

ANTON ÇEHOV

KÖYLÜLER

(MÜJİKLER)

ÇEVİREN
Z. BAŞTIMAR

YENİGÜN YAYINLARI SAYI: 2

A N T O N Ç E H O V

KÖYLÜLER

(MUJİKLER)

Rusçadan çeviren

Z. BAŞTIMAR

YENİGÜN YAYINEVİ

Divanyolu Cad., Uğurlu Han, 152 - İSTANBUL

İSTANBUL MATBAASI

Nuruosmaniye cad. N. 90

Büyük yazarın yüzüncü doğum yılına armağan

KÖYLÜLER

(MÜJİKLER)

I

Moskova'da «İslâv Pazarı» otelinde uşak olarak çalışan Nikolay Çikildeyev hastalanmıştı. Ayakları uyuşuyordu. yürüyüşü değişmişti, öyle ki, bir gün koridordan geçerken ayağı sürçmüş, üzerinde bezelyeli jambon bulunan tepsiyle birlikte yere yuvarlanmıştı. İşini bırakması gerekiyordu. Karısının, kendisinin ne parası varsa hepsini doktorlara harcadı; yiyecek için elinde bir şey kalmadı, işsizlikten canı sıkılmaya başladı. köye, evine gitmesi gerektiğine karar verdi. Evde hasta olmak daha iyiydi. yaşamak daha ucuz. Boşuna dememişler: evde duvarların yardımı olur, diye.

Akşama doğru köyü Jukovo'ya vardı. Çocukluk hatıralarında yaşadığı baba ocağı aydınlık, rahat, sakin bir yerdi. Şimdi izbaya¹ girince bayağı ürkmüştü: Öyle karanlık, basık ve pisti ki. Kendisiyle birlikte gelen ka-

¹ İzba: Köy evi, izbe.

rısı Olga, kızı Saşa, neredeyse izbanın yarısını kaplıyan isten, sinekten kararmış kirli, büyük ocağa şaşkın şaşkın bakıyorlardı. Ne kadar da çok sinek vardı! Ocak ığrılmış, duvarlardaki kirişler yana yatmıştı¹, izba neredeyse çökecek gibiydi. Öndeki köşede kutsal resmin yanına şişe etiketleri, gazete kesikleri yapıştırılmıştı: bunlar resim yerini tutuyordu. Yoksulluk, yoksulluk! Büyüklerden evde kimse yoktu; hepsi ekin biçmeğe gitmişti. Ocağın başında sekiz yaşlarında, açık kumral başlı, kirli, ilgisiz bir kız çocuğu oturuyordu. İçeri girenlere başını çevirip bakmadı bile. Aşağıda beyaz bir kedi bir böcekle oynuyordu.

— Gel, pisi, pisi! — diye Saşa kediye çağırırdı. — Gel, pisi, pisi!.

— O işitmez ki, — dedi kız çocuğu, — sağır oldu.

— Neden?

— Öyle işte. Dövdüler de.

Nikolay'la Olga orada nasıl bir hayat yaşandığını ilk bakışta anladılar, ama birbirlerine birşey söylemediler; çıkınlarını sessizce yere koydular, sessizce de dışarı çıktılar. Onların izbası sonndan üçüncü izbaydı. Görünüşte o en fakir, en eski olanıydı. İkincisi daha iyi değildi, ama en sonundakinin çatısı saçtandı, pencereleri perdeliydi. Etrafı çitle çevrili olmayan bu izba öbürle-

¹ Kuzeyde, daha çok, Rus köylerinde ocak, ev halkının yattığı sıcak bir yer, bir çeşit tandırdır; bizim köylerimizdeki tandırlardan farkı, yerin altında değil de yerden yüksekte, tavana yakın bulunmasıdır. Çev.

rinden ayırıydı, içinde meyhane vardı. İzbalar hep bir sıradaydı. Sessiz, düşünceli hali, avlularda görülen söğüt, mürver, üvez ağaçlarıyla, bütün bu köyün hoş bir görünüşü vardı.

Köy çiftliklerinin ötesinden nehre doğru dik, sarp bir iniş başlıyordu, öyle ki, kilin içinde şurada burada kocaman kayalar belirliyordu. Yamaçta bu kayaların ve çömlekçilerin açtığı çukurların yanında keçi yolları kıvrıla, kıvrıla uzanıyor, yığınlar halinde, kimi kırmızı, kimi yanık kahverengi kapkacak kırıkları yükseliyordu; aşağıda uzanan biçilmiş yemyeşil çayırılıkta şimdi köyün sürüleri dolaşıyordu. Nehir köyden bir verst¹ uzakta; girintili çıkıntılı, çok güzel kıvrıntılı kıyıları vardı; ötesinde de gene geniş bir çayır, bir sürü, dizi kolumunda uzun kaz sürüleri, tıpkı nehirin bu yanında olduğu gibi, dağa doğru dik bir yokuş, yukarıda, tepede ise beş kubbeli kilisesiyle büyük köy, biraz uzakta da bey konağı vardı.

Olga kiliseye doğru haç çıkararak;

— Sizin burası iyi! — dedi. — Ne genişlik yarabbi!

Tam bu sırada akşam çanı (ertesi gün pazardı) çalmaya başladı. Aşağıda kovayla su taşıyan iki küçük kız çan seslerini dinlemek için kiliseye doğru döndüler.

Nikolay dalgın, dalgın:

— Şu anda «İslâv Pazarı» nda yemek yeniyor — dedi.

Nikolay'la Olga toprak çöküntüsünün kenarına otu-

¹ Verst: 1,067 kilometre.

rup güneşin batışını, altın renkli, kıpkızıl gök yüzünün nehre, tapınağın pencerelerine, yumuşak, durgun, Moskovada görülmeyen, o anlatılamıyacak kadar temiz havaya yansımaları güneş batıncıya kadar seyrettiler. Güneş batınca sürüler, melemeler, böğürmelerle gelip geçtiler. Öbür kıyıda kazlar uçup geldi, herşey durgunlaştı, sakin aydınlık havada söndü, akşamın alaca karanlığı hızla çökmeye başladı.

Bu arada ihtiyarlar, Nikolay'ın zayıf, kambur, dişsiz, ikisi de aynı boyda olan babasıyla annesi döndüler. Nehrin öbür kıyısında toprakbeyinin yanında çalışan Mariya ile Fekla da gelmişti. Kardeşinin karısı olan Mariya'nın altı, asker olan öbür kardeşi Denis'in karısı Fekla'nınsa iki çocuğu vardı. Nikolay izbaya girip de bütün ev halkını sedirlerde, beşiklerde, her köşede, kımıldanan, bütün bu büyük, küçük vücutları, ihtiyarın, kadınların kara ekmeği suya batırıp ne büyük bir hırsla yediklerini görünce boşuna geldiğini, böyle beş parasız, hem de ailesiyle geldiğini düşündü. Evet, boşuna gelmişti!

Hoşbeşten sonra:

— Kardeşim Kiryak nerede? — diye sordu.

— Tacirin yanında, ormanında bekçilik ediyor. — diye babası cevap verdi. — Fena bir müjik değil, ama çok içiyor.

İhtiyar kadın ağlamaklı ağlamaklı:

— Eve bir şey getirdiği yok! — dedi. — Bizim müjikler iç yarası. Eve birşey getirmezler, evden götürürler. Kiryak da içiyor, ihtiyar da. Günahı niye gizleme-

li. Meyhanenin yolunu iyi biliyorlar, göklerin melikesi¹ öfkелendi.

Yeni gelenlerin şerefine semaver kuruldu. Çay balık kokuyordu. Şeker kemirilmiş, esmerleşmişti, ekmeğin üstünde, çanakta hamam böcekleri dolaşıyordu. Çay tiksinti veriyordu, konuşma da tatsızdı: hep yoksulluktan, hastalıktan. Ama daha birer fincan içmemişlerdi ki, dışardan gürültülü, uzun bir sarhoş narası duyuldu.

— Ma-aryaa!

— Kiryak geliyor galiba, — dedi ihtiyor. — Köpeği an, yalını hazır et.

Herkes sustu, biraz sonra gene aynı, yerin altından gelir gibi, kaba ve uzun haykırış duyuldu.

— Ma-aryaa!

Büyük gelin Mariya sarardı, ocağa sokuldu. Bu geniş omuzlu, güçlü kuvvetli, çirkin kadının yüzünde korku görmek insana tuhaf geliyordu. Onun kızı, ocağın başında oturan, ilgisiz görünen o kız çocuğu birden yüksek sesle ağlamaya başladı.

Fekla:

— Sana ne oluyor, Allahın belâsı! — diye ona bağırdı. Fekla güzel bir kadındı, o da güçlü kuvvetliydi, omuzları genişti. — Korkma, öldürmez!

Mariya'nın ormanda Kiryak'la birlikte oturmaktan korktuğunu, sarhoş olunca her zaman onu aradığını, bu arada gürültü çıkardığını, onu merhametsizce dövdüğünü Nikolay ihtiyardan öğrendi.

¹ Göklerin melikesi: Meryem.

— Ma-aryaa! — diye kapının ardında bir haykırmaya yükseldi.

Mariya, tıpkı çok soğuk bir suya daldırılmış gibi soluyarak:

— Koruyun, Allah aşkına, anam babam, kardeşlerim — diye kekelemeye başladı. — Koruyun beni, canım kardeşlerim...

Kulübede ne kadar çocuk varsa hepsi birden ağlamaya başladı, onlara bakarak Saşa da ağlıyordu. Bir sarhoş öksürüğü duyuldu; izbaya uzun boylu, kara sakallı bir mujik girdi, başında kışlık bir kalpak vardı, bu yüzden idare lâmbasının donuk ışığında yüzü görünmüyordu, korkunçtu. Kiryak'tı bu. Karısına yaklaşıp elini kaldırdı, yumruğunu suratına indirdi; Mariya sesini çıkarmadı, yumruk onu sersemletmişti. Yere çömeldi, o anda burnundan kan boşanmaya başladı.

İhtiyar adam ocağa sokularak:

— Ayıp bu, ayıp, — diye mırıldandı, — hem de misafirlerin yanında! Ne günah şey!

İhtiyar kadın sesini çıkarmadan iki büklüm oturuyor, bir şeyler düşünüyordu. Fekla beşiği sallıyordu... Kiryak kendini korkunç buluyor, bundan memnun görünüyordu. Mariya'yı kolundan yakaladı, kapıya doğru sürükledi. Daha korkunç görünmek için bir hayvan gibi böğürdü, o anda birden misafirleri gördü, durdu.

Karısını bırakarak:

— A, gelmiş... — diye mırıldandı. — Öz kardeşim, ailesiyle birlikte...

Kutsal resme bakıp sallanarak, sarhoş, kızarmış gözlerini açarak haç çıkardı, devam etti:

— Kardeşim ailesiyle birlikte baba ocağına gelmiş... Moskova'dan, demek. İlk başkent yani, Moskova şehri, şehirlerin anası... Kusura bakmayın...

Semaverin yanındaki iskemleye çöktü, fincanın ta-bağından höpürdeterek, genel bir sessizlik içinde çay içmeye koyuldu... On fincan kadar içti, sonra iskemleye doğru kaydıldı, horlamaya başladı.

Yataklarına çekildiler. Nikola'yı, hasta olduğu için, ihtiyarla birlikte ocağın yanında yatırdılar. Saşa yerde yattı, Olga da kadınlarla birlikte samanlığa gitti.

Kuru ot üstünde Mariya'nın yanı sıra uzanarak:

— Ah, gülüm, — dedi — içim yanıyor, ama yaz-dım edemezsin ki! Sabret, işin başı bu. Kitapta yazılı: Eğer biri sağ yanağına vurursa ona sol yanağını uzat... Ah, gülüm!

Sonra o, alçak sesle, kelimeleri uzata uzata Moskova'yı, kendi yaşayışını, dayalı döşeli odalarda nasıl oda hizmetçiliği ettiğini anlattı.

— Moskova'da evler büyük, taştan, — diyordu. — Kiliseler çok çok, kırk kere kırk tane, gülüm; evlerde de bütün baylar, öyle güzel, öyle terbiyeli ki!

Mariya yalnız Moskova'yı değil, kendi kaza merkezleri olan kasabayı bile görmediğini söyledi; okuma yazması yoktu, hiçbir dua bilmezdi, «Babamız» duasını bile bilmezdi. O da, şimdi uzakta oturup dinliyen öbür gelin Fekla da kara cahildiler. Hiç birşey anlamazlardı. İkisi de kocalarını sevmezlerdi. Mariya Kiryak'tan kor-

kar, kendisiyle kaldığı zaman korkudan tir tir titrer, onun yanında fenalık geçirirdi; çünkü çıkan keskin votka v  tütün kokusu onu tutardı. Kocasız sıkılıp sıkılmadığı sorusuna Fekla da can sıkıntısıyla karşılık verdi:

— Aman, bırak şunu!

Konuştular, sustular...

Hava soğukçaydı. Samanlığın yanı başında bir horoz avaz avaz ötüyor, uyku uyutmuyordu. Mavimsi sabah aydınlığı bütün deliklerden içeri süzülünce Fekla yavaşça kalkıp dışarı  ıktı. Sonra, onun çıplak ayaklarıyla bir yere doğru koştuğu duyuldu.

II

Olga kiliseye gidiyordu. Mariya'yı da yanına aldı. Keçi yolundan çayıra indikleri zaman ikisi de neşeliydi. Açık hava Olga'nın hoşuna gidiyor, Mariya eltisini kendine yakın, candan bir insan olarak görüyordu. Güneş doğmuştu.  ayırın üzerinde uykulu bir aladoğan alçaktan süzülüyordu. Irmak bulanıktı, şurada burada bulutlar dolaşıyordu, ama tepenin ardında aydınlık alanı artık yayılmıştı. Kilise parlıyor, beylerin bahçesinde ekin kargaları acı acı bağrışıyorlardı.

— İhtiyarın zararı yok — diye Mariya anlatıyordu. — Ama kocakarı sert, herşeye takılıyor.: Kendi tahılı-mız perhize kadar yetti, dükkândan un satın alıyoruz; o kızıyor, çok yiyorsunuz ki, diyor.

— Ah, gülüm! Sabret, işin başı bu. Bütün eziyet çekenler, zahmet çekenler gelin, diye buyurulmuştur.

Olga ağır ağır, kelimeleri uzatarak konuşuyordu; yürüyüşü, dindar kadınlarınki gibi, çabuk ve telâşlıydı. Hergün incili okurdu, yüksek sesle, diyakos yamağı gibi okurdu, okuduklarının pek çoğunu anlamaz, ama kutsal sözcükler ağlatacak kadar ona dokunurdu; «ve anlar ki», «değın» gibi kelimeleri o, tatlı bir yürek çarpıntısıyla söylerdi; tanrıya, Meryem anaya, evliyalara inanırdı; yer yüzünde hiç kimseyi, basit insanları da, Almanları da, Çingeneleri de, Yahudileri de incitmenin doğru olmadığına inanırdı; hayvanlara acımıyanların bile _vay hali_neydi. Kutsal kitapların böyle yazdığına inanır, onun için kitaptan sözcükler, hattâ mânasını anlamadığı sözleri bile söylediği zaman yüzü rikkatli, duygulu ve nurlu bir hal alırdı.

— Doğduğunuz yer neresi? — diye Mariya sordu.

— Vladimirskaya'lıyım. Ama Moskova'ya gideli çok oldu, sekiz yaşındaydım.

Nehire yaklaştılar. Öbür kıyıda, nehirin ta yanında bir kadın ayakta duruyor, soyunuyordu. Mariya onu tanıdı:

— Bizim Fekla bu —, dedi. — Nehrin öte yanına beylerin konağına gitmişti. Kâhyalara. Öyle hoppa, öyle küfürcü ki, sorma!

Daha genç, bir kız kadar kuvvetli olan, kara kaşlı, dağınık saçlı Fekla kıydan kendini nehire attı, ayaklarıyla suya vurmaya başladı. Çıkardığı dalgalar her yana yayılıyordu.

— Öyle hoppa ki, sorma! — diye Mariya tekrarladı.

Nehirin üzerine kütükten, sallantılı köprücükler kurulmuştu. Tam onların altında temiz, duru suda, iri kafalı kefal sürüleri dolaşıyordu. Suyu bakan yeşil çallarda çiğler pırıldıyordu. Sıcak bir esinti vardı, ortalık sevinç içindeydi. Ne güzel bir sabah! Belki de şu yoksulluk, şu korkunç, kaçınılmaz, içinden çıkılmaz yoksulluk olmasa bu dünyada ne güzel bir hayat olurdu! Şimdi köye bir dönüp bakmak, her yanda kendini belirten mutluluk büyüünün bir anda yok olmasına yeterdi; çünkü bütün olup bitenleri insan öylesine canlı hatırlıyordu.

Kiliseye geldiler. Mariya giriş kapısında durdu, ileri gitmeye cesaret edemiyordu. Âyin çanı ancak saat dokuzda çalınmaya başladı, ama oturmaya cesareti yoktu. Hep öyle ayakta durdu.

İncil okununca halk birdenbire kımıldanmaya başladı, toprakbeyi ailesine yol açılıyordu. Beyaz elbiseli, kenarlı şapkalı iki genç kız içeri girdi. Yanlarında bahriye elbisesi giymiş, tombul, pembe beyaz bir erkek çocuğu vardı. Onların gelişi Olga'yı heyecanlandırdı. İlk bakışta bunların namuslu, okumuş, güzel insanlar oldukları hükmüne vardı. Mariya ise, bu girenler sanki insan değil de, yana çekilmese kendisini çiğneyip ezebilecek canavar olmuşlar gibi, onlara kaşlarının altından, asık bir yüzle, somurtarak bakıyordu.

Diyakos bas bir sesle yüksek perdeden birşeyler okudukça onun kulağına «Ma-aryaa» sesi geliyor, ürperiyordu.

III

Misafirlerin gelişi köyde duyulmuştu. Ąyinden sonra izbada büyük bir kalabalık toplandı. Leonıçev'ler, Matveyiçev'ler, İlyuçov'lar da Moskova'da çalışan akrabalarından haber almaya gelmişlerdi. Okuyup yazması olan bütün Jükovo çocukları Moskova'ya götürölmüş, orada garsonluğa, otel hizmetçiliğine verilmişti (nehirin öbür yanındaki büyük köyden yalnız fırıncı yanına adam verilirdi); eskiden beri böyle olagelmmişti. Daha kölelik düzeni çağında, şimdi adı dillere destan, Moskova kulüplerinin birinde büfeci olarak çalışmış Luki İvaniç adındaki Jukovo'lu bir köylü, yanında yalnız kendi köylülerine iş verirdi. Bunlar da kendilerini tanıtınca akrabalarını getirtirler, onları meyhanelere, restoranlara yerleştirirlerdi. O zamandan beri o dolay halkı Jukova köyüne Aşağılık köy derdi. Nikolay da 11 yaşındayken Moskova'ya götürölmüş, Matveyev ailesinden o zaman «Ermitaj» bahçesinde yer gösterici olarak çalışan İvan Makariç'in yerine yerleştirilmişti. Şimdi de Nikolay Matveyeviç'e öğüt verircesine konuşuyordu:

— İvan Makariç benim veli nimetimdir. Gece gündüz onun için tanrıya dua etmek boynumun borcudur, çünkü ben onun sayesinde adam oldum.

Uzun boylu bir ihtiyar kadın, İvan Makariç'in kızkardeşi ağlamaklı ağlamaklı:

— Anam babam, — dedi. — Ondan, kardeşimden hiç bir haber almadık.

— Kışın Omon'da çalıştı. Bu mevsim şehir dışın-

da bir yerde, bir bahçede olduğu söylendi... İhtiyarladı! Eskiden, yazın eve günde on ruble getirdiği olurdu. Şimdi her yerde işler kesat, harap oluyor ihtiyarcağız.

Yaşlı ve genç kadınlar Nikola'yın keçe çizmeli ayağına, soluk yüzüne bakıyor, acıklı acıklı mırıldanıyorlardı.

— Kazancın yok senin, Nikolay Osipç, kazancın yok! Nerde artık!

Hep Saşa'yı okşuyorlardı. On yaşını artık bitirmişti ama gösterişsizdi, çok sıskaydı, yedi yaşından büyük göstermiyordu. Güneşten yanmış, saçları fena kesilmiş, uzun, renkleri solmuş entariler giyen öbür kız çocukları arasında o, beyaz teni, büyük, kara gözleri, saçlarındaki kırmızı kurdelesıyla acayip görünüyordu. Kırdaki yakalamp, izbaya getirilmiş bir hayvan yavrusunu andırıyordu.

Olga okşıyan bakışlarla kızını süzerek:

— Benim kızım okumak da bilir! — diye övündü, — Köşeden incili alarak, — Oku kızım! — dedi. — Sen oku da ortodokslar dinlesin.

Eski, ağır, kenarları kirli olan incilden öyle bir koku çıkıyordu ki, izbaya papazlar girmişti sanki. Saşa kaşlarını kaldırdı, yüksek sesle, ahenkle okumaya başladı.

— «Ve anların azimetinden sonra işte Rabbin meleşti... rüyada Yusufa görünüp, kalk masum ile valide-sini alıp...»

— Masum ile validesini alıp, — diye Olga tekrarladı, heyecandan kıpkırmızı oldu.

«Mısıra firar eyle... ve ben sana söyleyinceye değin orada kal...»

«Değın» kelimesini duyunca kendini tutamadı, ağlamaya başladı. Ona bakarak Mariya, sonra da İvan Makariç'in kız kardeşi hıçkırıklarla boşandılar. İhtiyar öksürdü, torununa birşey vermek için telâşlandı, ama birşey bulamadı, «yok ki» der gibi elini sallamakla yetindi. Okuma bitince komşular duyguanmış, Olga ile Saşa'dan memnun bir halde evlerine dağıldılar.

Bayramdan ötürü aile bütün gün evde kalmıştı. Kocasının da gelinlerinin de, torunlarının da herkesin nine diye çağırıldığı ihtiyar kadın her işi kendi yapmaya uğraşırdı; ocağı kendi yakar, semaveri kendi hazırlar, öğle sağımına bile kendi gider, sonra da işten canını çıkardılar diye sızlanırdı. Kimse fazla bir dilim ekmek yemesin, ihtiyar ve gelinler boş oturmasınlar diye kaygılanırdı. Kimi zaman kulağına, meyhanecinin kazları arka taraftan kendi sebze bahçesine giriyorlarmış gibi sesler gelirdi, kulübeden elinde uzun bir sopa ile koşar, sonra kendisi gibi pörsümüş, cılız lahanalarının yanında yarım saat acı acı bağıırdı; kimi zaman ona, karga, civeivlere yaklaşıyor gibi gelir, söğüp sayarak kargaya saldırırdı. Sabahtan akşama kadar kızar, homurdanırdı, sık sık da öyle bir çığlık koparırdı ki, yoldan geçenler dururdu.

Kendi ihtiyar kocasına karşı davranışı sertti, kimi zaman ona tembel, kimi zaman da Allahın belâsı derdi.

İhtiyar düşüncesiz, güvenilmez bir mujikti. Karısı onu durmadan sıkıştırmasa belki de hiç bir iş yapmaz, sadece ocağın başında oturur, konuşurdu. Oğluna bir takım düşmanlarından uzun uzun söz etti. Güya hergün katlandığı komşu hakaretlerinden dert yandı, can sıkıcıydı.

— Evet, — diye böğrünü tutarak anlatıyordu. — evet... Paskalyadan bir hafta sonra otun pudunu¹ 20 kapikten sattım, isteye, dileye... Evet... İyi... Gelgelelim, sabahleyin gönül rizasiyle taşıyorum otu ben, kimseye iliştigim yok. Aına uğursuz bir saatte bakıyorum muhtar Antip Sedelnikov meyhaneden çıkıp: «Nereye taşıyorsun ulan» diyor ve kulak tozuma bir tane indiriyor.

Kiryak'ın mahınurluktan başı fena halde ağrıyordu; kardeşinin karşısında da utanıyordu.

— Votka bak neler yapıyor. Ah, sen, hey, yarabbi! — diye ağrıyan başını sarsarak mırıldanıyordu: — Artık, kardeşlerim kusura bakmayın Allahaşkına, bundan ben de memnun değilim.

Bayram olduğu için dükkândan ringa balığı aldılar, ringanın başından çorba yaptılar. Öğleyin hepsi çay içmeye oturdu. Uzun zaman, terleyinceye kadar içtiler. Çaydan şişmiş gibiydiler, bundan sonra hepsi aynı toprak çanakta çorba içmeye başladı. Ringa balığını nine saklamıştı.

Gece çömlekçi toprak çöküntüsünde çömlekleri pişiriyordu. Aşağıda çayırda kızlar hora tepiyor, türkü söylüyorlardı. Armonik çalınıyordu. Nehirin öte yanın-

¹ Pud: 16 kiloyu karşılayan bir ağırlık ölçüsü.

da da bir ocak yanıyor, kızlar türkü söylüyorlardı; uzak-tan bu türkü ahenkli ve hoş geliyordu. Meyhanede, meyhanenin yanında mujikler gürültü ediyorlardı. Sarhoşça seslerle herkes kendi havasında bir şarkı tutturmıştu. Öyle söğüşüyorlar ki, Olga irkiliyor:

— Aman Yarabbi!... diye mırıldanıyordu.

Onu şaşırtan şey bu söğüşmenin ardı arası kesilmemesi, artık bir ayakları çukurda olan ihtiyarların her-kesten daha yüksek sesle, daha çok sövmeleri idi. Çocuklar, kızlar bu küfürleri duyuyor, hiç şaşmıyorlardı, belliydi ki, onlar buna beşikten alışkıydılar.

Vakit gece yarısını geçmişti; burada da, nehirin öbür yakasında da oturanlar vardı. İhtiyarla Kiryak sarhoş bir halde el ele vermişlerdi, omuzlarıyla birbirini iterek, Olga ile Mariya'nın yattığı samanlığa yaklaştılar.

— Bırak, — diye ihtiyar kandırmaya çalıştı, — bırak... İyi bir kadın o.. Günah...

Kiryak haykırdı:

— Ma-aryaa!

— Bırak... Günah... İyi bir kadın o.

Her ikisi samanlığın yanında bir dakika durdular, sonra yürüdüler.

— Se-everim kır çiçekle-rini! — diye ihtiyar birden yüksek, acı tenor bir sesle şarkı söylemeye başladı. — Se-verim toplamak çayır-larda!

Sonra öğürdü, kötü kötü⁴ küfrederek izbaya girdi.

IV

Nine Saşa'yı kendi sebze bahçesinin yanına bıraktı, kazların içeri girmemesi için beklemesini tembih etti. Sıcak bir ağustos günüydü. Meyhanecinin kazları sebze bahçesine arkalardan girebilirdi. Ama şimdi başka işle uğraşıyorlardı. Uslu uslu konuşarak meyhanenin yanında yulaf yiyorlardı. Yalnız erkek kaz, ihtiyar kadının elinde sopa ile gelip gelmediğini görmek ister gibi başını yükseğe kaldırıyordu. Öbür kazlar aşağıdan gelebilirlerdi, ama şimdi nehirin çok uzağında uzun beyaz bir çiçek şeridi gibi çayıra uzanmış yemleniyorlardı. Saşa biraz ayakta durdu, canı sıkıldı, kazların gelmediğini görerek toprak çöküntüsüne doğru uzaklaştı.

Saşa orada Mariya'nın büyük kızı Motka'yı görmüştü, kocaman bir kayanın üstünde hareketsiz duruyor, kiliseye bakıyordu. Mariya on üç defa doğurmuş ama ancak altı çocuğu kalmıştı, hepsi de kızdı, tek bir erkek çocuğu yoktu. En büyük çocuğu da sekiz yaşındaydı. Çıplak ayaklı, uzun entarili Motka kızgın güneşin altında duruyordu. Güneş tam tepesine vuruyordu, ama o bunu farketmiyordu, sanki taş kesilmişti. Saşa onun yanında durdu, kiliseye bakarak:

— Kilisede tanrı oturur — dedi. — İnsanların lâmbaları mumları yanar, tanrının kandilleri ufacık gözler gibi kırmızımsı, yeşilimsi, mavimsidir. Gece tanrı kiliseleri dolaşır, kutsal Meryem anamız dá aziz Nikolay da onunla birlikte tin, tin, tin... dolaşırlar. Bekçinin ödü kopuyor! ödü! Ah, gülüm — diye annesinin taklidini ya-

parak ilâve etti. — Kıyamet kopunca bütün kiliseler gökyüzüne kalkacak.

Motka her heceyi uzatarak bas bir sesle:

— Çanlarla birlikte mi? — diye sordu.

— Çanlarla birlikte. Kıyamet kopunca iyiler cennete gidecek, öfkeliiler ebedi ve sönmez ateşte yanaçaklar. Ya, gülüm. Anneme de Mariya'ya da tanrı diyecek ki: Siz kimseyi incitmediniz, onun için, sağ tarafa, cennete gidin; Kiryak'la nineye de: Siz sola, cehenneme gidin. Perhizde yağlı yiyenler de cehenneme gidecek.

Gözlerini açarak, yukarı, gökyüzüne baktı:

— Göğe bak, yumma gözlerini, melekleri görecek-sin — dedi.

Motka da göğe bakmaya başladı, bir an sessizlik içinde geçti.

— Görüyor musun? — diye Saşa sordu.

Motka bas bir sesle:

— Görmüyorum. — dedi.

— Ben görüyorum. Ufacık melekler, gökte uçuyorlar, kanatçıkları var, minicik minicik, sanki sivrisinek.

Motka yere bakarak biraz düşündü sonra sordu:

— Nine cehennemde yanacak mı?

— Yanacak, gülüm.

Kayadan ta aşağıya kadar insanın eliyle dokunmak veya üstüne yatıp uzanmak istediği yumuşak, yeşil otlarla örtülü düz meyilli bir yamaç uzanıyordu. Saşa yere yattı aşağıya doğru yuvarlandı. Sert bir yüzle, soluyarak Motka da yattı, yuvarlandı; bu sırada entarisi omuzlarına kadar sıyrılmıştı. Saşa heyecanla:

— Ne gülünç oldu! — dedi.

İkisi de yeniden yuvarlanmak için yukarı çıktılar, ama bu sırada yabancı olmayan acı bir ses duyuldu. Ah ne korkunç şey! Dişsiz, kemikleri çıkmış, kambur nine kısa ak saçları havada dalgalanarak uzun bir sopa ile sebze bahçesinden kazları kovalıyor, bağınıyordu:

— Bütün lahanaları didik didik ettiler, mel'unlar. Geberesiceler, lânet olsun, pis murdarlar, Allah kahretsin sizi!

Kızları gördü sopayı attı, bir değnek aldı, yaba gibi kuru ve sert parmaklarıyla Saşa'yı boynundan yakaladı, dövmeye başladı. Saşa acıdan, korkudan ağlıyordu. Bu sırada erkek kaz badi badi yürüyüp boynunu uzatarak kocakarıya yaklaşıtı, birşey tısladı, sürüye dönünce bütün kazlar onu alkışlar yollu selâmladılar:

— Go go go!

Nine Saşa'dan sonra Motka'yı yakaladı. Motka'nın entarisi gene yukarı sıyrıldı. Saşa ümitsizlik içinde bağıra bağıra ağlıyarak şikâyet etmek için izbaya doğru yürüdü, Motka da arkasından gitti, o da ağlıyordu, ama bas bir sesle ve göz yaşlarını silmeden ağlıyordu; yüzü, sanki suya sokulmuş gibi ıpsıslaktı.

— Vah, yavrucuklarım vah! — ikisi birden bu halde izbaya girince Olga şaşırmıştı. — Ey, kurban olduğum Allah!

Saşa olup bitenleri anlatmaya başladı. O anda acı bir çığlıkla, söğüp sayarak nine içeri girdi. Fekla öfkelendi, izbada bir gürültüdür başladı.

Sararmış, üzgün Olga Saşa'nın başına bakarak:

— Birşey değil, birşey değil! Büyük anne o. Ona darılmak günah. Birşey değil, yavrucuğum.

Bu sonu gelmiyen haykırışmadan, dırıltıdan, açlıktan, yanık kokusundan, pis kokudan bitkin bir hale gelen, yoksulluktan artık tiksinen, onu hor gören, karısına, kızına karşı anasından, babasından utanç duyan Nikolay ayaklarını ocaktan indirdi, annesine dönerek sinirli, ağlamaklı bir sesle:

— Onu dövemezsiniz! Onu dövmeye hakkınız yok!
— dedi.

— Ay, orada ocak başında gebereceksin, sıska herif! — diye Fekla öfkeyle haykırdı. — Başımıza belâ geliniz, sığıntılar!

Saşa da Motka da, ne kadar kız çocuğu varsa hepsi ocağın köşesine Nikolay'ın arkasına büzülmüş, olup bitenleri oradan sessizce, korkuyla dinliyorlardı; minicik yüreklerinin atışı duyuluyordu. Bir ailede ümitsiz ve uzun süren bir hastalığa yakalanmış biri bulunursa bazan öyle sıkıntılı anlar olur ki, bütün yakınları korkuyla içlerinden onun ölümünü isterler; ama yalnız çocuklar, öz yakınlarının ölümünden korkar, düşündükçe de ürperti duyarlar. Şimdi de kız çocukları soluklarını tutmuşlar, yüzlerinin acılı ifadesiyle Nikolay'a bakıyor, onun yakında öleceğini düşünüyorlardı; ağlamak, ona şefkatli, acıklı birşeyler söylemek istiyorlardı.

Nikolay, kendisini korumasını ister gibi, Olga'ya sokuldu, yavaşça, titrek bir sesle dedi ki:

— Olgacığım, canım, burada yapamam, dayanamayacağım artık. Allahaşkına, gökteki İsa aşkına, kızkar-

deşin Klavdiya Abramovna'ya yaz, nesi var nesi yoksa, hepsini satsın ,rehine koysun, para göndersin, buradan gidelim. Ah, Yarabbi, — kederle devam ediyordu. — Dünya gözüyle Moskova'yı görebilsem! Rüyamda olsun görebilsem, yarabbi!

Akşam olup ta izbanın içini karanlık kaplayınca ortalığa öyle sıkıntılı bir hava çöktü ki, kimsenin içinden konuşmak gelmiyordu. Öfkeli ihtiyar nine çavdar ekmeği kabuklarını çanağın içinde ıslatıyor, sonra bunları uzun uzun emiyordu. Mariya ineği sağıp bir kova süt getirdi, pekenin üstüne koydu. Sonra nine sütü uzun uzun, acele etmeden kovadan testiye boşalttı; Meryem miracı perhizlerinde sütü kimse içmiyecek, hepsi olduğu gibi kalacak diye besbelli memnundu. Ancak Fekla'nın çocuğu için küçük bir tabağa birazcık, bir damlacık koydu. Sonra Mariya'yla birlikte testiye bodruma götürünce, Motka birden silkindi, ocaktan aşağı süzüldü, içinde ekmecek kabukları olan tahta çanağın bulunduğu pekeye yaklaşarak içine küçük tabaktan süt damlattı.

İzbaya dönen nine gene ekmecek kabuklarına yanaştı, Saşa ile Motka ocağın başında oturmuş ona bakıyorlardı, perhizi bozulduğu, şimdi artık cehenneme gideceği için keyiflerine diyecek yoktu. İçleri rahatlamıştı. Yattılar. Saşa uykuya dalarken (ahirette) yüce mahkemeyi gözünün önüne getirdi: çömlekçilerinki gibi büyük bir ocak yanıyordu, inekler gibi boynuzlu kapkara cehennem zebanisi nineyi, biraz önce onun kazları kovaladığı gibi, uzun bir sopayla cehenneme kovalıyordu.

V

Meryem miracı yortusunda akşam saat 11 de aşağıda çayırda gezen genç kızlarla delikanlılar birdenbire bir feryat, bir çığlık kopardılar, köye doğru koşmaya başladılar. Yukarıda toprak çöküntüsünün kenarında oturanlar ilk anda bunun ne olduğunu anlıyamamışlardı.

— Yangın var! Yangın var! — diye aşağıdan ümitsiz bir haykırış yükseldi. — Yanıyoruz!

Yukarıda oturanlar dönüp bakındılar, korkunç, görülmedik bir manzarayla karşılaştılar. Sondaki izbalardan birinin saman damında bir sajen¹ yüksekliğinde kıvrılarak yükselen, tıpkı fışkıran bir fıskiye gibi her yana kıvılcım saçan ateşten bir sütun vardı. Birden bütün çatı parlak bir alevle yanmaya başladı; ateşin çıtırtısı duyuluyordu.

Ayın ışığı silinmiş, artık bütün köyü titreyen kızıl bir ışık kaplamıştı. Yerde kara gölgeler dolaşüyor, yanık kokusu etrafa yayılıyordu. Aşağıdan koşanların solukları kesilmiş, titremekten konuşamıyorlardı. Korkunç bir şeydi bu. Hele ateşin üzerinde dumanlar içinde güvercinlerin uçuşu, yangından daha haberleri olmayan meyhanedekilerin hiç birşey yokmuş gibi hâlâ türkü söyleyip armonik çalmaları çok korkunç bir şeydi.

¹ Sagen: 2,134 metre.

Birisi yüksek, kaba bir sesle:

— Semyon dayı yanıyor! — diye bağırdı.

Yangın gerçi uzakta, köyün öbür ucundaydı, ama Mariya izbasının yanında, ağlayıp çırpınarak, dişlerini takırdatıyor, kendini yerden yere vuruyordu. Nikolay keçe çizmeleriyle evden çıktı, çocuklar entarileriyle koşuştular. Muhtar yardımcısının izbası yanındaki dökme kampana çalınıyordu. Dan, dan, dan... Sesler havada uçuyor, bu sık, bu ardı arası kesilmez çınlama insanın yüreğini oynatıyor, içine ürperti veriyordu. İhtiyar kadınlar kutsal resimlerle ayakta duruyorlardı. Koyunları, danaları, inekleri ağıllardan, ahırlardan dışarı kovalıyorlar, sandıkları, koyun postlarını, tekneleri dışarı taşıyorlardı. Çifte atıp atları yaraladığı için evvelce sürüye katılmıyan yağız bir aygır serbest bırakılmıştı; ayaklarını takırdatıp kişniyerek köyün içinde bir koşu yaptı, bir koşu daha yaptı, ansızın bir dananın yanında durdu, arka ayaklarıyla onu tepmeye başladı.

Nehirin öbür yakasındaki kilisenin çanları da çalmaya başladı.

Yanan izbanın yanı sıcak ve öyle aydınlıktı ki, yerdeki bütün otlar iyiden iyiye seçiliyordu. Dışarı taşınabilen sandıklardan birinin üstünde, kulaklarına kadar geçirilmiş kasketi, sırtında ceketiyle koca burunlu, kızıl saçlı mujik Semyon oturuyordu. Karısı yüzü koyun baygın yatıyor, inliyordu. Kısa boylu, koca sakallı Gnome¹ andıran, yabancı, ama, belli ki, yangınla ilgili, bir ihti-

¹ Gnome: Mitolojik yeraltı cücesi.

yar elinde küçük beyaz bir çıkınla şapkasız olarak oralarda dolaşıyordu; ateş, dazlak başında yansımalar yapıyordu. Bir Çingene gibi esmer, kara sakallı muhtar Antip Sedelnikov elinde balta ile izbaya yaklaştı, pencereleri — neden belli değildi — birbiri ardı sıra kırdı, sonra ön merdiveni yıkınaya koyuldu.

— Kadınlar, su — diye bağırdı. — Makinayı getirin buraya-a! Çabuk!

Az önce meyhanede eğlenen mujikler yangın tulumbasını sürüklüyorlardı. Hepsi sarhoştı, ayakları dolaşıyor, düşüyorlardı; hepsinde zavallı bir ifade vardı, gözleri yaşlıydı.

— Kızlar, su! — diye muhtar bağırdı, o da sarhoştı. — Kımıldanın, kızlar!

Kadımlarla kızlar aşağıya pınarın bulunduğu yere koşuyorlar, dolu kovalarla, gerdellerle su taşıyorlar, makinaya boşaltıyor, gene koşuyorlardı. Olga da Mariya da, Saşa da, Motka da su taşıyordu. Kadınlarla, erkek çocuklar tulumba ile su basıyorlardı. Hortum cızırdıyor, muhtar onu bir kapiya bir pencerelere doğrultuyor, fışkıran suyu parmağıyle durduruyor, hortum daha sert cızırdıyordu.

— Bravo, Antip! — diye övgülü sesler duyuldu. — Ha gayret!

Antip sofaya, ateşin içine sokuldu, oradan bağıırıyordu:

— Basın! Gayret ortodokslar, bu felâketli olayı önleyelim, gayret!

Mujikler toplu halde, hiç birşey yapmadan orada

duruyor, ateşe bakıyorlardı. Hiç kimse ne yapacağını bilmiyor, kimsenin elinden birşey gelmiyordu. Oysa ki, dört bir yanda ekin yığınları, tınazlar, samanlıklar, kuru çalı çırpı kümeleri vardı. Kiryak da, ihtiyar Osip de oradaydı, ikisi de çakır keyifti.

İhtiyar, boş durmasını haklı göstermek ister gibi, yerde yatan kadına dönerek:

— Ne dövünüyorsun, analık! — dedi. — İzba si-gortalı, ne oluyor sana!

Semyon kâh birine kâh öbürüne dönerek yangının neden çıktığını anlatıyordu:

— Şu çıkınlı ihtiyar yok mu, general Jukov'un kapı kuludur... Allah rahmet eylesin, bizim generalin yanında aşçıydı. Akşam geldi! «Bırak, dedi, burada gece-liyeyim»... Eh, birer bardak içtik, malûm... İhtiyara çay içirmek için karı semaverin etrafında dönüp duruyordu, semaveri uğursuz bir saatte sofaya koyuverdi. Demek horudan ateş doğru çatıya, samanlara çıkmış, al sana yangın. Az kalsın kendimiz de yanacaktık. İhtiyarın kalpağı yandı. Çekilecek günah varmış.

Kampanaya durmadan vuruluyor, nehirin öbür yanındaki kilisede sık sık çan çalınıyordu. Olga aydınlığın içinde soluyarak, dehşetle kızıl koyunlara, dumanlar içinde uçuşan pembe güvercinlere bakarak bir aşağı bir yukarı koşuyordu. Bu ses sivri bir diken gibi ruhuna batıyordu sanki; ona öyle geliyordu ki, yangın hiçbir zaamn sona ermiyecekti ve Saşa kaybolmuştu. İzbanın tavanı gürültüyle çöktüğü zaman bütün köyün yanacağı düşüncesi onun elini ayağını kesmiş, artık su

taşıyamaz olmuştu. Kovayı yanına koyup toprak çöküntüsüne oturdu; yanında ve eşağıda kadınlar oturmuşlar, ölüye ağlar gibi bağırsarak ağlıyorlardı.

Ama nehirin öbür yakasından beylerin malikâne-sinden iki arabayla kâhyalar, işçiler geldi. Bir yangın tulumbası getirmişlerdi. Beyaz, önü açık bir ceket giymiş çok genç bir üniversite öğrencisi atla gelmişti. Baltaları takırdatmaya başladılar, yanan çatıya merdiven dayadılar, beş kişi birden üzerine tırmandı, hepsinin önünde üniversite öğrencisi vardı; kızarmıştı, sert, kısık bir sesle, sanki yangın söndürmek onun için olağan işlerdenmiş gibi bir tonla bağınyordu. İzbanın kütüklerini söküp çıkardılar, ağılı, çiti ve yakındaki tınazı söküp götürdüler.

— Yıktırma! — diye kalabalıktan sert sesler yükseldi. — Yıktırma!

Kiryak, gelenlerin evi yıkmalarına engel olmak ister gibi azimli bir tavırla izbaya doğru yürüdü, ama işçilerden biri onu geri çevirdi, ensesine vurdu. Bir gülüşme duyuldu, işçi bir daha vurdu, Kiryak düştü, geriye kalabalığın içine sürüklendi. Nehirin öbür yanından şapkalı iki güzel kız gelmişti, belki üniversite öğrencisinin kız kardeşleriydiler. Biraz uzakta duruyor, yangını seyrediyorlardı. Sökülüp götürülen kütükler artık yanmıyor, ama çok tütüyordu. Üniversite öğrencisi hortumu bir kütüklere, bir mujıklere, bir su taşıyan kadınlara çeviriyordu. Kızlar sitemli bir eda ile, telâşla:

— Jorj! — diye bağırdılar. — Jorj!

Yangın sönmüştü; ancak herkes dağılmaya başla-

yınca şafağın söktüğünü gördüler, son yıldızların gökte söndüğü saatlerde her zaman sanıldığı gibi, yüzlerinin solgun ve biraz esmer olduğunu farkettiler. Dağılırlar-
ken mujikler general Jukov'un aşçısını, yanan kalpağını alaya aldılar; onlar yangını eğlence yapmak istiyor, bu kadar çabuk sönmesine bile bayağı hayıflanıyorlardı.

Olga üniversite öğrencisine:

— Bayım, doğrusu yangın söndürmede pek ustası-
nız, — dedi, — Bize, Moskova'ya gelseniz: orada he-
men her gün yangın olur.

Genç bayanlardan biri sordu:

— Siz Moskovalı mısınız?

— Öyle. Kocam «İslav Pazarı» nda çalışıyordu. Bu
da benim kızım — üşüyüp ona sokulan Saşa'yı göster-
di. — O da Moskovalı.

İki genç bayan üniversite öğrencisine Fransızca bir
şeyler söylediler. Delikanlı, Saşa'ya iki metelik verdi. İh-
tiyar Osip bunu görmüştü, yüzünde birdenbire ümit
ışıkları belirdi.

Üniversite öğrencisine dönerek:

— Bereket versin ki, esaletlim, rüzgâr yoktu, —
dedi, — yoksa bir saat içinde yanıp kül olurduk. Siz,
yüksek esaletlim, iyi baylarsınız, — Hava çok soğuk,
ısınabilsem... Yarım şişecik için birşey lütfetseniz... —
diye sözlerini bitirdi.

İhtiyara birşey vermediler, boğazını temizliyerek
ağır adımlarla evin yolunu tuttu. Olga köyün kenarın-
da durmuş, iki arabanın nehri geçitten geçişini, bayla-

rın çayırdan gidişin seyretmişti. Nehirin öbür kıyısında onları bir araba bekliyordu. Olga izbaya gelince hayranlıkla kocasına anlatmaya başladı:

— Aman ne iyi insanlar! Aman ne güzel insanlar! Genç bayanlar melek sanki.

Uykulu Fekla öfkeyle,

— Yerin dibine geçsinler, — dedi.

VI

Mariya kendini talihsiz sayıyor, ölmek istediğini söylüyordu. Fekla'nınsa, tersine, bu hayatın herşeyi zevkine uygundu: yoksulluk da, pislik te, sonu gelmez küfürler de. Yemek seçmez, ne verirlerse yedi; neresi, neyin üstü rasgelirse orada yatar; pis suları kapının dibine dökerdi: sular eşikten içeri sıçarmış, çıplak ayaklarla çimenden geçilirmiş, umurunda değildi. Daha ilk günden beri Olga ile Nikolay'dan, en çok, bu hayat hoşlarına gitmediği için, nefret etmeye başlamıştı.

Haince bir sevinçle:

— Bakalım burada ne yiyeceksiniz, Moskova asilzadeleri! — demişti. — Görelim bakalım!

Bir sabah — Eylül başlarında bir sabahtı — Fekla aşağıdan iki kova su getirmiş, soğuktan kızarmıştı; sıhhatli ve güzeldi. Bu sırada Mariya ile Olga masaya oturmuş çay içiyorlardı.

Fekla alaylı, alaylı:

— Çay, hem de şeker! — diye söylendi. — Hanımefendilere bak. — Kovaları yere koydu, ilâve etti, — Hergün çay içmeyi moda haline koydunuz. Sakın çay

şışirmesin sizi! — Hınçla Olga'ya bakarak devam ediyordu. — Şişko suratını Moskovalarda semirttin, etleğ karı!

Kova sırığını kaldırıp Olga'nın omuzuna indirdi, iki gelin ellerini çırparak:

— Ah, anacığım! demekle yetindiler.

Sonra Fekla çamaşır yıkamak için nehire gitti, yolda öyle bağırarak sövüp sayıyordu ki, sesi izbadan duyuluyordu.

Bir gün geçti. Uzun bir güz akşamı başladı. İzbadada ipek çilesi sarıyorlardı. Fekla'dan başka herkes çalışıyordu. O nehirin öte yanına gitmişti. İpek yakın bir fabrikadan alınmıştı, bütün aile bundan az birşey — haftada 20 kapık — kazanıyordu.

İhtiyar, ipek sararak:

— Efendilerin zamanında daha iyiydi¹, — dedi. — Çalışırsın da, yersin de, uyursun da. Hepsinin bir sırası var. Öğle yemeğinde sana sçi ile kaşa², akşam yemeğinde de sçi ile kaşa. Hıyarla lahana ortada: ye yiyebildiğin kadar. Ama daha çok sıkılık vardı. Herkes de kendini bilirdi.

Donuk bir ışık veren, tüten küçük bir lâmba yanıyordu. Birisi lâmbanın önüne geçip de pencereye büyük bir gölge düşünce parlak ay ışığı meydana çıkıyordu. İhtiyar Osip, ağır ağır, azatlıktan önce nasıl yaşadıklarını,

¹ 1861 reformundan önceki kölelik devri söz konusudur.

Çev.

² Şçi: Bir çeşit sebze çorbası. Kaşa: Bulgur pilavına benzer bir yemek. Çev.

şimdi böyle sıkıntılı ve yoksulca yaşanan bu yerlerde av köpekleri, tazılar, zağarlarla nasıl avlandıklarını, sürgün avı zamanı mujiklere votka verildiğini, beyzadeler için av kuşlarıyla yüklü araba katarlarıyla Moskova'ya gittiklerini, kötülerin değneklerle nasıl cezalandırıldığını veya Tverskaya malikânesine sürüldüklerini, iyilerin mükâfatlandırıldığını anlattı. Nine de birşeyler anlattı. O, ayrıksız herşeyi hatırlıyordu. İyi yürekli, içinde Allah korkusu olan hanımını anlattı: Kocası zevk düşkün, ah-lâhsız biriymiş. Allah bilir ya kızlarını nasıl adamlarla evlendirmişti: birini bir sarhoşa, öbürünü bir esnafa verdi, üçüncüsünü gizlice kaçırmışlardı (o zaman bir genç kız olan nine kaçırılmasına yardım etmişti); hepsi de çok geçmeden anneleri gibi kederlerinden ölmüşlerdi. Bunu hatırlayınca ninenin bile gözleri yaşardı.

Ansızın kapıya birisi vurdu, hepsi irkildi.

— Osip dayı, bırak da geceyi burada geçireyim!

Ufak tefek, dazlak bir ihtiyarcağız, general Jukov'un aşçısı, kalpağı yanan adamın ta kendisi, içeri girdi. Oflaya puflaya oturdu, sonra o da türlü hikâyeler anlatmaya başladı. Nikolay ocakta oturuyordu, ayaklarını sarıktırmıştı, boyuna da beylerde ne çeşit yemekler piştiğini soruyordu. Köfkelerden, kotletlerden, çeşitli çorbalar-dan, salçalardan söz ediliyordu; aşçı da herşeyi iyi hatırlıyordu, şimdi yapılmayan yemeklerin adlarını söyledi; meselâ öyle yemekler vardı ki, öküz gözünden yapılır, «erken uyanan» adını taşırdı.

— Mareşal kotleti yaparlar mıydı o zaman? — diye Nikolay sordu.

— Hayır.

Nikolay başını sitemli sitemli salladı.

—Vah, aşçı taslakları! — dedi.

Küçük kızlar ocağın üstünde kâh oturup, kâh yatarak gözlerini kırpmadan aşağıya bakıyorlardı, pek çoklarmış gibi görünüyorlardı, tıpkı bulutlardaki melekler gibi. Hikâyeler hoşlarına gidiyordu. Heyecandan, korkudan iç çekiyor, ürperiyor, sararıyorlardı; herkesten daha meraklı şeyler anlatan nineyi ise nefes almadan, kırıdamaktan korkarak dinliyorlardı.

Sessizce yattılar. Hikâyelerden huzuru kaçan, heyecanlanan ihtiyarlar şöyle düşünüyorlardı: gençlik ne iyi şey, nasıl geçerse geçsin, sonra hatıralarda ondan yalnız canlı, sevinçli, dokunaklı şeyler kalıyor. Artık yaklaşan şu ölüm ne korkunç ne soğuk şey! En iyisi bunu hiç düşünmemek. İdare lâmbası söndü. Karanlıkta ay ışığıyla pırl pırl yanan iki küçük pencere de, sessizlik de, beşiğin gıcirtısı da, nedense, sadece, ömrün artık geçip gittiğini, bir daha hiç geri getirilemeyeceğini hatırlatıyordu... Biraz dalıyor, uyanıyorsun; ansızın biri omuzuna dokunuyor, yanağına üflüyor, uyku tutmuyor, vücudun sanki uyuşmuş, kafana ölüm düşünceleri sokuluyor; öbür yanına dönüyor, ölümü artık unutuyorsun, ama şimdi de kafanda yoksullukla, yiyeceklerle, un fiyatlarının artmasıyla ilgili o eski, can sıkıcı, bıktırıcı düşünceler dolaşıyor. Biraz sonra aklına gene o düşünce takılıyor: ömür geçti gitti, bir daha onu geri getiremezsin...

— Hey, Allahım — diye aşçı içini çekti.

Birisi yavaşça pencereye vurdu. Belki Fekla dön-

müştü. Olga kalktı, esneyerek, dua mırıldanarak oda kapısını açtı, sonra sofada kapının sürmesini çekti. Ama içeri kimse girmedi, dışarıdan yalnız soğuk geliyordu. Birden ay ışığı içerisini aydınlatmıştı. Açık kapıdan sessiz, ıssız sokak da, gök te yüzen ayın kendisi de görünüyordu.

— Kim o? — diye Olga seslendi.

— Benim, ben, — diye ses verdi biri.

Kapının yanında Fekla duvara sokulmuş, ayakta duruyordu, çırıl çıplaktı. Soğuktan titriyor, dişleri takırıyor, ayın parlak ışığında çok solgun, güzel ve garip görünüyordu. Üstüne düşen gölgeler, teninde ayın parlaltısı gözleri bayağı kamaştırıyordu; kara kaşları, diri, kuvvetli göğsü çok açık olarak beliriyordu.

— Nehirin öbür yanında serseriler soyup böyle bıraktılar... — dedi—. Eve elbisesiz geldim... Anam! n doğduğum gibi... Giyecek birşeyler getir.

Olga yavaşça,

— Sen eve gir, dedi. O da titremeğe başlamıştı.

— İhtiyarlar görmeseler bari.

Gerçekten de nine artık kaygılanıyor, homurdanıyordu. İhtiyar da «Kim var orada?» diye sordu. Olga kendi entarisini, etekliğini getirdi, Fekla'ya giydirdi, sonra ikisi de yavaşça kapıları tıkırdatmamaya çalışarak izbaya girdiler.

Nine gelenin kim olduğunu kestirerek öfkeyle:

— Sen misin, karı?. — diye homurdandı. — Ah, sürtük... Canın çıkmasın senin!

Olga Fekla'yı giydirip sararak:

— Birşey yok, birşey yok — diye fısıldadı, — birşey yok, gülüm.

Yeniden sessizlik başladı. İzbadakiler hiçbir zaman şöyle rahat bir uyku uyumamışlardı, bunaltıcı, bıktırıcı birşeyler herkesin uyumasına engel olurdu: ihtiyara sırtının ağrısı, nineye kaygılar, öfke, Mariya'ya korku, çocuklara kaşıntı, açlık. Şimdi gene aynı rahatsız uykuydu: bir yandan öbür yana dönüyorlar, sayıklıyor, su içmeye kalkıyorlardı.

Fekla birdenbire yüksek, kaba bir sesle ağlamaya başladı, ama hemen kendini tuttu, arada bir de titriyor, hıçkırıyordu, gittikçe daha yavaş, daha boğuk çıkan sesi nihayet dindi. Zaman zaman karşı yakadan, nehirin öbür kıyısından çalan bir saatin sesi duyuluyordu; ama acayip bir saatti bu; önce beşi, sonra üçü vuruyordu.

— Hey, Allahım! — diye aşçı içini çekti.

Pencerelere bakarak anlamak zordu: dışarıdaki aydınlık ay ışığı mıydı, yoksa sabah mı olmuştu. Mariya kalktı, dışarı çıktı. Avluda ineği sağdığı, «Dur dur!» diye bağırdığı duyuluyordu. Nine de çıktı. Evin içi karanlıktı, ama herşey görünmeğe başlamıştı.

Bütün gece uyumayan Nikolay ocaktan indi. Küçük, yeşil sandıktan frakını çıkardı, giydi, pencereye yaklaşıp kollarını sıvazladı, frakın eteğini bir süre tuttu, gülümsedi. Sonra frakı dikkatle sırtından çıkardı, sandığa sakladı, gene yattı.

Mariya döndü, ocağı yakmaya koyuldu. Besbelli uykudan daha iyice ayılmamıştı, yürürken uyuyordu. Bir

rüya görmüş veya dünkü hikâyeler aklına gelmiş olmalıydı.

— Yok, — dedi — azatlık daha iyi!

VII

Bay gelmişti, — köyde zaptiye komiserine bay diyorlardı —. Niçin ve ne zaman geleceği bir hafta önceden bilinirdi. Jukovo'da yalnız kırk ev vardı, ama ikibin rubleden çok devlet ve yerli idare¹ vergisi borcu birikmişti.

Komiser hana indi. Orada iki bardak çay «içti», sonra yaya olarak muhtarın izbasına gitti. İzbanın yanında vergi borcu olan bir kalabalık birikmişti. Muhtar Antip Sedelnikov, genç olmasına rağmen — 30 yaşında ya var ya yoktu — sertti, kendisi de fakir olduğu, vergisini ödemediği halde her zaman hükûmetten yana olurdu. Anlaşılan muhtar olmak ona zevk veriyordu, ancak sertlikle gösterebildiği iktidar duygusu hoşuna gidiyordu. Toplantıda ondan korkar, sözünü dinlerlerdi; sokakta veya meyhanenin yanında ansızın bir sarhoşun

¹ Dilimize «yerli (mahalli) idare» diye çevirdiğimiz «zemstvo» sistemi Rusyada 1861 toprak reformundan sonra, 1864 yılında kuruldu. Bu teşkilât köyle ilgili (yol, okul, hastane yaptırmak gibi) işlerle görevliydi. Yerli idare üyeleri asılzadeler, mülk ve servet sahipleri tarafından seçilir, köylüler bu seçime ancak bölge toplantılarında seçilen delegeler aracılığıyla katılırlardı. Günlük işlerle uğraşan yerli idare yönetiminliklerinin (zemskiye upravi) bütün masrafları köylülerden toplanan vergilerle ödenirdi. Çev.

üstüne atıldığı, ellerini arkasına bağlayıp tutuklu evine tıkadığı olurdu. Hattâ bir defasında ihtiyar kadını, Osip'in yerine toplantıya gelerek söğüp saymaya başladığı için, tutuklu evine tıkmış, 24 saat orada tutmuştu. Şehirde uzun zaman yaşamamış, kitap hiç okumamıştı, ama nereden kapmışsa kapmış, türlü lûgatlar bellemişti, konuşurken bunları kullanmayı severdi. Bundan ötürü de, gerçi onu pek anlamazlardı, ama ona saygı gösterirlerdi.

Osip kendi vergi cüzdanıyla muhtarın izbasına girdiği zaman uzun, ak ve çatal sakallı, gri ceketli zayıfça bir ihtiyar olan komiser sofanın köşesinde masaya oturmuş birşeyler yazıyordu. İzbanın içi tertemizdi, bütün duvarlar dergilerden kesilmiş resimlerle alaca bulacaydı. Kutsal resmin yanında en göze çarpan yerde eski Bulgar prensi Battenberg'in resmi asılıydı. Masanın yanında Antip Sedelnikov kollarını kavuşturmuş ayakta duruyordu.

Sıra Osip'e gelince:

— Borcu, 119 ruble bay komiser —, dedi Antip, — Paskalyadan önce bir ruble vermişti, o zamandan beri bir metelik vermedi.

Komiser başını kaldırıp sordu:

— Neden böyle, ahbap?

— Allah rızası için olsun, bay komiser — diye Osip heyecanlanarak söze başladı. — Bildir Lutoretski beyi bana «Osip, dedi, şu otu sat... Sen sat, — dedi — Eh, ne

olacak sanki? Satılık 100 pud¹ vardı bende. Hepsini kadınlar biçtilerdi.. Eh, kesiştik... Herşey iyi oldu, gönül rızasıyla.

Muhtardan dert yandı, ikide birde, onu doğrulamalarını ister gibi, dönüp köylülere bakıyordu; yüzü kızarmış, terlenmişti, bakışları sert, kinli bir hal almıştı.

— Anlamıyorum ben, bütün bunları niçin söylüyorsunuz — dedi komiser. — Ben sana soruyorum... Vergi borcunu neden ödemediğini soruyorum sana. Hiç ödediğiniz yok. Sizin için ben mi sorumlu olayım?

— Ödeyemiyorum, yok!

— Bu sözlerin sonu gelmez, bay komiser, — dedi muhtar, — Çikildeyevler gerçekten de varlıksız sınıfta, doğru, ama lûtfen başkalarından sorunuz, sebeb hep votka. Çok da gürültücüdürler. Her türlü anlayıştan yoksun insanlar.

Komiser birşeyler yazdı, su ister gibi, sakın bir sesle Osip'e:

— Çık dışarı, — dedi.

Komiser biraz sonra gitti; kendi âdi tarantas'ına² binip öksürdüğü zaman uzun, sıska sırtının ifadesinden de belliydi ki, o artık ne Osip'i, ne muhtar, ne de Jukov'o köyünün vergi borcunu düşünüyordu. kendi özel işleriyle ilgili olduğu besbelliydi. Daha o bir vers bile gitmeden Antip Sedelnikov Çikildelevlerin izbasından se-

Pud: 16 kilo.

² Tarantas: Bir çeşit binek arabası.

maveri çıkarmıştı. Arkasından ihtiyar kadın gidiyor, göğsünü zorlayarak acı bir sesle bağıyordu:

— Vermem! Vermem sana onu, mel'un!

Antip adımlarını genişleterek hızla gidiyordu, ihtiyar kadın soluyarak, düşmemek için kendini zor tutarak kambur, çileden çıkmış haliyle peşinden koşuyordu; baş örtüsü omuzlarına kaymıştı, akçıl saçları rüzgârda dalgalanıyordu. Birden durdu, tam isyancı bir kadın gibi, göğsünü yumruklarıyla dövmeye, daha yüksek, ahenkli, ağlar gibi bir sesle bağırmaya başladı:

— Ortodokslar, tanrıya inananlar! Amanın dostlar, beni mahvettiler! Ocağımı yıktılar, yavrularım! Vay başıma gelenler, vay! Kardeşler, koruyun beni, yetişin!

Muhtar sert sert:

— Nine, nine — dedi: — aklını başına topl!

Çikildeyevlerin evi semaversiz büsbütün sıkıcı olmuştu. Bu yoksunlukta alçaltıcı, hakaretli birşey vardı; sanki evin namusunu birden alıp gitmişlerdi. Muhtar masayı, bütün iskemleleri, bütün çanak çömleği alıp götürse daha iyiydi, ev bu kadar boş görünmezdi. Nine bağıyor, Mariya ağlıyor, ona bakarak kız çocukları da ağlıyorlardı. İhtiyar, kendini suçlu hissederek köşede başı önünde oturuyor, sesini çıkarmıyordu. Nikolay da susuyordu. Nine onu sever, ona acırdı, ama şimdi acımayı unutmuştu, birdenbire yumruğunu suratına dayayıp küfürler, tehditler savurmaya başladı. Bütün suçun onda olduğunu bağırarak söylüyordu. Gerçekten de «İslav Pazarı» nda ayda 50 ruble kazandığını kendisi mektuplarında yazıp övündüğü halde ne kadar az para yol-

lamıştı? Neden buraya gelmişti, hem de ailesiyle birlikte! Ölse onu hangi para ile gömeceklerdi?.. Nikolay'a, Olga'ya, Saşa'ya baktıkça içi sızlıyordu.

İhtiyar boğazını temizledi, kalpağını aldı, muhtara yollandı. Karanlık basmıştı. Antip Sedelnikov ocağın yanında yanaklarını şişirerek birşeyler lehimliyordu. İçerde kömür kokusu vardı. Cılız, kirli, Çikildilev'inkilerden daha temiz olmayan çocukları yerde oynuyor, çirkin, yüzü çilli karısı karnı burnunda iplik sarıyordu. Sefil, yoksul bir aileydi bu. Burada yalnız Antip genç ve güzel görünüyordu. Pekenin üstünde beş semaver bir sıraya dizilmişti. İhtiyar, Battenberg'e dua etti, dedi ki:

— Antip, Allah rızası için, semaveri ver! Allah rızası için!

— Üç ruble getir, o zaman alırsın.

— Yok ki, veremem!

Antip yanaklarını şişirdi, ateş semaverleri aydınlatarak uğulduyor, cızırdıyordu. İhtiyar kalpağını avucunun içinde buruşturdu, biraz düşünerek:

— Hadi ver! — dedi.

Esmer muhtar büsbütün kara görünüyor, bir büyü-cüyü andırıyordu; Ösip'e döndü, sert sert ve hızla:

— Herşey yerli idare âmirine bağlı — dedi. — Ayın 26 sındaki İdare Kurulu toplantısına memnuniyetsizliğinin sebebini sözlü veya yazılı olarak arzedeabilirsin.

Osip birşey anlamadı, ama gönlü buna kanmıştı, eve döndü.

On gün sonra komiser gene geldi, bir saat kalıp gitti. O günlerde hava rüzgârlıydı, soğuktu. Nehir çoktan

buz tutmuştu, ama hâlâ kar yağmıyordu. Köylüler yolsuzluk yüzünden harap oluyorlardı. Bir bayram günü ikinci vakti komşular biraz oturup çene çalmak için Osip'e gelmişlerdi. Karanlıkta konuşuyorlardı, çünkü çalışmak günahtı, ışık yakmıyorlardı. Oldukça tatsız bir takım haberler vardı, iki üç evden vergi borcuna karşılık tavuklarını almışlar, bucak idare kuruluna göndermişler, kimse yem vermediği için tavuklar orada ölmüşler. Koyunları almışlar, her köyde başka bir arabaya aktararak götürürken biri ölmüştü. Şimdi suçlunun kim olduğunu arıyorlardı.

— Yerli idare! — dedi Osip, — kim olacak?!

— Elbette yerli idare.

Herşeyden, vergi borcundan da, baskıdan da, bereketsizlikten de yerli idareyi suçlu buluyorlardı. Ama hiç biri yerli idarenin ne olduğunu bilmiyordu. Fabrikaları, dükkânları, hanları olan zengin mujik'ler üye olarak yerli idarelere katılalı, memnun olmayınca da fabrikalarının, meyhanelerinde yerli idareye sövüp saymaya başlıyalı beri bu böyle gidiyordu.

Allahın o yıl kar yağdırmamasından söz açıldı:

— Odun taşımak gerek, oysa tümseklerden ne arabayla gidilebilir ne yaya.

Eskiden, 15-20 yıl önce, daha da önceleri Jukovoda konuşmalar daha ilgi çekiciydi. O zamanlar her ihtiyarda öyle bir tavır vardı ki, sanki bir sır saklıyor, birşeyler biliyor, birşey bekliyordu. Yıldız damgalı bir tezkereden, toprak bölüşmelerinden, yeni topraklardan, definelere söz açarlardı, birşeyler çıtılatırlardı; şimdiyse Ju-

kovoluların hiç bir sırrı yoktu. Bütün hayatları, meydana, herkesin gözü önündeydi; yalnız geçim sıkıntısından, yiyecekten, kar yağmadığından söz ediliyordu...

Sustular. Gene tavukları, koyunları hatırladılar, suçlunun kim olduğunu araştırmaya koyuldular.

Osip ümitsizce:

— Yerli idare — dedi. — Kim olacak?!

VIII

Prihodskaya kilisesi altı vers uzakta, Kosagorovo'daydı. Oraya ancak vaftiz töreni için veya nikâh kıymak, ölümlere dua okumak gerektiği zaman gidilirdi. İbadet etmek için nehirin öbür yanına geçilirdi. Bayramlarda, iyi havalarda genç kızlar süslenir, alay halinde âyine giderlerdi. Kırmızı, sarı, yeşil elbiselerle onların çayır-dan geçişlerini seyretmek hoştu. Kötü havalarda da hep evde otururlardı. Küçük kilisede ibadet ederlerdi. Büyük perhizde papaz istavrozla evleri dolaşır, perhizi sonuna kadar tutamayanlardan on beşer kapık alırdı.

İhtiyar Osip Allaha inanmazdı, çünkü hemen hiç bir zaman onu düşünmezdi. Tabiat üstü birşey kabul ediyordu, ama bunun ancak kadınlarla ilişkisi olabilirdi. Yanında dinden veya mucizeden söz açılıp ta ona bir soru sorulunca istemiyerek ve ensesini kaşıyarak şöyle cevap verirdi:

— Kim bilir ki, onu!

Nine tanrıya inanırdı, ama şöyle donuk bir şekilde. Onun hayalinde herşey birbirine karışır, günahı, ölü-

mü, ruhun halâsını düşünmeye başlar başlamaz, geçim sıkıntısı, kaygılar düşüncesini kavrar, hemen o anda ne düşündüğünü unutuverirdi. Duaları hatırlamaz, çok defalar geceleri, yatma zamanı kutsal resimlerin karşısına geçer, şunları mırıldanırdı:

— Kazan Ana Tanrısı, Smolensk Ana Tanrısı, Troyeruçitsa Ana Tanrısı¹...

Mariya ile Fekla her yıl vaftiz olur, perhiz tutarlardı, ama birşey anlamazlardı. Çocuklara hiç bir dua öğretilmemiş, tanrı hakkında birşey söylenmemiş, hiç bir kural telkin edilmemişti. Sadece perhizde yağlı yemekleri yasak edilmişti. Başka ailelerde de hemen hemen böyleydi: inananlar az, anlıyanlar azdı. Aynı zamanda herkes kutsal kitapları severdi; şefkatle, derin bir saygıyla severdi, ama kitap yoktu, okuyacak, anlatacak kimse yoktu. Bazan Olga İncil okuduğu için ona saygı gösterirler, ona da Saşa'ya da «Siz» diye hitap ederlerdi.

Olga sık sık yakın köylere, iki manastırı, yirmi yedi kilisesi bulunan kaza merkezine mabet bayramlarına² ve ibadetlere giderdi. Dalgındı, dini ziyaretlerde bulunurken ailesini büsbütün unuttur, bir kocası, bir kızı bulduğunu ancak eve döndüğü zaman birdenbire sevinçle keşfeder ve o zaman gülümseyerek, neşelenerek:

— Tanrının lütfu bu! — derdi.

¹ Kazan, Smolensk, Troyeruçitsa kiliselerindeki Meryem ana resimleri. Çev.

² Belli kutsal kişilerin veya olayların adını taşıyan tapınaklarda bu kişi veya olaylar için yapılan özel bayramlar.

Köyde olup bitenler ona iğrenç gelir, azap verirdi. İlyay bayramında içerler, Meryem miracında içerler, Vozdivijeniye bayramında içerlerdi. 1 Ekimde Jukovo'da Prihod bayramı vardı; bu münasebetle mujikler üç gün içtiler, içkiye cemaatin parasından 50 ruble harcandı, sonra da bütün evlerden votka için daha da para toplandı. İlk gün Çikildelev'lerde bir koyun kesip üç övünde de yediler, bol bol yediler, sonra çocuklar yemek için gece de kalktılar. Kiryak üç gün kör kütük sarhoştı; nesi var nesi yoksa hepsini, kalpağını, çizmelerini bile içkiye vermişti, Mariya'yı öyle dövdü ki, kadıncağızı, başına su dökerek ayılttılar. Sonra herkese bir utanç, bir iç bulantısı geldi.

Bununla beraber Jukovo'da, bu yoksul köyde de bir defacık gerçek bir dinî tören yapılmıştı. Meryem tasvirinin bütün kazada, köyden köye taşındığı bir Ağustos günüydü. Kutsal tasvirin Jukovo'da beklendiği gün hava sakin ve kapalıydı. Genç kızlar daha erkenden parlak, süslü elbiseleriyle kutsal resmi karşılamaya çıktılar, onu ellerinde haçlar olduğu halde, ilâhiler söyleyerek getirdiler. Bu sırada nehirin öte yanında çanlar çalınmaya başladı, yerli ve yabancı koca bir kalabalık sokağı tutmuştu. Gürültü, toz, yığışma... İhtiyar Osip te, nine de, Kiryak ta kollarını kutsal resme uzatmışlar, ihtirasla ona bakıyor, ağlıyarak mırıldanıyorlardı:

— Şefaatçi, kutsal ana! Şefaatçi!

Yerle gök arasının boş olmadığını, zenginlerle güçlülerin daha herşeyi ele geçirmediıklarını, hakaretin, kölelik zincirinin yoksulluğun dayanılmaz ağırlığının, kor-

kunç votkanın karşısında gene de bir koruyucu bulunduğunu hepsi sanki birden anlamışlardı.

— Şefaatçi, kutsal ana! — diye Mariya hüngür hüngür ağlıyordu — Kutsal ana!

Ama âyin sona erip de, kutsal resim götürüldükten sonra, herşey eski halini aldı; meyhaneden gene kaba sarhoş sesleri duyulmaya başladı.

Ölümden ancak, zenginlikleri arttıkça tanrıya ve ruhun halasına o kadar az inanan, sadece ömrün sonunu düşünerek, ne olur ne olmaz diye mum yakıp ibadet eden zengin mujikler korkarlardı. Daha yoksul mujiklerse ölümden korkmazlardı. İhtiyarla ninenin çok yaşadıkları, artık ölmek zamanlarının geldiğini yüzlerine karşı söylerlerdi de, onlar hiç aldırış etmezlerdi. Fekla'ya, Nikolay ölünce kocası Depis'e askerden dönmek hakkı tanınacağını söylemekten çekinmezlerdi. Mariya'nın ölümden korkması şöyle dursun, onun bu kadar geç kalışından bile sızlanır, çocukları öldüğü zaman da ba-yağı sevinirdi.

Ölümden korkmazlardı ,ama bütün hastalıklara karşı aşırı bir korku gösterirlerdi. Önemsiz bir mide bozukluğu, hafif bir üşütme ninenin ocağın yanına uzanıp örtülere bürünmesine, yüksek sesle aralıksız olarak «ölü-yo-rum!» diye inlemeye başlamasına yeterdi. İhtiyar, papazı çağırmaya koşar, ninenin komünyonu, ölme hazırlama âyini yapıldı. Soğuk algınlığından, karında dolaşan ve kalbe doğru kayıp giden solucanlardan, şişlerden çok bahsedilirdi. En çok soğuk algınlığından korkarlar, bunun için, yazın bile sıcak tutan

şeyler giyer, ocakta ısınırlardı. Nine tedavi edilme-yi çok sever, 70 değil, 58 yaşında olduğunu söyle-diği hastaneye sık sık giderdi. Öyle sanırdı ki, doktor gerçek yaşını anlarsa tedaviye yanaşmıyacak, tedavi edilmek değil ölmek zamanının geldiğini söyleyecekti. Hastaneye her zaman sabah erkenden gider, beraberin-de iki üç kız götürür, akşama aç, öfkeli, kendisi için damla, kızlar için de merhemlerle dönerdi. Bir defasın-da Nikolay'ı da götürmüştü, sonra iki hafta damla alan Nikolay kendisini daha iyi hissettiğini söylemişti.

Nine otuz vers uzaklardaki bütün doktorları, sağlık memurlarını, hekim taslaklarını tanırdı, hiç biri de ho-şuna gitmemişti. 1 Ekim bayramında papaz istavrozla evi dolaşırken diyakos yamağı ona, şehirde hapisane yakınında ihtiyar bir emekli askerî sağlık memuru bu-lunduğunu, çok iyi tedavi ettiğini söyledi, ona baş vur-masını öğütledi. Nine adamın sözünü tuttu. İlk kar ya-ğınca şehire indi, bütün yüzü mavi damarcıklarla kap-lı, sakallı, uzun etekli, dönme hristiyan ihtiyarcağızı kö-ye getirdi. Tam o sırada izbada gündelikçiler çalışıyor-du: korkunç gözlüklü bir ihtiyar terzi paçavralardan ye-lek biçiyor, iki genç delikanlı da yünden keçe çizmeler yapıyorlardı. Sarhoşluğu yüzünden işinden kovulan, şimdi evde duran Kiryak terzinin yanına oturmuş, bir hamutu onarıyordu. İzbanın içi sıkışık, havası boğu-cuydu, pis kokuyordu. Dönme hristiyan Nikolay'ı mua-yene ettikten sonra hacamat yapmak gerektiğini söyledi.

İhtiyar, Nikolay'a hacamat yapıyordu, terzi, Kiryak ve küçük kızlar da ayakta onu seyrediyorlardı. Niko-

lay'dan hastalığın nasıl çıktığını göreceklerini sanıyorlardı. Nikolay da göğsüne yapışan şişelerin koyu bir kanla yavaş yavaş nasıl dolduğunu görüyordu, gerçekten de içinden birşeyin çıkar gibi olduğunu duyuyor, memnun memnun gülümsüyordu.

— İyi bir şey — dedi terzi. — Allah vere de yarsa.

Dönme Hristiyan önce on iki şişe koydu; yirmi şişe daha koyduktan sonra, çayını içip gitti. Nikolay'da bir titreme başladı. Yüzü zayıflamış, kadınların dediği gibi sıkışıp yumruk kadar olmuştu; parmakları morarmıştı, bir yorganla bir gocuğa sarılmıştı, ama gittikçe daha çok üşüyordu. Akşama doğru içi daralmaya başladı, yere yatırılmasını söyledi, terzinin tütün içmemesini istedi, sonra gocuğun altında sakinleşti, sabaha karşı öldü.

IX

Ah, ne sert, ne uzun kıştı o!

Ta Noelden beri kendi tahılları kalmamıştı, un satın alıyorlardı. Şimdi evde kalan Kiryak herkese korku veriyor, akşamları gürültü patırtı ediyor, sabahları da baş ağrısının, utancın azabını çekiyordu. Acınacak bir haldeydi. Ahırdan gece gündüz aç ineklerin nine ile Mariya'nın içini sızlatan böğürtüleri yükseliyordu. İnadına acı soğuk sertliğini hiç kaybetmiyor, biriken kar yığınlar halinde yükseliyordu; kış da uzayıp gidiyordu. 25 Mayıs bayramında tam bir kış tipisi yaptı, paskalyada da kar yağdı.

Ama, ne olursa olsun kışın sonu gelmişti. Nisan başlarında sıcak günler, soğuk geceler oldu, kış boyun eğmiyordu, ama sıcak bir gün üstün çıktı, sonunda derecikler akmaya, kuşlar ötmeye başladı. Bütün çayır ve çalılıklar bahar sularına gömüldü. Jukovo ile nehirin öbür yanı arasındaki bütün alanı baştan başa kaplayan, şurasında, burasında yabani ördek sürülerinin uçuştugu kocaman bir göl halini aldı. Baharın gün batışı alevli, ihtişamlı bulutlariyle her akşam olağanüstü, yeni, görülmemiş bir şey, — bu renkleri, bu bulutlariyle sonra bir tabloda görüldüğü zaman inanılmayan bir şey — meydana getiriyordu.

Turnalar hızla uçuyor, hüzünlü hüzünlü bağıyor, sanki birlikte uçmaya, çağırıyorlardı. Olga, toprak çöküntüsünün kenarına oturmuş uzun zamandır, taşan nehire, güneşe, ışıklı, yenileşmiş görünen kiliseye bakıyordu. Gözlerinden yaşlar akıyor, nefesi tıkanıyordu: bir yerlere gitmek, ayaklarının onu götürebildiği bir yere, dünyanın öbür ucuna bile olsa bir yere gitmek istiyor, hem de ihtirasla istiyordu. Kararını vermişti zaten; gene Moskova'ya oda hizmetçiliğine gidecekti. Bir kapıcılık veya herhangi bir yerde bir iş bulmak için Kiryak da onunla birlikte gidiyordu. Ah, bir an önce gidebilseydi! Ortalık biraz kuruyup ta ısınınca yola çıkmaya hazırlandılar. Olga ile Saşa torbaları sırtlarında, ikisi de ayakları laptili¹ şafakla beraber evden çıktılar. Onları geçirmek için Mariya da çıktı. Kiryak rahatsızdı, bir hafta

¹ Lapti: Ağaç lifinden yapılan bir çeşit çarık.

daha evde kalacaktı. Olga kocasını düşünerek son defa kiliseye baktı, dua etti, ağlamadı, sadece yüzü buruştu, kocakarıların yüzü gibi çirkinleşti. Kışın zayıflamış, bozulmuş, saçları biraz ağarmıştı; eski sevimliliği, tatlı gülümsemesi yerine şimdi yüzünde çektiği acının uysal, kederli ifadesi vardı, bakışlarına boş, durgun bir şey sinmişti, sanki duymuyordu. Köyden, mujiklerden ayrılmak ona acı geliyordu. Nikolay'ı nasıl götürdüklerini, her evin yanında nasıl cenazenin yolunu kestiklerini, onun acısını duyarak herkesin nasıl ağladığını hatırladı. Yaz ve kış ayları içinde öyle saatler olurdu ki, bu insanlar hayvanlardan daha kötü yaşıyorlar gibi görünür, onlarla yaşamak korkunç bir şeymiş sanılırdı. Kaba, sefil, pis, sarhoşturlar; geçimsizdirler, durmadan kavga ederler, çünkü birbirini saymazlar, birbirlerinden korkarlar, şüphe ederler. Meyhaneyi tutan, halkı içirip sarhoş eden kim? Mujik. Cemaat, okul, kilise paralarını iç edip içkiye veren kim? Mujik. Komşusunun malını çalan, evini kundaklayan, bir şişe votka için mahkemede yalancı şahitlik eden kim? Yerli idare kurulu toplantılarında olsun, başka toplantılarda olsun mujiklere karşı savaşı ilk açan kim? Mujik. Evet, onlarla yaşamak korkunçtu, ama onlar gene de insan, insanlar gibi ıstırap çekiyor, ağlıyorlar; onların hayatında mazur görülmiyecek hiç birşey yok. Geceleri her yerlerinin sızlamasına sebep olan ağır işler, şiddetli kışlar, bereketsizlik, darlık. Yardım yok, onu bekliyecekleri yer de yok. Onlardan daha zengin, daha güçlü olanlar yardım edemezler, çünkü kendileri de kaba, şerefsiz, sarhoşturlar, kendileri de öyle çirkin

çirkin küfrederler. En küçük bir menur veya çiftlik kâtibi mujiklere, serserilere karşı davrandığı gibi davranır; büyüklere, kilise kethüdalarına bile «sen» diye hitap eder, buna hakkı olduğunu sanır. Köye sadece hakaret etmek, soymak, korkutmak için gelen menfaatçı, aç gözlü, ahlâk düşkününü insanlardan bir yardım, bir örnek beklenebilir mi? Olga, kışın Kiryak'ı cezalandırmak için sopaya yatırmaya götürdükleri zaman, ihtiyaçlarının ne acınacak, alçalmış bir halde olduğunu hatırladı... Şimdi bütün bu insanlara acıyor, içi sızlıyordu, yürürken dönüp dönüp evlere bakıyordu.

Geçirmek için onlarla üç versi kadar giden Mariya vedalaştı, sonra diz çöktü, yüzünü yerlere sürerek yüksesle ağlamaya başladı.

— Ben gene yalnız kaldım, zavallı ben, zavallı talihsiz başını...

Uzun zaman böyle bağırıp ağladı. Olga ile Saşa, onun başını elleriyle kavrayıp, diz çökmüş durumunda yanındaki birine bir teviye eğilip selâm verişini daha uzun zaman gördüler; üzerinde ekin kargaları uçuyordu.

Güneş yükselmiş, sıcak bastırmıştı. Jukovo arkada, uzakta kalmıştı. Keyifli keyifli yürüyorlardı. Olga ile Saşa çok geçmeden köyü, Mariya'yı unuttular; neş'eliydiler; herşey onları eğlendiriyordu, kâh bir tepecik, birbiri ardından ufukta kaybolarak bilinmez bir yere doğru giden telgraf direkleri, esrarlı esrarlı uğuldayan telgraf telleri; kâh uzakta yeşillikler içinde görünen küçük bir çiftlik, oradan gelen rutubet ve kendir kokusu; nedense onlara orada bahtiyar insanlar yaşıyormuş gibi

geliyordu. Kâh kırdâ beyaz beyaz beliren bir tek at iskeleti. Çayır kuşları dinmeden ötüyor, bıldırcınlar çığırıyor, su yelvesi öyle bağırıyor ki, gerçekten de sanki birisi eski bir demir kenete yapışmış çekiyordu¹.

Öğle üstü Olga ile Saşa büyük bir köye geldiler, orada geniş bir yol üzerinde general Jukov'un ihtiyar aşçısıyla karşılaştılar. İhtiyar sıcaktan yanıyor, terli, kızarmış dazlak kafası güneşten parlıyordu. Birbirlerini tanımadılar, sonra ikisi de bir anda dönüp bakiştılar; tanımışlardı, tek kelime söylemeden her biri kendi yoluna devam etti. Öbürlerinden daha varlıklı daha yeni görünen bir izbanın yanında, açık pencerelerin önünde duran Olga yerlere kadar eğilip selâm verdi, yüksek, ince, ahenkli bir sesle:

— Ortodoks hristiyanlar, — dedi — Allah rızası için bir sadaka verin, gönlünüzden ne koparsa, ölmüşlerinizin ruhu için...

Saşa:

— Ortodoks hristiyanlar, — diye ahenkle okumaya başladı — Allah rızası için verin, gönlünüzden ne koparsa, ölmüşleriniz için...

1897

¹ Burada çevrilmesi ve ifadesi güç bir kelime oyunu var. Çev.

E V D E

— Grigoriyef'lerden bir kitap içini geldiler; ama evde olmadığınızı söyledim. Postacı gazete ile iki mektup getirdi. Sırası gelmişken söyleyeyim, Yevgeniy Petroviç: Sereja'ya dikkat etmenizi rica edecektim. Bugün de, evvelki gün de sigara içtiğini gördüm. Ona öğüt vermek isteyince, her zaman olduğu gibi, kulaklarını tıkadı, sesimi gürültüye boğmak için şarkı söylemeye başladı.

Mahkemeden daha yeni dönen, çalışma odasında eldivenlerini çıkaran İl Mahkemesi savcısı Yegveniy Petroviç Bikovski kendisine tekmil haberi veren mürebbiye baktı, gülmeğe başladı:

— Vay, Sereja sigara içiyormuş... — diyerek omuzlarını silkti. — Yumurcağı sigara ile gözümün önüne getiriyorum. Peki ama, kaç yaşında ki?

— Yedi yaşında. Size bu önemsiz geliyor, ama bu yaşta sigara içmek zararlı, kötü bir alışkanlık. Kötü alışkanlıkların, daha başlangıçta, önünü almak lâzım.

— Çok doğru. Peki, tütünü nereden alıyor?

— Masanızın gözünden.

— Öyle mi? O halde onu gönderiniz bana.

Mürebbiye çıkarken Bikovski yazı masasının önün-

deki koltuğa oturdu; gözlerini kapayarak düşünmeye başladı. Sereja'sını, nedense, kütüphanen, arşınlık bir sigarayla, sigara dumanı bulutları içinde gözünün önüne getiriyor, bu karikatür onu güldürüyordu. Mürebbiyenin ciddi, kaygılı yüzü onda, okulda, çocuk odasında tütün içmenin öğretmenlere, ana-babaya garip, anlaşılmaz bir korku verdiği çoktan geçmiş, yarı unutulmuş bir zamanın hatırasını da canlandırmıştı. Korkunç şeydi bu. Çocukları merhametsizce döverler, liseden kovarlar, hayatlarını berbat ederlerdi; ama hiç bir öğretmeni, hiç bir baba tütün içmenin zararını, bunun neden suç olduğunu bilmezdi. Çok akıllı insanlar bile ne olduğunu bilmedikleri bir kusurla savaşmakta güçlük çekmezlerdi. Yengeni Petroviç kendi liselerinin çok bilgili, erdemli ihtiyar müdürünü hatırladı: sigara içen bir öğrenciyi yakalayınca öyle ürkerdi ki, sapsarı kesilir, disiplin kurulunu acele toplar, suçlunun kovulmasına karar verirdi. Toplum yaşayışının kanunu bu, her halde: Fenalık ne kadar anlaşılmazsa onunla o kadar sert ve amansız savaşılır.

Savcı, okuldan kovulan iki-üç kişiyi, onların sonraki hayatlarını hatırladı. Cezanın, çok defalar, suçtan daha büyük fenalık getirdiğini düşünmekten kendini alamadı. Canlı organizma, her atmosfere hemen uymak, alışmak kabiliyetini taşır. Yoksa, kendi akıllıca davranışlarının altında, çok defalar, ne akılsızlıkların saklandığını, pedagoji, hukuk, edebiyat gibi sonuçları bakımından sorumlu, korkunç çalışmalarda bile şuura yükselmiş ger-

çeğin, güvenin daha ne kadar az olduğunu insanın her an duyması gerekirdi...

Ancak yorgun, dinlenme halindeki dimağa gelen bu gibi hafif, bulanık düşünceler Yevgeniy Petroviç'in kafasında dolaşıp durmaya başladı. Nerden, niçin geldikleri belli değildi. Bu fikirler, kafasında biraz kalıyor, sanki beyninin üstünde yüzüyor, derine girmiyordu. Saatlerce, hattâ günlerce resmî işlerde zihin yormak, hep bir yönde düşünmek zorunda olan kimseler için böyle başıboş, ev hayatıyla ilgili düşünceler bir çeşit konfor, bir rahatlıktır.

Akşamın saat dokuzuydu. Tavanın üstünde, ikinci katta birisi köşeden köşeye gidip geliyor, daha üstte, üçüncü katta da iki kişi piyanoda gam yapıyordu. Sinirli adımlarına bakılırsa kendini zorluyarak bir şeyler düşünen, yahut diş ağrısı çeken ikinci kattaki kiracının ayak sesleri ve monoton gam'lar gecenin sessizliğine, tembel düşüncelere uygun bir uyku havası katıyordu. İçerde çocuk odasında mürebbiye ile Sereja konuşuyorlardı. Çocuk sesini bir havaya uydurmuştu:

— Ba-bam geldi! Babam gel-di! Ba! Ba!

Mürebbiye:

— *Votre pere vous appelle, allez vite*¹, sana diyorlar! — diye bağırdı.

Yevgeniy Petroviç içinden:

«Peki ama — dedi, — ne söyleyeceğim ona?»

Daha birşey düşünüp bulmaya vakit kalmadan, oğ-

¹ Babanız sizi çağırıyor, çabuk gidin.

lu yedi yaşındaki Sereja çalışma odasına girdi. Erkek mi, kız mı olduğu ancak elbisesinden kestirilebilirdi: Sıksa, solgun, ince yapılı bir çocuktü bu. Vücutça ser bitkileri gibi cılızdı. Hareketleri, kıvrıcık saçları, bakışları, kadife ceketi her şeyi olağanüstü tatlı ve yumuşaktı.

Babasının dizlerine çıktı, hızla boynundan öptü, yumuşak bir sesle:

— Günaydın baba! — dedi. — Beni mi çağırdın?

Savcı onu kendinden uzak tutarak:

— Dur bakalım, — dedi, — dur bakalım, Sergey Yevgeniy! Öpüşmeden önce seninle konuşmamız, ciddi konuşmanız lâzım. Ben sana darıldım. Artık sevmiyeceğim seni. Bilmiş ol, ahabap: Seni sevmiyorum, sen benim oğlum değilsin... Evet.

Sereja gözlerini babasına dikti; sonra bakışlarını masaya çevirip omuzlarını silkti.

Gözlerini kırpıştırarak hayretle sordu:

— Ben sana ne yaptım? Bugün senin odana bir de fa bile gelmedim, hiç bir şeye de dokunmadım.

— Natalya Semyonovna şimdi bana senin sigara içtiğinden şikâyet etti... Doğru mu? Sen sigara mı içiyorsun?

— Evet, bir kere içtim... Doğru!..

Savcı kaşlarını çattı, yüzündeki gülümsemeyi bununla gizlemeğe çalışarak,

— Bak, — dedi, — üstelik bir de yalan söylüyor-sun. Natalya Semyonovna seni iki defa görmüş. Şu halde senin üç fena hareketin meydana çıkıyor: Sigara içi-

yorsun, masadan başkasının tütününü alıyorsun, yalan söylüyorsun. Üç suç!

Sereja hatırlamıştı. Gözlerinin içi gülümsedi:

— Ay, evet! Doğru, doğru. İki defa içtim: Bir bugün, bir kere de daha önce.

— Bak görüyor musun, demek bir defa değil, iki defa... Ben sana çok, çok küskünüm! Sen önceleri iyi çocuktun, ama şimdi, görüyorum ki, bozulmuşsun, fena olmuşsun.

Bikovski Sereja'nın yakasını düzelterek içinden:

«Başka ne demeli ona?» — dedi.

— Evet, fena. Ben senden bunu beklemezdim. Birincisi, senin olmayan bir tütünü almağa hakkın yok. Herkes ancak kendi öz malından faydalanabilir. Başkasınınkini alırsa... demek ki, fena adamdır! (Yevgeniy Petroviç içinden: «Söylenecek şey bu değildi» diye düşündü). Meselâ, Natalya Semyonovna'nın elbise sandığı var. Bu sandık onundur; yani ne sen, ne ben ona dokunamayız, çünkü bizim değil. Öyle değil mi? Senin oyuncak atın, resimlerin var... Ben onları alıyor muyum? Belki almak isterim, ama... benim değil ki, senin onlar!

Sereja kaşlarını kaldırdı:

— İstiyorsan al! Rica ederim, çekinme, babacığım, al! Senin masanın üstündeki şu küçük sarı köpek benimdir, ama ben bir şey demiyorum... Varsın sende dursun!

Bikovski:

— Sen beni anlamıyorsun, — dedi, — köpeği sen bana bağışladın, o şimdi benimdir, ben onu ne istersem

yaparım. Ama tütünü ben sana bağışlamadım! Tütün benim! («Doğru açıklamıyorum ona! — diye düşündü, — Hayır, söylenmesi gereken bu değil! Hiç de bu değil!»)» — Eğer ben başkasının tütününden içmek istersem önce ondan izin alınalıyım...

Bikovski isteksizce cümleleri birbirine bağlayıp, çocuk şivesiyle, oğluna özel mülkiyetin ne demek olduğunu açıklamaya koyuldu. Sereja onun göğsüne bakıyor, dinliyordu (akşamları babasıyla konuşmayı severdi), sonra dirseğini masanın kenarına dayadı, miyop gözlerini kâğıtların, mürekkep hokkasının üzerinde kırıştırmaya başladı. Bakışları masada bir zaman başı boş dolaştıktan sonra zamk şişesinde durdu.

Şişeyi gözlerine yaklaştırarak birdenbire sordu:

— Baba, zamk neden yaparlar?

Bikovski şişeyi elinden alıp yerine koyarak devam etti:

— İkincisi, sen sigara içiyorsun... Bu çok fena! Ben içiyorsam sigara içilebilir demek değil bu. Ben içiyorum, ama bunun akılsızca bir iş olduğunu da biliyorum; bunun için kendi kendime kızarım, kendimi hiç sevmem («ne de kurnaz pedagokmuşum!» dedi içinden). Tütün sağlığa çok zarar verir. Sigara içen vaktinden önce ölür. Hele senin gibi küçükler için sigara çok zararlı. Göğsün zayıf senin. Daha kuvvetlenmedin. Oysa, sigara dumanı zayıf insanlarda verem ve başka hastalıklar yapar. Bak İgnatiy dayı veremden öldü. Tütün içmeseydi belki hâlâ yaşayacaktı.

Sereja dalgın dalgın lâmbaya bakıyordu. Parmağıyla abajura dokunarak göğüs geçirdi:

— İgnatiy dayı ne güzel keman çalardı! Onun kemanı şimdi Grigoriyev'lerde! — dedi.

Dirseğini gene masanın kenarına dayadı, düşünceye daldı. Solgun yüzünde öyle bir ifade belirmişti ki, sanki bir şeye kulak kabartıyor, yahut kendi düşüncelerinin gelişimini kovalıyordu. Büyüyen, kırpışan gözlerinde bir hüznün, korkuya benzer bir şey belirmişti. Belki şimdi o, geçenlerde annesini ve İgnatiy dayısını alıp götürülen ölümü düşünüyordu. Ölüm anneleri, dayıları alıp öbür dünyaya götürür, ama çocuklariyle kemanları dünyada kalır. Ölüler gökte yıldızlara yakın bir yerde yaşarlar, oradan dünyaya bakarlar. Acaba hasret çekerler mi?

Bikovski içinden:

«Ona ne söyliyeyim — dedi, — beni dinlediği yok. Belli ki, kendi suçlarını da, benim delillerimi de önemsemiyor. Nasıl anlatmalı ona?»

Savcı ayağa kalktı, odada gezinmeğe başladı.

«Eskiden, benim zamanımda bu gibi meseleler çok basit çözüldü» — diye düşünüyordu. — Sigara içtiği meydana çıkan her yaramaz pataklanırdı. Tabansız, korkak olanlar sigarayı gerçekten bırakırlar, daha cesur ve zeki olanlarsa bu pataklanıştan sonra tütünü ayakkabısının koncunda taşımaya, sigarayı odunlukta içmeye başlardı. Odunlukta yakalanıp da gene pataklanınca nehir boyuna gider, orada içerdi. Çocuk büyüyünceye kadar bu böyle devam ederdi. Annem bana sigara içmeyeyim

diye paralar, bonbonlar verirdi. Bugün bu usuller değersiz, eğitime aykırı sayılıyor. Bugünün pedagogu hayır prensiplerini çocuğun — korkudan yahut sivrilmek, mükâfatlanmak isteğiyle değil — şuurlu olarak kabul etmesine uğraşüyor».

O gezinip düşünürken Sereja sandalyeden masanın kenarına tırmanarak resim yapmaya koyulmuştu. Lüzumlu kâğıtları kirletmesin, mürekkebe dokunmasın diye, masanın üzerinde, ayrıca onun için kesilip konmuş bir deste kâğıt, bir mavi kalem vardı.

Bir ev resmi yapıyordu. Kaşlarını oynatarak:

— Bugün aşçı kadın lâhane doğrarken parmağını kesti — dedi. — Öyle bağırdı ki, ödümüz koptu. Hepimiz mutbağa koştuk. Öyle aptal şey ki! Natalya Semyonovna parmağını soğuk suyla yıkamasını söyledi, o gene durmuş onu emiyor... O pis parmağı nasıl da ağzına alıyor! Ne fena şey, değil mi baba?

Sonra öğle vakti avluya bir kızla bir çingene çalgıcının geldiğini, kızın çalgıyla şarkı söyleyip oynadığını anlattı.

Savcı içinden:

«O kendi havasında, kendi âleminde — dedi. — Önemli ile önemsizi kendi bildiği gibi, kendine göre anlıyor. Dikkatine, şuuruna hâkim olmak için onun şivesini taklit etmek yetmez, onun gibi düşünebilmek lâzım. Eğer tütüne gerçekten acımış olsam, gücensem, ağlasam beni çok iyi anlardı. Eğitim işinde annelerin yerini kim senin tutamayışı çocuklarla birlikte duymasını, ağlama-

sını, gülmesini bilmelerindendir... Mantıkla, ahlâkla bir şey olmaz. Peki ama, ona başka ne söyleyeceğim? Ne?»

Hayatının yarısını türlü uslandırma, ihtar, cezalandırma mümareseleriyle geçiren onun gibi tecrübeli bir adliyecinin böyle bütün bütüne şaşırması, çocuğuna ne söyleyeceğini bilmemesi Yevgeniy Petroviç'e gülünç geliyordu.

— Dinle — dedi, — bir daha sigara içmeyeceğine namusun üzerine bana söz ver bakayım!

Sereja kalemini kuvvetle bastırdı; resme doğru eğildi, sesini bir havaya uydurarak,

— Na-musum! Üze-rine! Söz-veri-yorum! rum! rum! diye tutturdu.

Bikovski kendi kendine soruyordu:

«Peki ama, namus üzerine söz vermenin ne demek olduğunu bilir mi? Hayır, ben fena bir mürebbiyim! Eğer şimdi bir pedagok yahut bizim adliyecilerden biri kafamın içine bir göz atsa bana salak der, aklımdan şüphe eder... okulda, mahkemede böyle bayağı meseleler evden çok daha kolay halledilir. Burada karşıdakiler çılgınca sevdiğin insanlar. Sevgi titizdir, meseleyi güçleştiriyor. Bu çocuk oğlum değil, öğrencim, yahut bir sanık olsa böyle korkaklık göstermezdim, fikirlerim böyle dağılmazdı!»

Savcı masaya geçti; Sereja'nın yaptığı resimlerden birini kendine doğru çekti. Bu resimde, bacasının dumanı bir şimşek zikzağıyla çıkarak ta kâğıdın kenarına kadar gelen bir ev çizilmişti. Evin yanında nokta gözlü süngüsü 4 sayısını andıran bir asker duruyordu.

— İnsan evden yüksek olamaz — dedi savcı. — Baksana: Evin damı askerin omuzuyla bir hizada.

Sereja babasının dizlerine çıktı. Rahatça yerleşmek için bir zaman kımıldandı.

Yaptığı resme bakarak:

— Yok baba — dedi, — askeri küçük yaparsan o zaman gözleri görünmez.

Ona itiraz etmek lâzım mıydı? Kendi çocuğu üzerindeki her günkü müşahadesi savcıya şu inancı vermişti ki, çocukların estetik görüşleri, istekleri vahşilerde olduğu gibi kendilerine hastır. Yaşlılar bunu anlayamazlar. Dikkatli bir incelemede Sereja yaşlı birisine anormal görünebilirdi. O, insanların resimlerini evlerden daha yüksek yapmayı, eşyadan başka, kendi duygularını da kurşun kalemle çizmeyi mümkün, akla uygun buluyordu. Orkestra seslerini yuvarlak, donuk lekeler şeklinde, ıslığı helezonî bir iplik şeklinde çizirdi... Onun anlayışına göre ses renkle sıkıca ilgiliydi. Öyle ki, harfleri renklerden her zaman L harfini sarıya, M harfini kırmızıya, A harfini karaya v.s. boyardı.

Sereja resmi bırakarak gene kımıldandı. Uygun bir poz aldıktan sonra babasının sakalıyla uğraşmağa koyuldu. Önce onu dikkatle sıvazladı; sonra ikiye ayırıp bir çatal sakal biçiminde taramaya başladı.

— Şimdi sen İvan Petroviç'e benziyorsun. Dur, şimdi de bizim kapıcıya benziyeceksin. Baba bu kapıcılar neden kapının önünde dururlar?

Savcı onun soluğunu yüzünde duyuyordu, saçları yanağına dokunuyordu. Ruhunda bir sıcaklık, bir yumu-

şaklık belirmişti. Öyle bir yumuşaklık ki, yalnız eli değil, sanki bütün ruhu Sereja'nın ceketindeki kadifenin üstündeydi. Onun büyük kara gözlerine baktı; anasının, karısının, bir zamanlar sevdiği kimler varsa hepsinin onun iri göz bebeklerinden kendisine baktıklarını sandı.

İçinden:

«Şimdi gel de onu azarla bakalım — dedi, — gel de ona ceza düşün!» Hayır, eğitim işi bize ne kadar ırak. Eskiden insanlar basittiler, az düşünürler, bunun için de meseleyi cesaretle çözerlerdi. Oysa, biz pek çok düşünüyoruz; mantık bizi yedi, bitirdi. İnsan ne kadar gelişmiş olursa, ne kadar çok düşünür ince eleyip sık dokursa o kadar kararsız, o kadar vesveseli olur, işe o kadar korkak başlar. Gerçekten de, derin düşünülse, ders okutmak, hüküm vermek, kalın kitaplar yazmak için ne kadar cesaret ve kendine güven lâzım, ne kadar...»

Saat on'u çaldı.

— Haydi delikanlı, — dedi savcı, — yatmak zamanı geldi. İyi geceler de de git.

Sereja alnını buruşturdu,

— Yok babacağım, biraz daha oturacağım. Bana bir şey anlat! Masal söyle!

— Peki, ama masaldan sonra hemen yatacaksın.

Boş akşamlarında Sereja'ya masal anlatmak âdetiydi. İş adamlarının çoğu gibi, o da ezbere bir tek şiir bilmez, hiç bir masal hatırlamazdı. Bunun için, her defasında bir şey uydurup söylemesi gerekirdi. Her zaman şu basma kalıp sözle başlardı: «Bir varmış, bir yokmuş». Sonra bir sürü saçma sapan şeyi birbiri üzerine yığar,

masalın başını anlatırken ortasının, sonunun nasıl geleceğini hiç bir zaman bilmezdi. Tablolar, kişiler, durumlar gelişi güzel ve ansızın doğar, vaka, ahlâkî sonuç kendiliğinden, hikâyecinin iradesine bağlı olmaksızın çıkarırdı. Sereja böyle irticâlleri çok severdi. Masal ne kadar sade, tabîî olursa çocuktaki etkinin o kadar kuvvetli olduğuna savcı dikkat etmişti.

Gözlerini tavana dikerek:

— Dinle — dedi, — bir varmış bir yokmuş, ihtiyar, çok ihtiyar, sakalları, bıyıkları uzun ve bembeyaz bir hükümdar varmış. Bu hükümdar, kocaman ve berrak bir buz parçası gibi, güneşte pırıl pırıl yanan, ışıldayan billûr bir sarayda yaşarmış. Bu saray, portakalların, bergamutların, kirazların yetiştiği, lâlelerin, güllerin, inci çiçeklerinin açtığı, renk renk kuşların ötüştüğü büyük bir bahçedeymiş... Ağaçlarda küçücük billûr çanlar asılıymış, rüzgâr estikçe öyle tatlı sesler çıkarırlarmış ki, insan dinlerken kendinden geçebilirmiş. Billûr madenden daha yumuşak, daha tatlı ses çıkarır... Sonra efendim, başka ne vardı? Ha, bahçede fısıkiyeler varmış; hani Sonya halanın yazlık evinde görmüştün ya? İşte hükümdarın bahçesindeki fısıkiyeler tıpkı onun gibi, ama ondan büyük, fışkırtıları en yüksek kavak ağaçlarının ta tepelerine kadar erişen fısıkiyelermiş.

Yevgeniy Petroviç biraz düşündükten sonra devam etti:

— İhtiyar hükümdarın tek bir oğlu ve saltanat mirasçısı varmış. Senin gibi küçük bir oğlanmış, iyi çocukmuş... Hiç arsızlık etmez, erken yatar, masanın üs-

tündeki şeylere hiç dokunmazmış ve... Hasılı uslu, akıllı bir çocukmuş... Yalnız bir tek kusuru varmış: Sigara içermiş...

Sereja bütün dikkatiyle dinliyor, gözlerini kırpmadan babasının gözlerinin içine bakıyordu. Savcı devam diyor, içinden: «Ya sonra?» diye düşünüyordu.. Uzun uzun yutkunup geveledi ve masalını şöyle bitirdi:

— Şehzade sigaradan verem oldu, yirmi yaşında öldü. Çökmüş, hastalıklı ihtiyar, büsbütün kimsesiz, yarıdım kaldı. Devleti idare edecek, sarayı savunacak kimse yoktu. Düşmanlar gelip ihtiyarı öldürdüler, sarayı yıktılar. Şimdi artık bahçede ne kiraz var, ne kuşlar, ne de billûr çanlar... Ya!..

Böyle bir sonuç Yengeni Petroviç'e gülünç ve saçma gelmiş, ama bütün masal Sereja'da kuvvetli bir etki yapmıştı. Gözlerine gene bir hüznün, korkuya benzer bir şey sindi. Bir dakika dalgın dalgın karanlık pencereye baktı; ürperdi, alçak bir sesle:

— Bir daha sigara içmeyeceğim... — dedi.

İyi geceler dileyip yatmaya giderken babası sessiz adımlarla köşeden köşeye gidip geliyor, gülümsüyordu.

İçinden:

«Burada güzellik, estetik, şekil rol oynadı diyecekler — dedi, — öyle olsun, ama bu az. Ne de olsa bu asıl ilâç değil. Niçin ahlâk ve gerçek çırılçıplak değil de, bir hap gibi üstü kaplanmış, mutlaka şekerlenmiş ve yaldızlanmış olarak öne sürülmeli? Tabiata aykırı bu... Sahtekârlık, aldatma... Hokkabazlık...»

Tarihî yalnız destanlardan, tarihî romanlardan öğrenen, günlük yaşayışla ilgili düşüncelerini öğütlerden, kanunlardan değil, masallardan, romanlardan, şiirlerden alan halkın önünde mutlaka «söz» söylemesini isteyen hâkimleri hatırladı.

«İlâç tatlı, gerçek güzel olmalıdır... Bu saçmayı insan oğlu ta Adem zamanından beri böyle kabul etmiştir. Ama... Belki de bütün bunlar tabiidir, böyle olmak lâzım geliyor. Faydalı aldanmalar, hayaller tabiatta az mı?...»

Savcı çalışmaya başladı. Tembel ev düşünceleri daha uzun zaman zihninde dolaşıp durdu. Tavanın üstünden gam'lar artık duyulmuyor, ama ikinci katın kiracısı hâlâ köşeden köşeye gidip geliyordu.

SÜRGÜNDE

Tolkoviy¹, takma adıyla anılan ihtiyar Semyon'la adını kimsenin bilmediği genç bir tatar, kıyıda, çoban ateşinin yanında oturuyorlardı. Öbür üç salcı izbada kalmışlardı. Altmış yaşlarında, zayıf, dişsiz, geniş omuzlu, görünüşte dinç bir ihtiyar olan Semyon sarhoştı; çoktan yatmaya gidecekti, ama cebinde yarım okkalık bir şişe vardı, izbada gençler votka isterler diye korkuyordu. Tatar hastaydı, bitkin haldeydi; yırtık paçavralara sarılmış, Simbirsk'in ne güzel bir yer olduğunu, evinde bıraktığı karısının güzelliğini, akıllığını anlatıyordu. Yaşı yirmi beşten yukarı yoktu. Ama şimdi, ateşin ışığında, soluk benzi, kederli, hastalıklı yüzüyle bir çocuğu andırıyordu.

— Burası cennet değil elbet, — dedi Tolkoviy. — Görüyorsun ya, her yer su, çorak kıyılar, dört bir taraf kil, balçık, başka birşey yok... Büyük paskalya çoktan geçti, ama nehirde hâlâ buz parçaları akıyor, bu sabah da kar yağdı.

— Kötü, kötü —, dedi tatar, korkuyla bakındı.

On adım öteden kara, soğuk nehir akıyordu; homur-

¹ Tolkoviy: Anlayışlı, zeki anlamına gelir.

danıyor, killi kıyıya çarpıyor, uzak bir denize doğru hızla kayıp gidiyordu. Salcıların «karbas¹» dediği büyük, mavnanın karaltısı belirdi. Karşı kıyıda, uzaklarda geçen yılın yakılan otlarından yükselen alevler sönerek, parlıyarak yılanlar gibi kayıyorlardı. Yılanların ötesi gene karanlıktı. Küçük buz parçalarının mavnaya çarptığı duyuluyordu. Hava rutubetli ve soğuktu...

Tatar gökyüzüne baktı. Yıldızlar onun memleketindeki gibi çoktu, karanlık her yerde birdi, ama burada eksik olan bir şey vardı sanki, onun memleketinde, Simbirsk'te yıldızlar da, gökyüzü de başka türlüydü.

— Kötü, kötü! — dedi.

— Alışırın, - dedi Tolkoviy ve güldü. Şimdi daha gençsin, toysun, ağzın süt kokuyor; sende daha bahtsız insan yokmuş gibi geliyor sana, toysun da ondan; ama zaman gelecek, herkese böyle bir ömür versin diye Tanrıya dua edeceksin. Sen bana bak. Bir hafta içinde su gelir, salı şuraya koruz, siz hepiniz Sibirya'ya gezmeğe çıkarsınız, ben kalırım, kıyıdan kıyıya gidip gelmeğe başlarım. Yirmi iki yıldır gider gelirim. Gece, gündüz. Turna balığı, somun balığı suyun altında, ben suyun üstünde. Tanrıya şükür. Hiçbir şey istemem. Tanrı herkese böyle bir ömür versin.

Tatar ateşe çalı çırpı attı, ateşe yakın bir yere uzandı:

— Babam hastalıklı bir adamdır, — dedi. — O ölünce anamla karım buraya gelecekler. Söz verdiler.

¹ Karbas: Bir çeşit kayık.

— Ana ile karı senin nene gerek? — diye Tolkoviy sordu. — Budalalık, başka birşey değil, arkadaş. Şeytan seni şaşırtıyor. Bacağını kır onun, o lânetlemeyi dinleme. Aman verme ona. Sana kadından dem vurdu mu, sen inadına: istemem! de. Sana hürriyetten dem vurdu mu, kafa tut: istemem! de. Birşey lâzım değil! Ne ana, ne baba, ne karı, ne hürriyet, ne ev bark, ne dikili bir ağaç! Birşey istemem, yerin dibine batsınlar!

Tolkoviy şişeden bir yudum aldı, devam etti:

— Ben, ahbap, basit bir mujik değilim, ayak takımından değilim. diyakos oğluyum ben. Kursk'ta serbest yaşadığım zamanlar redingotla dolaşırdım. Ama şimdi kendimi öyle bir hale getirdim ki, toprak üzerinde çıplak yatıp uyuyabilir, ot yiyebilirim. Tanrı herkese böyle bir hayat nasip etsin. Hiçbir şeye ihtiyacım yok, kimse-den korkum yok, kendimi dünyanın en zengin, en hür insanı sayıyorum. Beni Rusya'dan buraya yolladıkları zaman daha ilk gün birşey istemem! diye dayattım. Şeytan bana karıdan, akrabadan, hürriyetten dem vurdu, ben ona: hiçbir şey istemem! dedim. Ayak diredim, işte gördüğün gibi iyi yaşıyorum, sızlanmıyorum. Bir kimse şeytana yüz verdi mi, bir defa bile olsa onu dinledi mi yandı o; ona kurtuluş yok: batağın ta gözüne saplanır, bir daha da çıkamaz. Yalnız sizin dangalak köylüler değil, soylu, okumuş kimseler de mahvolur gider. Onbeş yıl önce buraya Rusya'dan bir bay yollamışlardı. Orada miras kalan bir şeyi paylaşamamış, vasiyetnamede sahtekârlık yapmış. Prenslerden veya baronlardan olduğu-

nu söylüyorlardı, ama belki de sadece bir memurdu, klm bilir!

Eh, bay buraya gelince ilk iş olarak kendine Muhortin'de bir ev ve toprak satın aldı. «Emeğimle, alnımın teriyle yaşamak istiyorum, çünkü, şimdi bay değilim, sürgünüm» diyordu. Eh, Tanrı yardımcı olsun, dedim, iyi iş. O zaman genç, atılgan bir adamdı; kendisinin ekin biçtiği olurdu, balık avlar, atla altmış verslik yol giderdi. İşin kötüsü daha ilk yıldan Girino'ya postahaneye gitmeğe başladı. Bir gün benim salda ayakta şöyle diyordu: «Ah, Semyon, çoktandır, nedense, evden para göndermiyorlar!» İstemez, paraya lüzum yok, Vasili Sergeiç, dedim. Neye yarar para? Geçmişi hiç olmamış gibi, rüya imiş gibi kafanızdan silin, unutun, yeniden yaşamaya başlayın. Şeytanı dinlemeyin, dedim, o iyiye götürmez, darağacına sürükler. Siz şimdi para istiyorsunuz, dedim, aradan biraz zaman geçsin, başka birşey isteyeceksiniz, sonra daha başka, daha başka şeyler. Eğer, dedim, kendiniz için mutluluk istiyorsanız, herşeyden önce hiç birşey istemeyin. Evet... Eğer, dedim, biz sizinle kaderin acı sillesini yedikse artık ondan aman dilemekte, ayaklarına kapanmakta mâna yok. ona aldırış etmemek, onunla alay etmek gerek, yoksa o sizinle alay eder. Ona böyle dedim... İki yıl sonra onu nehirin bu yakasına geçiriyordum, ellerini uğuşturarak gülüyor: «Girino'ya karımı karşılamaya gidiyorum, beni merak edip gelmiş, karımı ne güzel kadın, ne iyi kadın» diyordu. Sevincinden içi içine sığmıyordu. İki gün sonra karısıyla birlikte geldi. Şapkalı,

genç, güzel bir bayan; kucagında minicik bir kız çocuğu. Bir sürü çeşitli eşya. Benim Vasili Sergeiç karısının etrafında dört dönüyor, ona bakmakla doyamıyor, övünmesinin sonu gelmiyordu. «Evet Semyon kardeş, Sibirya'da da insanlar yaşar». Eh, diyordum içimden, peki, görüşürüz. O zamandan sonra Rusya'dan para gelip gelmediğini öğrenmek için, hemen her hafta, Girono'ya gidiyordu. Paraya pek çok ihtiyacı vardı. «Kırım, diyordu, benim için burada Sibirya'da gençliğini, güzelliğini mahvediyor, acı talihimi benimle paylaşıyor, bundan ötürü, onu memnun edecek her şeyi yapmalıyım» diyordu. Bayanın canı sıkılmasın diye memurlar ve bir takım kopuklarla ahbaplık kurdu. Bütün bu güruhu, malûm, yedirecek, içireceksin, sonra bir piyano bulunacak, kanepenin üstünde tüylü bir köpek olacak... Gösteriş, sözün kısası, şımarıklık. Bayan onunla çok oturmadı. Nerde? Balçık, su, soğuk. Ne sebze, ne meyve. Her taraf kaba saba insanlarla, sarhoşlarla dolu, oturup kalkmasını bilen yok. Oysa ki o şımarık bir başkent bayanı... Olacak belliydi zaten, burası onu sıkıyordu. Sonra kocası da, ne dersin de, artık bir bay değil, sürgündü. Nerde o itibar? Üç yıl sonra, hatırlıyorum, tam Meryem miracı yortusunun yaklaştığı sıralarda bir gece karşı kıyıdan seslendiler. Salla gittim; bakıyorum: bir bayan, baştan aşağı sarınmış, yanında memurlardan biri, genç bir bay. Troyka¹... Onları beri yana geçirdim, arabaya bindiler, artık ara da bul bulabilirsen onları! Bir

¹ Troyka: Üç atlı binek arabası.

daha görünmediler. Sabaha karşı Vasiliy Sergeiç çift atlı bir araba ile dörtlü geldi. «Karım gözlüklü bir bayla buradan geçti mi, Semyon?» Geçtiler, gittiler, boşuna arama, hava bulursun, dedim. Peşlerine düştü, beş gün beş gece kovaladı. Sonra onu karşı tarafa geçirdiğim zaman salın üstüne yıkıldı, başını tahtaya vurup dövünmeğe, ulur gibi bağırmaya başladı. Gördün mü, diyerek güldüm, ona vaktiyle «Sibirya'da da insanlar yaşar!» dediğini hatırlattım. O daha çok dövünüyordu. Sonra hürriyet sevdasına tutuldu. Karısı Rusya'ya gitmişti, onu görmek, âşıkından kurtarmak için orası onu çekiyordu, demek. Hemen hergün, kardeşim, dörtlü, bir postahaneye, bir şehire, hükûmet ileri gelenlerinin yanına gidiyordu. Affedilmesi, memleketine, evine gönderilmesi için dilekçe üstüne dilekçe veriyor, gönderiyordu. Yalnız telgraflara ikiyüz ruble harcadığını söyledi. Toprağı sattı, evi yahudilere ipotek etti. Saçları ağardı, kamburlaştı, yüzü sarardı, bir veremliye döndü. Konuşurken: koh-koh-koh... diye öksürüyordu, gözlerinde de yaşlar... Sekiz yıl dilekçeler onu böyle yedi, bitirdi. Şimdi gene dirildi, neşelendi: yeni bir şımarıklık düşündü. Kızı, görüyorsun, büyüdü. Babası ona bakmaya kıyamıyor. Kız da doğrusunu söylemeli, hiç te fena değil: kara kaşlı, kıvrak, güzelce birşey. Babası her pazar onunla Girino'ya kiliseye gider. Salda ikisi yanyana dururlar, kız güler, babası gözlerini ondan hiç ayırmaz. «Evet, Semyon, der, Sibirya'da da mutluluk olur. Bir baksana, der, ne kızım var benim! Böylesini bin verst uzaklarda arasan bulamazsın» Ona: «Kızın güzel, sahi çok güzel» derken... İçimden de diyordum:

«Hele dur bakalım... Kız genç, kanı kaymıyor, o da yaşamak ister, burada hayat nerde?» Kız sıkılmaya başladı, kardeşim... Gitgide süzüldü, büsbütün eridi, hastalandı. Şimdi bitkin bir halde. İnce hastalık. İşte sana Sibirya mutluluğu! Yerin dibine batsın! İşte Sibirya'da da insanlar böyle yaşar... Babası doktorların peşinde koşmağa, onları alıp evine getirmeğe başladı. İkiyüz, üçyüz verst ötede bir doktor veya köy hekimi olduğunu duymasın, hemen koşar. Doktorlara giden paranın haddi hesabı yok. Ama bence artık bu paraları içkiye harcamak daha iyi... Kız nasıl olsa ölecek, çaresiz ölecek. İşte baba için asıl felâket o zaman. Kederinden kendini ya asar, ya da Rusya'ya kaçar, besbelli birşey. Kaçar ama yakalarlar onu. Sonra mahkeme, kürek cezası; kırbaçların tadına bakar...

Tatar soğuktan büzülerek,

— İyi, iyi — diye mırıldandı.

Tolkoviy sordu:

— Nedir iyi olan?

— Karısı, kızı... Varsın kürek cezasına çarpılsın, varsın eziyet çeksin, karısını, kızını gördü ya... Sen hiçbir şey istemez diyorsun, ama hiç kötü! Karısıyla üç yıl yaşadı: Tanrı bağışladı bunu. Hiç kötü, ama üç yıl: iyi. Sen nasıl anlamaz?

Tatar titreyerek, az bildiği rusca kelimeleri güçlkle seçerek, kekeleyerek, Tanrının kimseyi gurbet elde hasta düşürmemesini, öldürmemesini, soğuk, paslı topraklara gömdürmemesini, bir gün, hattâ bir saat olsun karısı ona gelse böyle bir mutluluk için her türlü ezi-

yeti çekmeğe razı olacağını, Tanrıya da şükredeceğini söyledi. Bir günün mutluluğu hiçten iyidir, diyordu.

Sonra gene, evde bıraktığı karısını, ne kadar güzel, ne kadar akıllı olduğunu anlattı; arkasından başını avuçlarının içine alıp ağladı, hiç bir suçu olmadığını, bütün bunları bir iftira yüzünden çektiğini Semyon'a söyledi. İki kardeşiyle amcaları bir mujikin atlarını sürüp götürmüşler, ihtiyar köylüyü öldüresiye dövmüşler, ama köy heyeti insafli bir hüküm vermemiş, yazılan karar gereğince üç kardeş Sibirya'ya sürülmüş, zengin bir adam olan amcaları ise evinde kalmış.

— Alışır-sıın! — dedi Semyon.

Tatar sustu, yaşlı gözlerini ateşe dikti; yüzünde şaşkınlık ve korku ifadesi vardı; neden Simbirsk vilâyetinde değil de burada, karanlıkta, rutubet içinde, yabancı insanların yanında olduğunu hâlâ daha anlamamış gibiydi. Tolkoviy ateşin yanına uzandı, birşeylere gülümsemi, yavaştan bir türkü tutturdu. Biraz durarak,

-- Kız babasiyle nasıl neşelensin? — dedi. — Babası onu seviyor, onunla avunuyor, orası öyle. Ama, kardeş, gene de onun ipiyle kuyuya inilmez: sert bir ihtiyar, aksi bir ihtiyar. Genç kızlara gereken sertlik değil... Onlar okşayış ister, ha-ha-ha, hı-hı-hu ister, güzel kokular, kremler ister. Evet... Ah, ne işler bunlar! — Semyon içini çekti, güçlkle kalktı. — Votka suyunu çekti, artık yatmak zamanı. Ha? Gidiyorum kardeş...

Yalnız kalan tatar ateşe gene çalı çırpı attı, uzandı, ateşe bakarak köyünü, karısını düşünmeğe başladı. Bir ay için, bir gün için olsun karısı bir gelseydi, sonra is-

terse dönseydi! Bir ay, hattâ bir gün hiçten iyidir. Ama karısı sözünü tutup da gelirse onu ne ile besleyecek? Burada nerde kalacak?

Tatar yüksek sesle:

— Yiyecek bir şey yoksa nasıl yaşanır? — diye kendi kendine sordu.

Gece gündüz kürek çekmesine karşılık ona ancak yirmi dört saatte on kapık veriliyordu. Gerçi yolcular ona çay için, votka için bahşış de verirlerdi, ama arkadaşları bütün geliri aralarında bölüşüyor, tatarlara bir şey vermiyorlar, onunla ancak alay ediyorlardı. Açlık, soğuk, korku hep yoksulluktan... Şimdi, bütün vücudu sızlarken, titrerken izbaya gidip bir uyusa. Ama örtünecek bir şey de yok; kıydan daha soğuk orası. Burada da örtünecek bir şey yok, ama hiç olmazsa ateş yakabilirsin...

Bir hafta sonra şular büsbütün inip de oraya sal konunca Senıyon'den başka hiç bir salcıya artık lüzum kalmıyacak, tatar köyden köye dolaşmaya, sadaka ve iş istemeğe başlayacaktı. Karısı daha onyediydi; yaşındaydı; güzel, nazlı, utangaçtı. O da mı yüzü açık köy köy dolaşıp sadaka isteyecekti? Yok, bunu düşünmek bile korkunçtu..

Gün ağarnıştı. Suda mavna, söğüt çalıları ve dalgacıklar açıkça belli oluyordu. Arkaya bakılınca toprak çöküntüsü, aşağıda üstü boz samanla örtülü bir izba, yukarda ise bayıra yapışık gibi duran köy evleri görünüyordu. Köyde horozlar ötmeğe başlamıştı.

Kızıl kil çöküntüsü, mavna, nehir, yabancı, kötü insanlar, açlık, soğuk, hastalık: belki gerçekte bunların

hiçbiri yok. Belki bütün bunları tatar rüyasında görüyor, uyduruyordu. Uyuduğunu hissetti, horultusunu duydu... Elbet ki, evinde, Simbirska vilâyetindeydi. Karısının karşılık vermesi için onu adıyla bir çağırması yeterdi. Anası bitişik odadaydı... Ama ne korkunç rüyalar da oluyor! Neye yarar bunlar sanki? Tatar gülümsedi, gözlerini açtı. Hangi nehir bu? Volga mı?

Kar yağıyordu.

— Mavna burayaaa!.. — Nehrin öbür yakasından birisi haykırıyordu. — Kar-baas!

Tatar ayıldı, öbür tarafa geçmek için arkadaşlarını uyandırmaya gitti. Salcılar, hem yürüyor, hem yırtık pırtık gocuklarını giyerek, hırıltılı, uykulu seslerle küfrederek, soğuktan büzülerek kıyıya gidiyorlardı. Acı bir soğüğün estiği nehir, uykudan sonra, besbelli, onlara tiksinti verici, ürpertici geliyordu. Acele etmeden kayığa atladılar... Tatarla üç salcı, karanlıkta yengeç kısıkaçlarını andıran uzun, geniş uçlu küreklere yapıştılar. Semyon karnını uzun dümene dayadı. Nehrin öbür yanından hâlâ bağıryorlardı. Belki salcıların uyuduğunu veya meyhaneye gittiklerini düşündüklerinden iki el de tabanca attılar.

Tolkoviy, bu dünyada acele etmeğe lüzum olmadığına inanmış bir adam edasiyle:

— Peki, anladık, yetişir! — dedi. — Hepsi bir, iş oluruna varır.

Ağır, hantal mavna kıyıdan ayrıldı, söğüt çalıların arasından geçti. Mavnanın yerinde durmadığı, ilerlediği, ancak söğütlerin ağır ağır geri gidişinden belli

oluyordu. Salcılar ölçüyle, hep birden kürek çekiyorlardı. Tolkoviy karniyle dümene abanmış, havada kavis çizerek bir bordadan öbür bordaya yalpalanıyordu. Karanlıkta öyle bir görünüşleri vardı ki, sanki insanlar tufandan önce yaşamış uzun pençeli bir hayvana binmişler de onunla kâbusta insanın rüyasına giren o soğuk, kasvetli ülkeye gidiyorlardı.

Söğüt çalılarını geçip, engine açıldılar. Öbür kıyıdan takırtıyı, ölçülü kürek şapırtısını duymuşlar, bağıryıyorlardı: «Çabuk! çabuk!» On dakika daha geçti, mavnâ bütün ağırlığıyla iskeleye bindirdi.

Semyon yüzünden karları silerek,

— Ha bire serpiyor, ha bire serpiyor! — diye mınıldandı. — Nerden geliyor, Allah bilir!

Kıyıda zayıf, kısa boylu, sırtında kürkünün kılları dökülmüş kısa bir gocuk, başında kuzu derisinden şapka bulunan bir ihtiyar bekliyordu. Arabadan uzakta duruyor kıpırdamıyordu. Tasalı, dalgın bir hali vardı, bir şey hatırlamaya çalışıyor, ama hatırlayamadığından hafızasına kızıyor gibiydi. Semyon yanına yaklaşıp ta gülümseyerek kalpağını çıkarırken adam:

— Anatasyevka'ya gitmek için acele ediyorum. Kızımı gena fena. Anastasyevka'ya yeni bir doktor tayin edilmiş, diyorlar dedi.

Tarantası¹ mavnaya soktular, beri kıyıya yöneldiler. Semyon'un Vasili Sergeyç diye adlandırdığı adam yolda kıpırdamadan hep ayakta durdu, kalın dudaklarını

¹ Tarantas: Bir çeşit binek arabası.

sıkıca kıсарak gözlerini bir noktaya dikti. Yanında sigara içmek için arabacı ondan izin isteyince işitmemiş gibi hiç cevap vermedi. Semyon karnını dümene dayayıp alaylı alaylı ona baktı,

— Sibirya'da da insanlar yaşar, — dedi. — Yaşa-ar!

Tolkovi'nin yüzünde bir şey ispat eden, önceden söylediği sözlerin tıpatıp çıktığını görüp sevinen bir insanın muzafferce ifadesi vardı. Kısa gocuğunun kürkü dökülmüş adanın acıklı, zavallı hali, belli ki, ona büyük bir zevk veriyordu. Kıyıda atlar koşulurken,

— Yollar çamurlu şimdi, Vasiliy Sergeyc, — dedi, — yola çıkmak için iki haftacık daha bekleseydiniz, ortalık kurusa; hattâ hiç gitmeseniz... Gitmekte bir fayda olsa bari. Siz de bilirsiniz, insanlar ezelden beri giderler, gece-gündüz giderler de gene bir faydası olmaz!

Vasili Segeyc bir şey söylemedi. Bahşişi verdi, tarantasa binip yola koyuldu.

Semyon soğuktan büzülerek,

— İşte doktor peşine gidiyor! — dedi. — Evet, gerçekten iyi bir doktoru ara da bul, kırdâ rüzgâra yetiş. şeytanı kuyruğundan yakala, kendi ruhunu azaba sok! Ne tuhaf adamlar! Ben günahlıyı bağışla, yârabbi!

Tatar, Tolkovi'ye yaklaştı, kinle hınçla ona bakıp titreyerek, çatra patra rusçasına tatarca kelimeler karıştırarak konuşmaya başladı.

— O iyi... iyi, ama sen kötü! Sen kötü! Bay iyi yürekli, ama sen canavar, sen kötü! Bay canlı, sen geberik... Allah insanı canlı olsun diye, sevinç de olsun diye, kader de olsun diye, acı da olsun diye yarattı, ama sen

hiç istiyorsun, demek sen canlı değilsin, taşsın sen, bal-
çıksın! Taşa hiç gerek, sana da hiç... Sen taşsın, Allah
seni sevmez, ama bayı sever!

Hep gülüştüler; tatar tiksintiyle yüzünü buruştur-
du, elini salladı, paçavralarına sarınarak ateşe doğru yü-
rüdü. Salcılarla Semyon ağır ağır izbaya doğru gittiler.

Bir salcı toprak yeri örten samanların üstüne uza-
narak, boğuk bir sesle:

— Soğuk! — diye söylendi.

Öbürtü:

— Evet, sıcak değil! — diye onu doğruladı. — Kü-
rek mahkûmu hayatı!..

Hepsi yattı. Kapı rüzgârdan açıldı; izbanın içine
kar doldu, hiç kimse kalkıp kapıyı kapamak istemiyor-
du: soğukta kalkmaya üşeniyorlardı.

Semyon uykuya varırken,

— Benim için iyi, — dedi. — Allah herkese böyle
bir ömür versin.

— Sen malûm, kaşerlenmiş kürek mahkûmu. Seni
şeytanlar da almaz.

Dışardan köpek ulumasını andıran sesler duyuldu.

—Bu ne? Kim var orda?

— Tatar oğlu ağlıyor.

— Bak hele şuna... Sersem!

— Alı-şır! — dedi Semyon ve hemen uykuya daldı.

Öbürleri de az sonra uyudular. Kapı gene de öyle-
ce kapanmamış kaldı.

FRENKÜZÜMÜ

Daha sabah erkenden yağmur bulutları bütün gökyüzünü kaplamıştı. Hava durgun, ılık ve sıkıcıydı. Tıpkı puslu, kapalı havalarda tarlaların üzerinde bulutların asılı durduğu, yağmur beklendiği, ama bir türlü yağmadığı zamanlarda olduğu gibi. Veteriner İvan İvaniç'le lise öğretmeni Burkin artık yorulmuşlardı; kırlar, onlara sonsuz gibi geliyordu. İleride uzaklarda Miroňosisko köyünün yeldeğirmeni belli belirsiz görünüyordu; sağda sıra sıra uzanan tepecikler köyün ötesinde, uzakta, kayboluyordu. Oranın nehir kıyısı olduğunu ikisi de biliyordu; orada çayırlar, yeşil söğütler, çiftlikler vardı; tepeciklerden birine çıksalar gene böyle kocaman bir alanı, telgraf direklerini, uzaktan yerde sürünen bir tırtıla benzeyen treni görebilirlerdi. Berrak havalarda oradan şehrin bile görüldüğü olurdu. Şimdi, bu durgun havada, bütün tabiatın yumuşak, dalgın görüldüğü bu anda İvan İvaniç'le Burkin'in içi bu alana karşı sevgiyle doluydu; ikisi de bu memleketin ne kadar büyük, ne kadar güzel olduğunu düşünüyordu.

— Geçenlerde, muhtar Prokofiy'in ambarında bulunduğumuz zaman — dedi Burkin, — bir vaka anlatacaktınız.

— Evet, kardeşimden anlatınak istiyordum.

İvan İvaniç derin derin nefes aldı, söze başlamak için piposundan bir nefes çekti; ama tam bu sırada yağmur başladı. Beş dakika sonra da şiddetli bir sağanak halini aldı, ne zaman dineceğini kestirmek zordu. İvan İvaniç'le Burkin duraksadılar. Köpekler ıslanmıştı, kuyruklarını kırmış duruyor, hüznle onlara bakıyorlardı.

— Bir yere sığınmamız lâzım — dedi Burkin. — Alöhin'e gidelim. Buraya yakındır.

— Gidelim.

Yana saptılar, yola çıkıncaya kadar kâh doğru gide rek, kâh sağı tutarak biçilmiş bir tarladan yürüdüler. Çok geçmeden kavaklar, bahçe, sonra ambarların kırmızı çatıları göründü, nehir parlamaya başladı, gözlerinin önüne değirmeniyle, beyaz nehir hamamıyla geniş bir koy tablosu serildi. Burası Alöhin'in yaşadığı Sofino köyü idi.

Değirmen, yağmurun sesini boğarak işliyordu; su bendi sarsılıyordu. Bir talikanın yanında ıslak atlar başlarını yere iğmiş duruyor, çuvallar örtünmüş adamlar dolaşıyorlardı. Hava rutubetliydi, yerler çamur içindeydi, ortalıkta sıkıcı bir hal vardı; köyün görünüşü soğuk, somurtkandı. İvan İvaniç'le Burkin ıslaklığı, pisliği, rahatsızlığı şimdiden bütün vücutlarında duyuyorlardı; ayakları çamurdan ağırlaşmıştı, bendi geçip ambarlara çıkarlarken birbirlerine küsmüş gibi susuyorlardı.

Ambarların birinde bir kalbur makinesi uğulduyordu, kapı açıktı, içerden buram buram toz savruluyordu. Kapının eşiğinde Alöhin duruyordu. Kırk yaşlarında,

uzun boylu, şişmanca, uzun saçlı, toprakbeyinden çok profesör'e, sanatçıya benzeyen bir adamdı bu. Üzerinde beyaz, çoktandır yıkanmamış ip kemerli bir gömlek, ayağında pantolon yerine bir uzun don vardı; çizmelelerine de çamurla saman yapışmıştı. Burnu ve gözleri tozdan kararmıştı. İvan İvaniçle Burkin'i tanıdı, onların gelişine çok memnun görünüyordu. Gülümseyerek:

— Eve buyurun baylar, — dedi. — Ben hemen şimdi geliyorum.

Ev büyüktü, iki katlıydı. Alöhin aşağıda, bir zamanlar çiftlik kâtiplerinin kaldığı küçük pencere, kubeli iki odada kalıyordu; buranın mobilyası basitti. Çavdar ekmeği, ucuz votka, koşum takımı kokuyordu içirisi. Yukarıdaki döşeli dayalı odalara seyrek, ancak misafir geldiği zaman çıkardı. İvan İvaniç'le Burkin'i evde oda hizmetçisi olan genç bir kadın karşıladı. O kadar güzeldi ki, ikisi bir anda durup birbirlerine baktılar.

Alöhin de arkalarından sofaya girdi.

— Sizi gördüğüme ne kadar memnun oldum tasavvur edemezsiniz, baylar — dedi. — Hiç beklemiyordum doğrusu! Pelageyya, — diye oda hizmetçisine döndü — misafirlere giyecek bir şeyler ver. Evet, ben de, vakti gelmişken değişeyim. Yalnız önce yıkanmaya gitmeli; hani ben bahardan beri yıkanmadım gibi. Nehir hamamına gitmek ister misiniz baylar, burada hazırlık yapı dursunlar.

Çok nazik, çok yumuşak huylu bir kadına benzeyen güzel Pelageya, havlu ve sabun getirdi. Alöhin misafirlerle nehir hamamına yollandı.

Soyunurken:

— Evet, çoktandır ki, yıkanmadım — diyordu. — Benim nehir hamamı, gördüğünüz gibi, iyidir, babam yaptırmıştı, ama yıkanmaya vakit yok ki.

Basamağa oturdu, uzun saçlarını, boynunu sabunladı, yanlarındaki sular kahve rengini almıştı.

İvan İvaniç mânalı mânalı onun başına bakarak:

— Evet, öyle görünüyor... — dedi.

Alöhin sıkılınca:

— Çoktandır yıkanmamıştım... — diye tekrarladı, bir daha sabunlandı; yanlarındaki sular mürekkep gibi koyu mavi bir renk aldı.

İvan İvaniç dışarı çıktı, gürültüyle suya atıldı; yağmur altında geniş geniş kulaç atarak yüzüyordu; çıkardığı dalgalardan zanbaklar sallanıyordu. Nehirin ta ortasına kadar yüzdü, suya daldı, bir dakika sonra başka yerden çıktı, yüzmesine devam etti, durmadan suya dalyor, dibe ulaşmaya çalışıyordu! «Aman, yarabbi... — diye sudan hoşlanarak tekrarlıyordu. — Aman yarabbi...» Değirmene kadar yüzdü, orada köylülerle bir şeyler konuştu, geri döndü; nehirin ortasında yüzünü yağmura vererek uzandı. Burkin'le Alöhin giyinmişler, gitmeye hazırlanıyorlardı, o hâlâ yüzüyor, suya dalıp çıkıyordu.

— Ah, yarabbi... — diyordu. — Yarabbi affet.

— Yeter artık! — diye Burkin bağırdı.

Eve döndüler. Yukarıda lâmba yanmış, Burkin'le İvan İvaniç sırtlarında ipek oda elbiseleri, ayaklarında

sıcak pantuflalarla koltuklara yerleşmişlerdi, yıkanıp taranarak, yeni bir redingot giymiş olan Alöhin de, besbelli, sıcağın, temizliğin, giydiği kuru elbisenin, hafif ayakkabılarının keyfiyle misafir salonunda dolaşüyor, güzel Pelageya halının üzerinde sessizce yürüyüp tatlı tatlı gülümsüyerek tepsile çay ve reçel sunuyordu ki İvan İvaniç hikâyesine başladı. Sanki yalnız Burkin'le Alöhin değil, yaldızlı çerçevelerden sakın sakın bakan ihtiyar ve genç bayanlarla sert bakışlı askerler de dinliyordu onu.

— Biz iki kardeşiz, — diye başladı, — ben İvan İvaniç, öbür kardeşim Nikolay İvaniç. O benden iki yaş küçüktür. Ben bilim yolunda yürüdüm, veteriner oldum. Nikolay ondokuz yıl mâliyede çalıştı. Babamız Çimşa Gimalayski¹ kantonistlerdendi², ama subaylık rütbesi kazanarak bize atadan bir asilzadelik, bir malikhâne bıraktı. Ölümünden sonra malikhâne borçlara gitti, ama biz nasılsa çocukluğumuzu köyde hür olarak geçirdik. Bütün öbür köylü çocukları gibi, geceyi gündüzü kırdı, ormanda geçiriyor, atları bekliyor, lif soyuyor, balık avlıyor ve buna benzer işler yapıyorduk... Bilirsiniz, ömründe bir defacık bile hani balığı yakalamış veya güzün göçücü ardıç kuşlarını, onların berrak, serin havalarda köylerin üzerinde sürüler halinde uçuşunu görmüş bir kimse artık şehirli olamaz. Ölün-

¹ Gimalayski: «Himalaya» dan alınmış bir soyadı. Çev.

² Kantonist: Çocuklukta askere verilerek er yetiştirilen er oğlu. Çev.

ceye kadar onu temiz kır havası çeker. Maliye kardeşimi sıkıyordu. Yıllar geçti, hep aynı yerde oturup aynı kâğıtları dolduruyor ve hep aynı şeyi düşünüyordu: köye gitmek. Bu özlem onda yavaş yavaş belli bir isteğe, bir nehir veya göl kıyısında küçük bir çiftlik satın almak hayaline döndü.

İyi yürekli, yumuşak huylu bir adamdı; onu severdim, ama bu isteğine, bütün ömrü boyunca kendini özel çiftliğine kapamak arzusuna hiç bir zaman sempati duymadım. İnsana yalnız üç arşın toprak lâzım, deniyor. Ama üç arşın ölüye lâzım, insana değil. Şimdi bir de, aydınlarımızda toprağa karşı bir meyil varsa, çiftlik edinmeye gayret ediyorlarsa bu iyi bir şey, diyorlar. Ama bu çiftlik aynı üç arşın topaktır. Şehirden, mücadeleden, günlük hayatın gürültülerinden uzaklaşmak, uzaklaşmak ve kendi çiftliğinde saklanmak: bu hayat değil, egoistlik, tenbellik; bir çeşit keşişlik bu; ama fedakârlığı olmayan bir keşişlik. İnsana üç arşın toprak, bir çiftlik değil, kendi hür ruhunun bütün vasıflarını, özelliklerini meydana koyabileceği bir genişlik, bütün bir yeryuvarlağı, bütün bir tabiat lâzım.

Kardeşim Nikolay bürosunda oturup nefis kokusu evi saran kendi özel çorbasını içmeyi, yeşil çimenlikte yemek yemeyi, güneşte uyumayı, avlu kapısının ötesindeki sırada saatlerce oturup kıra, ormana bakmayı hayal ediyordu. Tarım kitapları, takvimlerdeki bütün bu çeşit öğütler onun zevki, sevdiği mânevi yiyecekleriydi. Gazete okumayı da severdi, ama onların yalnız, — bil-

mem kaç desyatinlik¹ ekin tarlaları, çayırhıkları, nehiri, bahçesi, değirmeni, akarsu havuzları olan bir çiftlik satıldığı hakkındaki — ilânlarını okurdu. Bahçedeki yollar, çiçekler, meyvalar, sığırcık yuvaları, havuzlarda çopur balıkları, sonra efendime söylüyeyim, böyle bir sürü şey kafasında canlanırdı. Bu hayali tablolar rastladığı ilânlara göre başka başkaydı, ama nedense hepsinde de muhakkak frenk üzümü vardı. Frenk üzümünün bulunmadığı hiç bir çiftlik, hiç bir şairce köşe düşünemezdi.

«Köy hayatının hoş tarafları var, — derdi. — Balkonda oturur çay içersin, havuzda ördeklerin yüzer, ortalık öyle güzel kokar ki, ve... frenküzümü de yetişir.»

Malikhânesinin plânlarını çizirdi; her plânında da aynı şeyler vardı: a) Bey konağı, b) Hizmetçi dairesi, c) Sebze bahçesi, d) Frenküzümü. Pintice bir hayat yaşardı: doyasıya yemez, doyasıya içmezdi, giyişini sormayın, dilenci gibiydi; parasını bankada biriktirir, hep biriktirirdi. Korkunç derecede cimriydi. Ona bakınca içim sızlardı; ara sıra bir şeyler verir, bayramlarda da öteberi yollardım, ama bunları da saklardı. İnsan bir kere aklına bir şey koymasın, ne yapsan boş.

Yıllar geçti, onu başka bir vilâyete naklettiler. Kırkını aşmıştı, ama hâlâ gazetelerdeki ilânları okuyor, para biriktiriyordu. Sonra duydum ki, evlenmiş. Hep o amaçla, içinde frenküzünü bulunan bir çiftlik satın almak amacıyla ihtiyar, çirkin bir dulla evlendi: arada hiç bir his, bir sevgi olmadan, sadece kadının paracık-

¹ Desyatin: 1,092 hektara eşit bir ölçü.

ları için — Bu kadınla da pintice ömür sürüyor, onu yarı aç yaşıtıyordu, paralarını da kendi adına bankaya yatırıyordu. Kadın önce bir posta müdürüyle evliydi, onun yanında iyi yemeklere, içkilere alışmıştı, ikinci kocasında ise kara ekmeği bile doyasıya yiyemiyordu. Bu hayat onu gittikçe eritti, üç yıl sonra da ruhunu hakka teslim etti. Tabii, kardeşim onun ölümünden suçlu olduğunu biran bile aklına getirmede. Para insanı votka gibi sersem eder. Bizim şehirde bir tacir ölmüştü. Ölmeden önce kendisine bir tabak bal verilmesini emretti, bütün paralarını, piyango biletlerini, kimseye kalmasınlar diye balla yedi. Bir gün garda hayvan sürülerini muayene ediyordum, bu sırada bir at cambazı lokomatifi altına düştü, bacağı kesildi. Onu ilk yardım hastahanesine götürüyoruz, kan öyle boşanıyor ki, korkunç şey; o ise bacağının aranıp bulunmasını istiyor: kesilen bacağın çizmesindeki yirmi ruble kaybolacak diye kaygılanıyordu.

— Siz şimdi başka telden çalışırsunuz, — dedi Burkin.

İvan İvaniç bir an düşünerek:

— Karısının ölümünden sonra — diye devam etti, — kardeşim kendine bir mülk kollamaya başladı. Ama, insan beş yıl da kollasa sonunda gene de aldandabilir; aldığı şey hiç de hayalinde kurduğu olmaz. Kardeşim Nikolay komisyoncu aracılığıyla yüz oniki desyatınlik bir yer satın aldı. Buranın konağı, hizmetçi dairesi, parkı vardı, ama meyva bahçesi, frenküzümü, ördekli havuzları filân yoktu. Nehir vardı, ama suyu kahve suyu gibiydi; çünkü malikhânenin bir yanında tuğla

ocağı, öbür yanında kemik fırını bulunuyordu. Ama benim Nikolay İvaniç buna çok üzülmeyi, yirmi kök frenküzümü fidanı getirtti, dikti, bir toprakbeyi gibi yaşamaya başladı.

Geçen yıl onu görmeye gittim. Giderken, bir bakayını nasıl bir yer, neler var orda diye düşünüyordum. Kardeşim mektuplarında malikhânesini şöyle adlandırıyordu: Çumbaroklova boş toprak, Gimalayski de öyle. «Gimalayski» ye öğleden sonra geldim. Sıcak vardı. Her yerde hendekler, bahçe duvarları, çitler, sıra sıra dikilmiş köknarlar... Avluya nasıl gireceksin, atı nereye koyacaksın bilmezsin. Eve doğru yürüdüm, karşıma iri, domuza benzeyen sarı bir köpek çıktı. Havlamak istiyordu, ama miskinlikten ağızını açacak hali yoktu. Mutfaktan çıplak ayaklı, şişman aşçı kadın çıktı, o da domuza benziyordu; efendisinin öğle yemeğinden sonra dinlendiğini söyledi. Kardeşimin yanına çıktım, yatakta oturuyordu, dizleri battaniye ile örtülüydü; ihtiyarlamış, şişmanlamıştı; etleri pörsümüş, yanakları, burnu, dudakları öne doğru uzamıştı, nerdeyse battaniyeye hırlıyacaktı.

Kucaklaştık, sevinçle ve bir zamanlar genç olduğumuz, şimdi ikimizin de saçları ağarmış, ölüme yaklaşmış bulduğumuz düşüncesinin verdiği hüznle ağlaştık. O giyindi, bana malikhânesini gezdirmeğe başladı.

— E, nasıl yaşıyorsun burada bakalım — diye sordum.

— Fena değil, tanrıya şükür, iyi yaşıyorum.

O artık eski ürkek, yoksul memur değildi, tam bir

toprakbeyi, bir ağa olmuştu. Buraya alışmış, ısınmış, buranın havasına girmişti. Çok yiyor, hamamda yıkanıyordu, şişmanlamıştı, köy cemaatiyle de, iki fabrika ile de dâvalı olmuştu; köylülerin ona «asaletli efendimiz» dememesine çok içerliyordu. Adamlarına ağır başlıca bir ilgi, bir efendi ilgisi gösteriyordu. Meydana getirdiği hayırlı işler öyle basit değildi, önemli işlerdi. Ne biçim işlerdi bunlar? Mujiklerin bütün hastalıklarını karbonat dö sud ve hint yağıyla tedavi eder, kendi isim günlerinde köyün ortasında mağfiret duası okutur, sonra yarım vedro¹ votka dağıtır, böyle gerek diye düşünürdü. Ah, ne korkunç şeydir bu yarım vedrolar! Bugün şişman bir toprak beyi, ekinlere zarar verildi diye köylüleri yerli idare amirinin yanına sürükler, yarın bir şenlik gününde onlara yarım vedro dağıtır, içerler, «hurra!»² diye bağırırlar, sarhoşlar onun ayağına kapılır. Hayatın iyiye doğru değişmesi, tokluk, tembellik rus'ta kendini beğenmişliğin en küstahçasını geliştiriyor. Bir zamanlar maliyede özel bir görüş sahibi olmaktan bile korkan Nikolay İvaniç'in ağzından şimdi gerçekten başka söz çıkmıyordu, tıpkı bir bakan edasiyle konuşuyordu: «Eğitim lâzımdır, ama halk için henüz vakitsizdir», «cismani cezalar genel olarak zararlıdır, ama bazı hallerde faydalıdırlar, yerlerini hiçbir şey tutmaz» gibi lâflar ediyordu.

— Ben halkı bilirim, ona karşı nasıl davranılaca-

Vedro: 12 litreyi karşılayan eski bir ölçü.

² Yaşa!

ğını da bilirim, — diyordu, — halk beni sever. Parmagımı şöyle bir oynatayım, istediğim her şeyi benim için yapar.

Bütün bunlar da, bakarsınız, zekice, iyi yürekli bir gülümseme ile söylenir. Konuşurken belki yirmi defa tekrar etti: «biz asilzadeler», «ben bir asilzade olarak». Besbelli, dedemizin bir mujik, babamızın er olduğu aklına gelmiyordu. Aslında mânasız bir şey olan soyadımız Çimşa Gimalayski bile şimdi ona ahenkli, aristokratça ve çok hoş geliyordu.

Ama iş onda değil, bende. Ben size onun çiftliğinde geçirdiğim birkaç saat içinde bende nasıl bir değişiklik olduğunu anlatmak istiyorum. Akşam çay içerken aşçı sofraya bir tabak dolusu frenküzümü getirdi. Bunlar satılma değildi, fidanlar dikileliberi ilk defa toplanan kendi bahçesinin frenk üzümüydü. Nikolay İvaniç gülmeğe başladı, bir an sessizce, gözleri yaşlı frenküzümüne baktı. — heyecandan konuşamıyordu, — sonra yemiştin ağzına bir tane koydu, sevdiği oyuncaya nihayet kavuşmuş bir çocuk kurumluluğuyla bana baktı:

— Nefis şey! — dedi.

Hırsla yiyor ve hep tekrarlıyordu.

— Ah, ne nefis şey! Bir tadına bak hele!

Sert ve ekşiydi, ama Puşkin'in dediği gibi, «bizi yükselten bir aldanış, bizim için binlerce gerçekten değerlidir». Tatlı hülyası, böyle açıkça gerçekleşmiş, hayatta amacına ermiş, isteğine kavuşmuş, talihinden, kendinden memnun, bahtiyar bir insan vardı karşısında. Benim insan mutluluğu hakkındaki düşüncelerime, ne-

dense, her zaman hüznünlü bir şeyler karışırdı, şimdi ise mutlu insanı görünce beni ümitsizliğe yakın ağır bir his kavradı. Gece epeyce sıkıntılı geçti. Bana kardeşimin yatak odasının yanındaki odada yatak yapmışlardı. Onun uyumadığını, kalktığını, freküzümü tabağına yaklaşıp birkaç tane aldığını duyuyordum. Düşünüyordun: gerçekte halinden memnun, mutlu insan ne kadar çok! Ne ezici bir kuvvet bu! Şu hayata bir bakınız: kuvvetlilerin küstahlığı, avareliği, zayıfların cahilliği, yabaniliği, her yerde aklın almayacağı bir yoksulluk, darlık, soysuzlaşma, sarhoşluk, ikiyüzlülük, yalan... Bununla beraber bütün evlerde, sokaklarda sessizlik, güvenlik; şehirde yaşayan ellibin kişinin içinde bağırarak, öfkesini yüksek sesle haykıracak bir kişi yok. Yiyecek almak için pazarda gezenleri, gündüz yiyen, gece uyuyanları, saçma konuşanları, evlenen, ihtiyarlayan, ölülerini sessiz sedasız mezarlığa taşıyanları görüyoruz, ama acı çekenleri görmüyoruz, duymuyoruz; hayatta korkunç olan şeyler de kulis arkasında bir yerlerde geçiyor. Herkes sessiz, rahat. Protesto eden yalnız dilsiz istatistik: şu kadar insan çıldırdı, şu kadar içildi, şu kadar çocuk gıdasızlıktan öldü... Anlaşılan böyle bir düzen de lâzım. Anlaşılan, mutlu, ancak bahtsızlar yükü ses çıkarmadan taşıdıkları için kendini iyi hissediyor. Bu susma olmasa mutluluk imkânsız olurdu. Bu genel bir hipnoz. Her halinden memnun, mutlu insanın kapısının arkasında elinde çekiçle birinin durması, çekici vurarak bahtsızların varlığını, o ne kadar mutlu olursa olsun, hayatın ergeç tırnaklarını ona göstereceğini, bir gün felâketin, hasta-

lıgın, yoksulluğun, ölümün gelip çatacağını, nasıl şimdi o kimseyi görmüyor, duymuyorsa kimsenin de onu görmeyeceğini, sesini işitmeyeceğini durmadan hatırlatması lâzım. Ama çekiçli adam yok, mutlu bildiği gibi yaşıyor, küçük, günlük kaygılar onu hafiften kimildatıyor, rüzgârın akçakavağı kimildattığı gibi; her şey de yolunda gidiyor.

İvan İvaniç ayağa kalktı:

— O gece kendimin de ne kadar halimden memnun, mutlu olduğumu anladım, — diye devam etti. — Ben de yemekte, avda nasıl yaşamak, nasıl inanmak, halkı nasıl idare etmek gerektiği üzerine ders veriyordum. Ben de ilmin bir ışık, öğrenimin lüzumlu olduğunu, ama basit insanlar için şimdilik yalnız okuyup yazmanın yeteceğini söylüyordum. Hürriyet bir nimettir, diyordum. onsuz olmaz, havasız olmadığı gibi; ama beklemek lâzım. Evet, böyle diyordum, ama şimdi de soruyorum: niye beklemeli? — İvan İvaniç Burkin'e sert sert bakarak sordu. — Niye beklemeli, soruyorum size? Hangi düşünceler adına? Her şey birden olmaz, her fikir yavaş yavaş, zamanında hayata geçebilir, diyorlar bana. Ama kim söylüyor bunu? Bunun doğru olduğunun delili nerde? Siz eşyanın tabii düzenine, olayların kanunluluğuna dayanıyorsunuz, ama benim gibi canlı, düşünen bir adam için bir hendeğin kenarında durup, belki de üstünden atlayarak geçilebilecekken veya üzerine bir köprü kurabilecekken, kendiliğinden bitecek otlarla veya sel çamuriyle dolup kapanmasını beklemekte bir düzen, bir kanunluluk var mı? Gene de, niye beklemeli?

Yaşamaya güç yokken beklemek. Oysa yaşamak lâzım ve insan yaşamak istiyor!

O gün sabah erkenden kardeşimden ayrılmıştım. O zamandan beri de şehirde durmak benim için dayanılmaz bir hal aldı. Sessizlik, sükûn beni eziyor, pencere-
lere bakmaya korkuyorum. Çünkü benim için şimdi bir masa etrafında oturup çay içen mutlu aileden daha sıkıntı verici bir manzara yok. Ben artık ihtiyarım, savaşmaya yaramam, nefret etmeye bile gücüm yok. Ancak içten acı duyuyorum, kızıyorum, canım sıkılıyor: geceleri beynime hücum eden düşüncelerden başım yanıyor, uyuyamıyorum... Ah, eğer genç olsaydım!

İvan İvaniç heyecanla köşeden köşeye gidip geliyor, tekrarlıyordu:

— Genç olsaydım eğer!

Birden Alöhin'e yaklaştı, kâh bir elini, kâh öbürünü sıkmaya başladı.

Yalvarır gibi bir sesle:

— Pavel Konstantiniç! — dedi. — Kendinizi gevşemeğe bırakmayınız, uykuya kaptırmayınız! Gençken, kuvvetliyken, dinçken iyilik etmekten yorulmayınız. Mutluluk yok, olmamalıdır da. Hayatın bir mânası, bir amacı varsa, bu mânâ ve amaç hiç de bizim mutluluğumuz değildir, akla daha uygun, daha büyük bir şeydir. İyilik ediniz!

İvan İvaniç, bütün bunları kendi şahsı için istiyor-muş gibi, yalvaran bir gülümsemeyle söylüyordu.

Sonra her üçü de misafir salonunun ayrı ayrı köşelerindeki koltuklara oturdular, susuyorlardı. İvan İva-

niç'in hikâyesi Burkin'i de, Alöhin'i de sarmamıştı. Yıldızlı çerçevelerden, alaca karanlıkta canlı gibi görünen, generaller, bayanlar bakarken frenküzümü yiyen zavallı memurun hikâyesini dinlemek sıkıcıydı. İnsan, nedense, kibar kimselerden, kadınlardan söz etmek, onların hikâyesini dinlemek istiyordu. Bir zamanlar burada şimdi çerçevelerden bakan bu insanların dolaştıklarını, oturduklarını, çay içtiklerini, her şeyi ile — kılıflı avizesiyle de, koltuklariyle de, yerdeki halılariyle de — anlatan bu misafir salonunda oturmaları, şimdi burada güzel Pelageya'nın sessizce dolaşması her türlü hikâyeden iyiydi.

Alöhin'in adamakıllı uykusu gelmişti: çiftlik işleri için çok erken, sabahın üçünde kalkardı. Gözleri kapamıyordu, ama kendisi yokken misafirler meraklı bir şey anlatırlar diye korkuyor, gitmiyordu. İvan İvaniç'in biraz önce söyledikleri akıllıca şeyler miydi, doğru muydu, bunu kavramış değildi; misafirler ne bulgundan, ne samandan, ne de katrandan söz açıyorlardı, onun hayatıyla doğrudan doğruya ilgisi olmayan bir şeyler anlatıyorlardı. Buna memnundu, devam etmelerini istiyordu...

Burkin ayağa kalkarak:

— E, yatmak vakti geldi, — dedi. — Müsaadenizle sizlere iyi geceler dileyeyim.

Alöhin iyi gece dileyip aşağıya odasına indi, misafirler yukarıda kalmışlardı. Onları yatacakları büyük bir odaya götürdüler; burada oymalı iki eski ceviz karyola vardı. Güzel Pelageya'nın serdiği geniş, serin yataklardan hoş bir temiz çamaşır kokusu geliyordu.

İvan İvaniç sessizce soyunup yattı.

— Yarabbi, biz günahlıları affet! — dedi, yorganı başına çekti.

Masanın üstündeki piposundan keskin bir yanık tütün kokusu çıkıyordu. Burkin uzun zaman uyuyamadı, bu ağır tütün kokusunun nerden geldiğini bir türlü anlayamıyordu.

Yağmur bütün gece pencerelere vurdu.

1898

İ O N İ Ç

I

S. Vilâyet merkezinde şehire gelen yabancılar can sıkıntısından, biteviye hayattan şikâyet ettikleri zaman yerliler, kendilerini savunur gibi, tersine olarak, S. de çok iyi yaşandığını, şehirin kütüphanesi, tiyatrosu, kulübü olduğunu, balolar tertip edildiğini, nihayet kendileriyle ahbaplık kurulabilecek kültürlü, iyi aileler bulunduğunu söylerlerdi.

Bu aile ana caddede, vâli konağı yakınında kendi özel evinde oturuyordu. Şişmanca, favorili, yakışıklı esmer bir adam olan İvan Petroviç Turkin hayır işleri yararına amatör temsilleri tertipler, eski general rollerini kendisi oynar, oynarken de gülünç şekilde öksürürdü. Çok fıkra, bilmece, ata sözü bilir, şaka etmeyi, nükteli konuşmayı severdi. Her zaman öyle bir anlatışı vardı ki, şaka mı, ciddi mi söylüyor anlaşılamazdı. Karısı Vera İosifovna *pince-nez*¹ takan zayıfça, sevimli bir bayandı.

¹ Pince-nez: Kelebek gözlük.

Hikâyeler, romanlar yazar, bunları seve seve misafirlerine yüksek sesle okurdu. Kızı Yekaterina İvanovna piyano çalardı. Sözün kısası ailenin her üyesinin kendine göre bir istidadı vardı. Turkinler misafirleri güler yüzle karşılar, kabiliyetlerini onlara neş'yle, içten bir açık yüreklilikle gösterirlerdi. Büyük kârgir evleri genişti, yazın serindi, pencerelerin yarısı, baharda bülbüllerin öttüğü eski tenis bahçesine açılırdı. Evde misafir olduğu zaman mutbakta bıçakların takırtısı duyulur, avluya kırmış soğan kokusu yayılırdı. Bu da her zaman bol ve nefis akşam yemeğini haber verirdi.

Doktor (Dimitri İoniç) Startsev yerli idare doktoru tayin edilip te S. den on vers uzaktaki Diyalij'e gönderildiği zaman aydın bir insan olarak Turkinlerle tanışması gerektiği kendisine söylenmişti. Bir kış günü onu yolda İvan Petroviç'le tanıştırdılar. Havadan, sudan, yatrodan, koleradan konuştular, arkasından davet geldi. Baharda, bayram günü — miraç bayramıydı o gün — hastaları kabul ettikten sonra Startsev biraz oyalanmak, ve sırası gelmişken kendine bir şeyler satın almak için şehire yollandı. Yaya olarak, acele etmeden gidiyor (daha kendi arabası yoktu), durmadan da bir şarkı mırıldanıyordu:

Daha ben içmemişken göz yaşlarımı hayat kadehinden...

Şehirde yemek yedi, parkta gezdi, sonra bir aralık İvan Petroviç'in davetini hatırlayıverdi, Turkinlere uğramaya, ne biçim insan olduklarını görmeye karar verdi.

İvan Petroviç onu taş merdivende karşılayarak:

— Lûtfen hoş geldiniz, — dedi. — Böyle sevimli

bir misafiri görmekten çok, çok memnunum. Gidelim sizi vefalımla tanıştırayım. Ona diyorum ki, Veroçka, — doktoru karısıyle tanıştıtararak devam ediyordu, — diyorum ki, hastanesinde oturmaya hiç bir kanunî hakkı yoktur, boş vaktini sosyeteğe ayırmalıdır. Doğru değil mi, ruhum?

Vera İosifovna misafiri yanında oturtarak:

— Böyle oturun, — dedi. — ~~Bana~~ kur yapabilirsiniz. Kocam kıskançtır, bir Otello. Ama biz işi öyle idare ederiz ki, o bir şey sezmez.

İvan Petroviç şefkatle:

— Ah seni dışı kuş, seni yaramaz seni... — diyerek karısını alnından öptü. — Tam zamanında teşrif ettiniz — diye sözü gene misafire yöneltti. — Vefalım büyük bir roman yazdı, bugün bize okuyacak.

Vera İosifovna kocasına:

— Jancığım, — dedi, — *dites que l'on nous donne du the*¹.

Annesine çok benzeyen. onun gibi zayıfça ve sevimli on sekiz yaşlarındaki Yekaterina İvanovna, Startsev'le tanıştırıldı. Yüzünün ifadesi henüz çocuksu, ince yapılı, narin bir kızdı. Dokunulmamış, gelişmiş, güzel ve diri göğsü baharı, gerçek baharı söylüyordu. Sonra reçelle, balla, şekerleme ile, ağızda eriyen çok nefis bir bisküvi ile çay içtiler. Akşamın yaklaşmasıyle birlikte misafirler yavaş yavaş toplanıyor, İvan Petroviç içi gülen gözlerini birinden öbürüne çevirerek:

¹ Söyleyiniz, bize çay versinler.

— Lûtfen hoş geldiniz — diyordu.

Sonra hep birden, yüzlerine çok ciddî bir ifade vererek misafir salonuna geçtiler. Vera İosifovna romanını okuyordu. Şöyle başladı «Acı soğuk sertleşmişti...» Pencere ardına kadar açıktı, mutbaktan bıçakların takırtısı duyuluyor, kızarmış soğan kokusu geliyordu... Yumuşak, derin koltuklar rahattı, ışıklar misafir salonunun loşluğu içinde tatlı tatlı pırıldıyordu. Şimdi böyle bir yaz akşamı sokaktan sesler, kahkahalar, avludan leylâk kokuları gelirken acı soğuğun nasıl sertleştiği, batan güneşin soğuk ışınları ile karlı ovayı, yolda tek başına giden yolcuğu nasıl aydınlattığını anlamak zordu. Vera İosifovna romanında genç, güzel bir kontesin köyünde nasıl okullar, hastaneler, eczaneler açtığını, gezici bir ressamı nasıl sevdiğini anlatıyor, hayatta hiç bir zaman olmamış şeyleri okuyordu. Ama gene de dinlemesi hoştu, yakışık alan da buydu. Zihne hep iyi, sakın fikirler geliyor, insan kalkmak istemiyordu.

İvan Petroviç yavaşça:

— Hiç de fenamtırak değil... — dedi.

Misafirlerden biri dinlerken hayalinde uzaklara, çok uzaklara giderek güç işitilir bir sesle mırıldandı:

— Ya, evet... Sahiden de...

Bir saat, bir saat daha geçti. Yakındaki şehir bahçesinde orkestra çalıyor, koro halinde şarkı söyleniyordu. Vera İosifovna defterini kapayınca beş dakika sustular, koronun söylediği (Luçinuşka) yı dinlediler. Bu şarkının ifade ettiği öyle bir şey vardı ki, romanda yoktu bu, ama hayatta vardı.

— Eserlerinizi dergilerde bastırıyor musunuz? — diye Startsev Vera İosifovna'ya sordu.

— Hayır, — diye karşılık verdi Vera İosifovna, — hiç bir yerde bastırmıyorum. Yazıp dolabımda saklıyorum. Ne diye bastırayım? — diye açıklandı. — Gelirimiz var.

Hepsi de, nedense, içlerini çektiler.

İvan Petroviç kızına:

— Şimdi sen, Kotik, bir şey çaliver bize, — dedi.

Piyanonun kapağını kaldırdılar, zaten hazır duran notayı açtılar. Yekaterina İvanovna oturdu, iki eliyle tuşlara vurdu, sonra hemen, var kuvvetiyle bir daha vurdu, bir daha, bir daha vurdu. Omuzlariyle göğsü titriyordu, inatla hep aynı yere vuruyor ve öyle görünüyordu ki, tuşları piyanonun içine gömünceye kadar vuracaktı. Misafir salonu gürültüyle dolmuştu, her yer gümbürdüyordu: döşeme de, tavan da, mobilya da... Yekaterina İvanovna güç bir pasaj, ilgi çekiciliği daha çok güçlüğünde olan uzun, tekdüzen bir pasaj çalıyordu. Startsev dinlerken gözünün önüne yüksek bir dağdan kayalar yuvarlanıyor, durmadan yuvarlanıyormuş gibi geliyor, bu yuvarlanmanın biran önce sonu gelmesini istiyordu. Kendini sıkmaktan penbeleşmiş, kuvvetli, enerjik Yekaterina İvanovna alnına düşen buklesiyle onun çok da hoşuna gitmişti. Diyalij'de hastalar, mujikler arasında geçirdiği bir kıştan sonra bir salonda oturup bu genç, zarif, belki temiz mahlûka bakmak, bu gürültülü, bıktırıcı, ama gene de kültürlü sesleri dilemek öyle hoş, öyle yeni bir şeydi ki...

Kızı bitirip ayağı kalkınca İvan Petroviç gözleri yaş içinde:

— Eh, Kotik, bugün sen öyle bir çaldın ki, daha böyle çalmamıştın, — dedi. — Bundan iyisi can sağlığı.

Hepsi kızın etrafını sardı. Onu kutladılar, hayranlıklarını belirttiler, çoktan böyle bir müzik dilemediklerini söylediler. O bir şey söylemiyor, hafifçe gülümseyerek dinliyordu, bütün halinde bir zafer okunuyordu.

— Çok güzel! çok güzel!

Startsev de kendini genel heyecana kaptırarak:

— Çok güzel! — dedi. — Müziği nerde öğrendiniz? — diye Yekaterina İvanovna'ya sordu. — Konservatuvarda mı?

— Hayır. konservatuvara daha yeni hazırlanıyorum. Bildiğimi de burada öğrendim, madam Zavlovskaya'dan ders aldım.

— Buranın lisesini bitirdiniz mi?

— A, hayır! — diye annesi Vera İosifovna onun yerine cevap verdi. — Öğretmenleri eve getirttik. Lise-de veya enstitüde, kabul edersiniz ki, kötü etkiler olabildi. Bir kız, gelişme çağındayken yalnız annesinin etkisi altında bulunmalı.

— Ama ne de olsa konservatuvara gideceğim — dedi Yekaterine İvanovna.

— Yok, kotik annesini sever. Kotik babasını, annesini üzme istemez.

Yekaterina İvanovna şakaya getirip hırçınlaşarak:

— Hayır, gideceğim! Gideceğim! — dedi, ayağını yere vurdu.

Sofrada kabiliyetlerini göstermek sırası İvan Petroviç gelmişti. Yalnız gözleriyle gülerek fıkralar anlatıyor, nükte yapıyor, gülünç meseleler veriyor, onları gene kendisi çözüyordu, espiri diye uzun temrinlerle hazırlanmış, besbelli onda alışkanlık haline gelen kendi uydurma diliyle konuşuyordu: büyüklemesine, fenamtırak, büyük teşekkürler sunarım... gibilerden.

Ama hepsi bu kadar değil. Karınları doymuş, memnun misafirler sofaya birikerek paltolarını, bastonlarını ararlarken on dört yaşlarındaki başı tıraşlı, tombul yanaklı uşak Pavloşa, buradaki adı ile Pava yanlarında telâşla dönüp duruyordu. İvan Petroviç ona:

— Hadi bakalım, Pava, göster bakalım kendini — dedi. —

Pava poz aldı, kolunu yukarı kaldırdı, trajik bir sesle:

— Öl, sefil kadın! — dedi.

Hep gülüştüler.

Startsev sokağa çıkarken içinden:

«Eğlenceli» — diye düşündü.

Bir de içkili lokantaya girdi. şarap içti, sonra yaya olarak Diyalij'e, evine yollandı. Yürüdü ve bütün yol boyunca hep aynı şarkıyı mırıldandı:

Hem tatlı benim için hem acı senin sesin...

On vers yürüyüp de yatağına uzandığı zaman en küçük bir yorgunluk bile duymuyordu, tersine, ona öyle geliyordu ki, seve seve daha yirmi vers yürüyebilirdi.

«Fenamtırak...» diye hatırladı, gülümsedi.

II

Startsev hep Turkinlere gitmeye hazırlanıyordu, ama hastanede pek çok iş vardı, bir türlü boş bir vakit bulamıyordu. Böylece iş ve yalnızlık içersinde bir yıldan çok bir zaman geçti. Nihayet işte şehirden mavi zarflı bir mektup getirdiler...

Vera İosifovna çoktandır yarım baş ağrısı çekiyordu, son zamanlarda da Kotik her gün konservatuvara gideceğini söyleyerek onu korkuttuğu için nöbetler git-tikçe sıklaşmaya başlamıştı. Bütün şehir doktorları Tur-kin'lere taşınmışlardı, nihayet sıra yerli idare doktoruna gelmişti: Vera İosifovna ona dokunaklı bir mektup ya-zıyordu, gelmesini, acısını hafifletmesini rica ediyordu. Startsev gitti, ondan sonra da Turkinlere sık sık uğra-maya başladı... Vera İosifovna'ya gerçekten de onun azı-cık yardımı olmuştu. Kadıncağız artık gelen bütün mi-safirlerine onun olağanüstü, şaşılacak bir doktor oldu-ğunu söylüyordu. Ama Startsev Turkinlere artık Vera İosifovna'nın yarım baş ağrısı için gitmiyordu...

Bir tatil günüydü. Yekaterine İvanovna piyanoda uzun, sıkıcı egzersizlerini bitirdi. Sonra uzun zaman ye-mek odasında oturup çay içtiler. İvan Petroviç gülünç bir şeyler anlatıyordu. Ama işte zil çaldı, sofaya, gelen bir misafiri karşılamaya gitmek gerekti. Startsev şaşkın-lık anından faydalandı, Yekaterina İvanovna'ya yavaş-ca, çok heyecanlanarak:

— Allah aşkına, yalvarırım size, beni üzmeyin, bah-çeye gideim! — dedi.

Yekaterina İvanovna onun kendisinden ne istediğini kavrayamamış, anlıyamamış gibi, omuzlarını silkti, ama kalktı ve yürüdü.

Startsev arkasından giderek:

— Üç saat, dört saat piyano çalıyorsunuz, — dedi. — Sonra annenizle oturuyorsunuz, sizinle konuşmak imkânsız oluyor. Bir çeyrek saatinizi olsun bana verin, yalvarırım size.

Son bahar yaklaşıyordu, eski bahçe sessizdi, hüznüydü, ağaçlı yollarda koyu renk yapraklar vardı. Ortalık artık erken kararıyordu.

— Bütün bir haftadır sizi görmedim, — Startsev devam ediyordu, — bunun ne azap olduğunu bilerseniz! Oturalım. Dinleyiniz beni.

İkisinin de bahçede sevdikleri bir yer vardı: İhtiyar, kalın akçakavağın altındaki sıra. Gene bu sıraya oturdular.

Yekaterine İvanovna soğukça, işle ilgili bir kimse edasiyle:

— Ne istiyorsunuz? — diye sordu.

— Sizi bütün bir hafta görmedim, bu kadar uzun bir zamandır sizi dinlemedim. Sesinizi duymayı ihtirasla istiyorum, ona susamış bir haldeyim. Konuşun.

Kotik körpeliği, gözlerinin, yanaklarının saf ifadeyle onu hayran ediyordu. Elbisesinin bedenine oturduğunda bile olağanüstü sevimli sadeliğinin, safca zerafetinin verdiği heyecanlandırıcı bir şeyler görüyordu. Aynı zamanda da bu saflığa rağmen Kotik ona, yaşına göre çok akıllı, çok gelişmiş görünüyordu. Onunla edebi-

yattan, sanattan, her şeyden konuşabilir, ona hayattan, insanlardan şikâyet edebilirdi. Gerçi ciddi bir konuşma sırasında birdenbire, hiç yeri değilken, gülmeye başladığı veya eve kaçtığı da olurdu. O, hemen bütün S. kızları gibi, çok okurdu (Genel olarak S. de çok az okurlar, buranın kütüphanesinde konuşulurken de kızlarla yahudiler de olmasa kütüphane kapansa da olur, derlerdi.), Startsev'in bu pek hoşuna gider, son günlerde ne okuduğunu her zaman heyecanla ona sorar, o anlatırken hayran hayran dinlerdi.

— Bu hafta, görüşmeyeli ne okudunuz? — diye sordu. Söyleyiniz, rica ederim.

— Pisemski'yi okudum.

— Nesini, meselâ?

— «Bin Can» ı okudum, — diye Kotik karşılık verdi. — Pisemski'yi Aleksey Feofilaktiç adıyla çağırımları da ne gülünç!

— Nereye gidiyorsunuz? — Kotik birdenbire kalıp eve doğrulunca Startsev korkuyla sormuştu. — Sizinle konuşmam lâzım, açıklamam lâzım... Beş dakika olsun benimle kalın! Yalvarırım size!

Kotik, bir şey söylemek ister gibi durdu, sonra beceriksizce onun eline bir pusla sıkıştırdı, eve kaçtı, orada gene piyanonun başına geçti.

«Bugün akşam saat onbirde, — diye Startsev okudu, — mezarlıkta, Demetti heykeli yanında bulununuz.». Startsev evine dönünce:

«E, hiç de akıllıca bir şey değil, — diye düşündü. — Mezarlık da ne oluyor? Neden?»

Mesele açıktı: Kotik   leniyordu. Gerçekten de, sokakta,  ehir bahçesinde kolayca buluşmak mümkünken  ehirin uzağında, mezarlıkta randevu vermek ciddi olarak kimin aklına gelirdi? Ona, bir kaza doktoruna, akıllı, ağır ba lı bir adama ah çekmek, aşk mektubu almak, mezarlıklara taşınmak, şimdi lise   rencilerinin bile g ld    budalalıkları yapmak yakışır mıydı? Bu roman nasıl bitecekti? Arkadaşları öğrenince ne derlerdi? Startsev kulüpte, masaların arasında gezinerek böyle düşünüyordu, ama on buçukta birden do rulup mezarlığın yolunu tuttu.

Onun artık çift atlı bir arabası, kadife yelekli arabacısı Pantaleymon vardı. Ay parlıyordu. Ortalık sakin, sıcak, ama sonbahara göre sıcaktı.  ehirin kenar mahallelerinde, mezbahaların yakınında köpekler uluyordu. Startsev  ehrin kenarında ara sokakların birinde arabayı durdurdu. Kendisi mezarlığa yaya gitti. «Herkesin kendine göre tuhaflikları var, — diye düşündü, — Kotik de tuhaf bir kız, kim bilir? Belki  aka etmiyordur, bakarsınız gelir, olabilir», kendini bu zayıf, boş ümitlere kaptırdı, bu  mit onu sarhoş ediyordu.

Yarım verstlik açık bir alandan geçti, mezarlık uzakta, bir orman veya büyük bir bahçe gibi karanlık bir alan şeklinde beliriyordu. Beyaz taştan duvar, kapı gözüktü... Ay ışığında kapının üstünde  u yazılar okunabiliyordu: (İ te saat yaklaştı ve...) Startsev k  k kapıdan içeri girdi, ilk gördüğü şey geniş a a lı yolun iki tarafındaki beyaz haçlar, heykeller, onların, kavak ağaçlarının kara gölgeleri idi. Her yanda, ta uzaklara kadar be-

yazdan, karadan başka bir şey görünmüyordu, uykulu ağaçlar dallarını beyazlar üzerine eğmişlerdi. Burası açık alandan daha aydınlık görünüyordu. Pençeleri andıran akçaağaç yaprakları ağaçlı yolun sarı kumları ve malta taşları üzerinde açıkça ayırt ediliyordu. Heykellerdeki kitabeler açık seçik okunuyordu. İlk anlarda Startsev'i hayrete düşüren, ömründe ilk defa gördüğü, ihtimal ki, artık bir daha da görmeyeceği şeydi: başka hiç bir şeye benzemeyen bir âlem, ay ışığının bu kadar iyi, bu kadar yumuşak olduğu âlem. Burası onun beşiğiydi sanki, hayat yoktu burada, yoktu; ama her kavak karaltısında, her mezarda sakin, güzel ve sonsuz bir hayat vaadeden sırrın varlığı seziliyordu. Mezar taşlarından, solmuş çiçeklerden sonbahar yapraklarının kokusuyla birlikte mağfiret, keder ve sükun yayılıyordu.

Her yer sessizlik içindeydi. Gökten yıldızlar derin bir huşûyla bakıyorlardı. Startsev'in ayak sesleri sertti, yersizdi. Ancak kilisenin saati çalmaya başladığı, o kendini ölü, ebedi olarak buraya gömülü tasavvur ettiği zaman birinin kendisine baktığını sandı, bir an bunun bir sükûn, bir sessizlik değil, yokluğun derin hüznü, yenilmiş bir ümitsizlik olduğunu düşündü... Demetti'nin anıtı bir şapel biçimindeydi, üstünde bir melek vardı. Vaktiyle S. den bir italyan operası geçiyormuş, şarkıcılardan biri ölmüş, onu gömmüşler ve bu anıtı dikmişler. Şehirde artık onu kimse hatırlamıyordu. Giriş kapısındaki kandil ay ışığını aksettiriyor, yanıyor gibi görünüyordu.

Kimsecikler yoktu. Gece yarısı buraya kim gelirdi

ki? Ama Startsev bekliyordu; ay ışığı, içinde sanki bir ihtiras ateşi tutuşturmuştu, ihtirasla bekliyordu; hayalinden öpüşmeler, kucaklaşmalar geçiriyordu. Anıtın yanında yarım saat oturdu, sonra şapkası elinde yanlardaki ağaçlı yollarda dolaştı; gezerek, bekliyerek düşünüyordu: Burada, bu mezarlarda ne kadar kadın, kız gömülüydü ki, vaktiyle güzeldiler, çekiciydiler, sevmişler, geceleri kendilerini okşamalara bırakarak ihtiras ateşleriyle yanmışlardı. Tabiat ana insanla gerçekten de ne kötü şaka ediyor, bunu bilmek ne onur kırıcı şey! Startsev böyle düşünüyor, aynı zamanda da bu anda ne istediğini, ne pahasına olursa olsun aşkı beklediğini haykırmak istiyordu. Şimdi önünde mermer parçaları değil, güzel vücutlar parlıyor, utangaç utangaç ağaçların gölgesinde saklanan şekiller görüyor, bir sıcaklık hissediyordu; bu azap ağırlaşıyordu...

Bir perde inmiş gibi ay bulutun ardına girdi, birden her yer tamamiyle karardı. Startsev, ana kapıyı zor buldu — ortalık bir sonbahar gecesi gibi karanlıktı, — sonra arabasını bıraktığı ara sokağı bir buçuk saat dolaşıp aradı.

Panteleymona:

— Yoruldum, ayakta duracak halim yok, — dedi.

Keyifle faytona binerken düşünüyordu:

«Ah, şişmanlamamak lâzımmış!»

III

Ertesi gün akşam Startsev teklif yapmak için Tur-

kinlere gitti. Ama bunun uygunsuz olduğu anlaşıldı, çünkü Yekaterina İvanovna'nın, odasında, berber saçını düzeltiyordu. Kulübe, danslı gece toplantısına gitmeğe hazırlanıyordu.

Gene uzun zaman yemek odasında oturup çay içmek gerekmişti. İvan Petroviç misafirin düşünceli olduğunu, sıkıldığını görünce yeğinin cebinden bir kâğıt çıkardı. Alman idare müdürünün malikânede bütün kapalılığın bozulduğu, utanma kalmadığı yolundaki gülünç mektubunu okudu.

Startsev dalgın dalgın dinleyerek içinden:

«Az dirahoma da vermezler herhalde» — diyordu.

Uykusuz geçen geceden sonra sersemleşmiş gibiydi, sanki ona tatlı, uyuşturucu bir şey içirmişlerdi. İçi dumanlı, ama sevinçliydi, sıcaktı; kafasının içindeki soğuk, ağır bir parça da şöyle düşünüyordu:

«Vakit geçmeden dur! dengin mi o senin? Şımarığın, nazlının biri; saat ikiye kadar uyur, sense bir diyakosun oğlu, bir yerli idare doktorusun...»

«E, ne olacakmış sanki, — diye düşündü — Olsun».

«Üstelik sen evlenirsen, — diye parça devam ediyordu, — Ailesi yerli idare doktorluğunu bıraktırıp şehirde yaşamaya zorlar».

«E, ne olacakmış sanki, — diye düşündü. — Şehirde yaşarsınız biz de. Drahoma verirler, mobilyayı düzeriz...»

Nihayet Yekaterina İvanovna balo elbisesiyle, dekolte, güzel, şık içeri girdi. Startsev hayran hayran ona

bakıyordu. Öyle heyecanlanmıştı ki, bir tek söz söylemiyor, yalnız ona bakıyor, gülüyordu.

Yekaterina İvanovna Allahaisınarlalık dedi. Startsev de, — orada kalmasının artık mânası yoktu, — eve gitmek zamanının geldiğini, hastaların beklediğini söyleyerek kalktı.

— Yapacak bir şey yok, — dedi İvan Petroviç, — gidiniz, tam da sırası, Kotik'i de arabanızla kulübe kadar götürürsünüz.

Dışarda tek tek yağmur damlaları düşüyordu, çok karanlık vardı, arabanın nerede olduğu ancak Panteleymon'un hırıltılı öksürüğünden kestirilebiliyordu.

Faytonun körüğünü kaldırdılar. İvan Petroviç kızını faytona bindirerek:

— Ben halı üzerinden gidiyorum, sen yalan söyleyerek gidiyorsun, — dedi. — O da yalan söyleyerek gidiyor. Çek! Lütfen güle güle!

Yollandılar.

— Dün mezarlığa gittim, — diye Startsev söze başladı. — Sizin bu yaptığınız yüceyürekliliğe, insafa sığar bir şey değil...

— Gittiniz mi mezarlığa?

— Evet, gittim, sizi hemen hemen saat ikiye kadar da bekledim. İstirap çektim...

— Şakadan anlamazsanız böyle ıstırap çekersiniz işte.

Yekaterina İvanovna — bir âşıkla böyle kurnazca alay ettiğinden, bu kadar çok sevildiğinden ötürü memnun — kahkahalarla güldü. Birden korkuyla haykırdı,

çünkü tam bu anda atlar kulübün giriş kapısına doğru âni bir dönüş yapmışlar, araba yan yatmıştı. Startsev Yekaterina İvanovna'yı belinden kucakladı, genç kız korkuyla ona sokuldu. Startsev kendini tutamadı, ihtirasla dudaklarından, çenesinden öptü, onu daha sıkı sardı.

Yekaterina İvanovna soğuk soğuk:

— Yeter, — dedi.

Bir an geçmedi, Kotik artık arabada değildi. Kulübün ışıklı giriş kapısının yanında bir polis çirkin bir sesle Panteleyman'a bağıyordu:

— Niye durdun, şaşkın? Çek ileri!

Startsev evine gitti, ama çok geçmeden döndü, birinin fırakını giymiş, hep kabır gibi, yakalıktan kaymak ister gibi duran beyaz, sert bir boyunbağı takmıştı; gece yarısı kulübün salonunda oturuyor, heyecanla Yekaterina İvanovna'ya anlatıyordu.

— Ah, hiç bir zaman sevmemiş olanlar ne kadar az şey bilirler! Bana öyle geliyor ki, gerçek aşkı daha hiç kimse anlatmış değildir. Bu, ince, sevinçli, acı duyguyu anlatmak zordur. Bu aşkı bir defa olsun duyan onu sözlerle ifade etmeğe kalkışmaz. Girişler yapmanın, tasvirlerin ne faydası var? Lüzumsuz parlak sözler neye yarar? Aşkım sınırsızdır... Rica ederim, yalvarırım size, — nihayet Startsev söyleyivermişti, — benim karım olunuz!.

Yekaterina İvanovna biraz düşünerek çok ciddi bir yüzle:

— Dimitri İoniç, — dedi. — Dimitri İoniç, bana şe-

ref verdiğinizden size çok minnettarım, size saygı duyarım, ama... — ayağa kalktı, sözüne ayakta devam etti, — ama, kusura bakmayınız, karınız olamam. Ciddi konuşalım. Dimitri İoniç, biliyorsunuz, hayatta her şeyden çok sevdiğim sanattır, müziği çıldırasıya severim, ona taparım, bütün ömrümü ona verdim. Artist olmak istiyorum. Şöhret, başarı, hürriyet istiyorum, oysa siz bu şehirde yaşamaya devam etmemi, benim için çekilmez bir hal alan bu boş, faydasız hayatı devam ettirmemi istiyorsunuz. Evlenmek; ah, hayır, af buyurun! İnsan yüksek, parlak bir amaca ulaşmaya çalışmalı, aile hayatı ise beni ebedi olarak bağlar. Dimitri İoniç (hafifçe gülmüsed, «Dimitri İoniç» adını söylerken Aleksey Feofilaktiç» ı hatırlamıştı), Dimitri İoniç, sizi iyi yürekli, asil, zeki bi insansınız, herkesten iyisiniz... — Gözleri dolmuştu. — Bütün ruhumla size duyguşadım, ama... Ama anlayın beni...

Ağlamamak için öteye döndü, salondan çıktı.

Startsev'in kalbinin hızla atışı durdu. Kulüpten so-kağa çıkınca ilk işi sert boyunbağını boynundan çekip çıkarmak oldu, göğüs dolusu bir nefes aldı. Biraz utanç duyuyordu, onuruna dokunmuştu. — Red beklemiyordu o, — bütün hülyalarının, üzüntülerinin onu, tıpkı amatö temsilinde, küçük bir piyeste olduğu gibi, böyle budalaca bir sonuca götürdüğüne inanamıyordu. Duygularına, bu aşkına acıyordu; öyle acıyordu ki, durup hüngür hüngür ağlayası veya şemsiyeyi tutup var kuvvetiyle Panteleymon'un geniş sırtına indiresi geliyordu içinden.

Üç gün eli bir işe değmedi, yemedi, uyumadı, ama Yekaterina İvanovna'nın konservatuvara girmek üzere Moskova'ya gittiği söylentisi ona ulaşınca içi rahatladı, eski hayatını yaşamaya başladı.

Sonraları, mezarlıkta nasıl dolaştığını, veya fırac bulmak için bütün şehri nasıl alt üst ettiğini hatırlayarak tembel tembel gerinir, mırıldanırdı:

— Ne üzüntüler, olur şey değil!

IV

Aradan dört yıl geçti. Startsev'in şehirde artık büyük bir müşteri kitlesi vardı. Her sabah Diyalij'deki evinde hastalarını aceleyle kabul eder, sonra şehirdeki hastalarına giderdi. Ama artık çift atlı faytonuyla değil, çingiraklı troykasiyle¹ gider, eve gece geç vakit dönerdi. Toplamış, şişmanlamıştı, istemiyerek yaya yürürdü, çünkü nefes darlığı çekiyordu. Panteleymon da şişmanlamıştı, enine verdikçe iç çekmesi o kadar acıklı oluyor, kendi kara talihinden şikâyet ediyordu. Arabayla dolaşma hükmünü yürütmekteydi!

Startsev bir çok evlere gider, bir çok insanlarla karşılaşır, ama hiç biriyle yakın dostluk kurmazdı. Şehirli-ler konuşmaları, hayata bakışları, hattâ görünüşleriyle onu sinirlendiriyorlardı. Tecrübe ona yavaş yavaş öğretmişti ki, dar kafalı şehirliyle kâğıt oynarken veya hafif tertip bir yemek yerken, sakın, iyi yürekli, hattâ buda-

¹ Troyka: Üç atlı araba.

la olmayan bir insandır, ama onunla yenmez bir şeyden, meselâ politikadan veya ilimden söz açılmaya görsün, çıkmaza saplanır, öyle kör ve kötü bir felsefe yürütür ki, insanın bırak diye elini sallayıp oradan uzaklaşmaktan başka yapacağı şey kalmaz. Startsev liberal bir şehirliyle bile, meselâ, insanlığın, çok şükür, ilerlediği, zamanla pasaportsuz, ölüm cezası olmadan da yaşanacağı üzerinde konuşmayı deneyince dar kafalı şehirli ona güvensizlikle yan yan bakıp sorardı: «Demek o zaman herkes istediğini yol üstünde boğazlıyabilecek?» Startsev toplantılarda, akşam yemeği sırasında veya çayda, çalışmak gerektiğini, emeksiz yaşamıyacağını söylediği zaman herkes bunu bir sitem olarak kendi üzerine alır, kızmaya, yılışıkça tartışmaya başlardı. Böyle olmakla beraber şehirli küçük burjuvalar, hiç bir iş yapmazlar hiç bir şeyle ilgilenmezlerdi. Onlarla ne üzerine konuşmak gerektiğini kestirmek imkânsızdı. Startsev konuşmalardan kaçır, yalnız hafif bir yemek yer, vint oynardı. Herhangi bir evde bir aile toplantısına rastladığı, onu da yemeğe çağırdıkları zaman oturur, tabağına bakarak sessizce yerdı. O sırada bütün söylenenler tatsız, yersiz, budalaca şeylerdi, öfkelenir, sinirlenirdi, ama sesini çıkarmazdı. Her zaman küs küs susup tabağına baktığı için de, polonyalılıkla hiç bir ilgisi olmadığı halde, şehirde ona «somurtkan Polonyalı» adını takmışlardı.

Tiyatro, konser gibi eğlencelere yanaşmaz, ama her akşam, üç saat zevkle vint oynardı. Farkında olmadan yavaş yavaş alıştığı bir eğlencesi daha vardı: bu da hasta muayenelerinden kazandığı kâğıt paraları akşamları

ceplerinden boşaltmaktı. Lâvanta, sirke, günlük ve balık yağı kokan sarılı, yeşilli yetmiş ruble kadar kâğıt paranın bütün ceplerini tika basa doldurduğu olurdu. Bir kaç yüz ruble birikti mi «Karşılıklı Kredi Şirketi» ne götürüp cari hesabına yatırırdı.

Yekaterina İvanovna gittikten sonra geçen dört yıl içinde Startsev Turkinlere, hâlâ yarım baş ağrısı tedavisi gören Vera İosifovna'nın daveti üzerine hepsi dört defa gitmişti. Yekaterina İvanovna her yaz evine tatile gelirdi, ama Startsev onu hiç görmemişti —, nedense ona rastlamamıştı.

Ama işte dört yıl geçti. Sakin, sıcak bir sabah hastaneye bir mektup getirdiler. Vera İosifovna kendisini çok özlediğini yazıyor, muhakkak onlara buyurmasını, acısını hafifletmesini Dimitri İoniç'ten rica ediyordu, tam o gün zaten kendisinin doğum günüydü de. Mektubun altında şöyle bir haşiye vardı: (Annemin ricasına ben de katılıyorum. K.)

Startsev biraz düşündü, akşam da Turkinlere gitti.

— A, lütfen hoş geldiniz! — diye İvan Petroviç yalnız gözleriyle gülümseyerek onu karşıladı. — Bonjurlar olsun.

Bir hayli ihtiyarlamış olan Vera İosifovna ak saçlarıyla Startsev'in elini sıktı, edâlı edâlı içini çekti, dedi ki:

— Siz doktor, bana kur yapmak istemiyorsunuz, hiç gelmiyorsunuz bize. Ben artık size göre ihtiyarım. Ama işte bir genç bayan geldi, belki o daha bahtlı çıkar.

Ya Kotik? O biraz zayıflamış, biraz sararmış, daha

güzel, daha endamlı olmuştu; ama o artık Kotik değil, Yekaterina İvanovna idi, eski körpeliği, çocuksu saflığı artık yoktu. Bakışlarında da, edalarında da yeni bir şeyler vardı: ürkek, suçlu gibiydi, sanki burada, Turkinlede kendini artık evinde hissetmiyordu.

Elini Startsev'e uzatarak:

— Kaç yıl, kaç kış geçti! — dedi, kalbinin hızla çarptığı belliydi. Dikkatle, merakla Startsev'in yüzüne bakarak devam ediyordu: — Ne kadar toplamışsınız! Esmerleşmişsiniz, erkekleşmişsiniz, ama genel olarak az değişmişsiniz.

Startsev'in o şimdi de hoşuna gidiyordu, çok hoşuna gidiyordu, ama bir şey eksikti onda, yahut bir şey fazlaydı: Bunun ne olduğunu Startsev kendisi de söyleyemezdi. Ama eskisi gibi duymasına engel olan bir şey vardı. Solgunluğu, yeni ifadesi, zayıf gülümsemesi, sesi, biraz geçince de elbisesi, oturduğu koltuk hoşuna gitmiyordu, geçmişteki, onunla nerdeyse evleneceği zamanki bir şeyler hoşuna gitmiyordu. Dört yıl önce ona heyecan veren aşkını, hülyalarını, ümitlerini hatırladı, kendini zor bir durumda hissetti.

Pasta ile çay içtiler. Sonra Vera İosifovna yüksek sesle roman okudu, hayatta hiç bir zaman olmayan bir şeyler okudu, Startsev dinliyor, onun ağarmış, güzel başına bakıyor, ne zaman bitirecek diye bekliyordu.

«İstidatsız, — diyordu içinden, — hikâye yazmasını beceremiyen değil, yazıp da onu gizlemesini beceremiyendir».

— Fenamtırak değil, — dedi İvan Petroviç. Sonra

Yekaterina İvanovna gürültüyle uzun zaman piyano çaldı, bitirince de ona uzun uzun teşekkür ettiler, hayranlıklarını belirttiler.

Startsev içinden:

«İyi ki, onunla evlenmedim» — diye düşündü.

Yekaterina İvanovna ona bakıyor, besbelli, bahçeye gitmeği teklif etmesini bekliyordu, ama Startsev susuyordu.

Yekaterina İvanovna ona yaklaşarak:

— Geliniz konuşalım, — dedi. — Nasılsınız? Ne var ne yok? Nasıl? Ben bütün bu günler hep sizi düşündüm, — sinirli sinirli devam ediyordu, — Size mektup yazmak istedim, kendim Diyalij'e gelmek istedim, gelmeğe karar da verdim, ama sonra vaz geçtim, kim bilir şimdi bana ne gözle bakıyorsunuz. Sizi bugün öyle heyecanla bekledim ki, Allahaşkına, bahçeye gidelim.

Bahçeye gittiler, orada dört yıl önce olduğu gibi, gene ihtiyar kavak ağacının altındaki kanepeye oturdular. Ortalık karanlıktı.

— Nasılsınız? — diye Yekaterina İvanovna sordu.

— Zararsız, şöyle böyle yaşıyoruz, — diye Startsev karşılık verdi.

Başka bir şey bulamadı. Bir an sustular.

Yekaterine İvanovna:

— Heyecanlanıyorum, — dedi, elleriyle yüzünü kapadı. — Ama siz aldırış etmiyorsunuz. Evde o kadar iyiyim, herkesi gördüğüme o kadar memnunum ki. Gene de alışamıyorum. Ne hatıralar! Bana öyle geliyordu ki, sizinle durmadan, sabaha kadar konuşacağız.

Startsev şimdi onun yüzünü, parlayan gözlerini yakından görüyordu. Burada, karanlıkta odada olduğundan daha genç görünüyordu, hattâ eski çocuksu ifadesi yeniden geri gelmişti sanki. Gerçekten de safca bir merakla Startsev'e bakıyordu; sanki bir zamanlar kendisini o kadar ateşli, öyle içten ve ümitsizce seven adamı daha yakından görmek ve anlamak istiyordu. Gözleri bu aşk için ona teşekkür ediyordu. Startsev de bütün olup bitenleri, en küçük ayrıntıları, mezarlıkta nasıl do-laştığını, nasıl sonra sabaha karşı evine döndüğünü hatırladı, birden içine bir hüznün çöktü, geçmişe acıdı. İçinde bir ateş parçası tutuşmaya başlamıştı.

— Sizi kulübe, gece toplantısına götürmüştüm, hatırlıyor musunuz? — dedi. — O zaman yağmur yağıyordu, karanlıktı...

Ateş parçası içinde durmadan alevleniyordu, artık konuşmak, hayatından dert yanmak istiyordu...

İçini çekerek:

— Ah! — dedi. — Bana nasıl yaşıyorum diye soruyorsunuz. Ne yaşaması? Yaşamıyoruz ki biz. İhtiyarlıyoruz, şişmanlıyoruz, çöküyoruz. Gece ile gündüz, yirmi dört saat dümdüz¹. Hayat sönük, izlemsiz, mânasız geçiyor... Gündüz kazanç, akşam kulüp, tahammül edemediğim kumarcılar, alkolikler, boğuk sesliler çevresi. İyi ne var ki?

— Ama sizin işiniz hayatın asil bir amacıdır. Hastalarınızdan söz açmayı ne kadar severdiniz. Ben o za-

¹ Günler boşuna geçiyor anlamında bir Rus atasözü.

manlar acayip bir şeydim, kendimi büyük bir piyanist tasavvur ederdim. Şimdi bütün genç kızlar piyano çalıyor, ben de herkes gibi çalardım, olağanüstü bir tarafım yoktu. Annem ne kadar edipse ben de o kadar piyanisttim. O zaman sizi, şüphesiz, anlamıyordum. Ama sonra, Moskova'da sık sık sizi düşünürdüm. Yalnız sizi düşünürdüm. Bir yerli idare hekimi olmak, ıstırap çekenlerin yardımına koşmak, halka hizmet etmek ne mutluluktur! — diye Yekaterina İvanovna heyecanla tekrarladı. — Moskova da sizi düşündüğüm zaman bana öyle ideal, öyle yüce görünürdünüz ki...

Startsev akşamları ceplerinden o kadar memnurlukla boşalttığı kâğıt paraları hatırladı, içindeki ateş parçası söndü.

Evine gitmek için kalktı. Yekaterina İvanovna onun koluna **girdi**.

— Siz hayatımda tanıdığım insanların en iyisisiniz, — diye devam etti. — Görüşeceğiz, konuşacağız, değil mi? Söz veriniz bana. Ben piyanist değilim, kendi hesabıma artık aldanmıyorum, yanınızda bir daha ne piyano çalacağım, ne de müziğin sözünü edeceğim.

Eve girdikleri zaman, Startsev lâmba ışığında onun yüzünü, kendisine dikilmiş hüznü, minnetli, inceleyici bakışlarını görünce rahatsızlık duydu, içinden gene:

«İyi ki, o zaman evlenmedim» — diye düşündü.

Kalkıp Allahısmarladık dedi.

İvan Petroviç onu geçirerek:

— Akşam yemeği yemeden gitmeğe hiç bir kanunî hakkınız yok. Sizin tarafınızdan çok diklemesine bir ha-

reket bu. Hadi bakalım, — sözü sofada Pava'ya yöneltmişti, — göster kendini!

Pava artık çocuk değildi, bıyıklı bir delikanlıydı. Poz aldı, kolunu yukarı kaldırdı, trajik bir sesle:

— Öl, sefil kadın! — dedi.

Bütün bunlar Startsev'i sinirlendiriyordu. Faytona binip te bir zamanlar onun için o kadar aziz olan evin karaltısına ve bahçeye bakarken her şeyi bir anda hatırladı: Vera İvanovna'nın romanlarını da, Kotik'in gürültülü piyano çalışını da, İvan Petroviç'in nüktelerini de, Pava'nın trajik pozunu da. Bütün şehirin en istidatlı insanları böyle kabiliyetsiz olursa ya şehir nasıl olmalıydı?

Üç gün sonra Pava Yekaterina İvanovna'dan bir mektup getirdi.

«Bize gelmiyorsunuz niçin? — diye yazıyordu. — Bize karşı değiştiniz diye korkuyorum; korkuyorum ve yalnız bu düşünce beni ürpertiyor. Beni avutunuz, geliniz, her şeyin iyi olduğunu söyleyiniz.

«Sizinle konuşmam lâzım. Sizin E. T. niz».

Mektubu okudu, biraz düşündü, Pavaya dedi ki:

— Bugün gelemeyeceğimi söyle, kuzum, çok meşgulüm. Üç gün sonra falan gelirim, öyle söyle.

Ama üç gün geçti, bir hafta geçti gene gitmedi. Bir aralık Turkinlerin evinin yakınından geçerken bir dakika olsun uğraması gerektiği aklına geldi, ama biraz düşündü ve... uğramadı.

Artık Turkinlere bir daha hiç ayak basmadı.

V

Bir kaç yıl daha geçti. Startsev daha çok topladı, şişmanladı; güçlkle nefes alıyor, artık başını arkaya yıkarak yürüyordu. Tombul, kırmızı bir yüzle troykada giderken, onun gibi tombul, kırmızı yüzlü olan kalın enseli Panteleymon da, arabacı yerine oturup, tıpkı tah-tadanmış gibi, dosdoğru duran kollarını ileri uzatarak karşidan gelenlere «Varda!» diye haykırdığı zaman, heybetli bir tablo meydana gelir, bu giden bir insan değil, bir putperest tanrıdır sanılırdı. Şehirde onun büyük bir müşteri kitlesi vardı, nefes almaya vakti yoktu. Artık bir malikâne, iki ev sahibiydi. Daha elverişli üçüncü bir ev de almayı aklına koymuştu. «Karşılıklı Kredi Şirketi» nde satılık bir evden ona bahsedildi mi teklifsizce bu eve gider, bütün odaları dolaşarak hayretle, korkuyla kendisine bakan üstünü başını giymemiş kadınlara, çocuklara aldırış etmeksizin bütün kapıları bastoniyle gösterip sorardı:

— Bu çalışma odası mı? Bu yatak odası mı? Ya o ne?

Bu sırada güçlkle nefes alır, alınının terini silerdi. Bir sürü işi vardı, ama gene de yerli idarededeki yerini bırakmıyordu, ağgözlülük ağır basıyordu, her yere yetişmek istiyordu. Diyalij'de de, şehirde de onu artık sadece İoniç iye çağırıyorları: «İoniç nereye giiyor» veya «İoniç'i konsültasyona çağırsak mı?»

İhtimal boğazı yağ bağladığı için sesi değişmiş, incelmiş, tizleşmişti. Karakteri de değişmişti: titiz, sinirli

olmuştu. Hastaları kabul ederken her zaman kızar, bastonunu sabırsızca yere vurur, hoş olmayan bir sesle bağırdı:

— Lûtfen yalnız sorularıma karşılık verin! Lâf istemez!

Tek başınaydı. Can sıkıntısı içinde yaşıyor, bir şeyle ilgilenmiyordu. Diyalij'e geleli beri Kotik'e aşkı onun biricik ve ihtimal ki, sonuncu mutluluğuydu. Akşamları kulüpte vint oynar, sonra yalnız başına büyük bir masaya oturur akşam yemeği yerdi.

Ona en yaşlı, saygıdeğer uşak İvan hizmet eder, lafit No. 17¹ getirilir ve artık herkes — kulübün ileri gelenleri de, aşçı da, uşak da — onun ne sevdiğini, ne sevmediğini bilir, bütün güçleriyle ona yaranmaya çalışırlardı, yoksa. Allah göstermesin, kızar, birden bastonunu yere vurmaya başlardı. Akşam yemeği yerken arada bir döner, her hangi bir konuşmaya karışırdı:

— Neden bahsediyorsunuz? Ha? Kimi?

Bazan yandaki bir masada Turkinlerden söz açıldı mı o sorardı:

— Siz hangi Turkinlerden bahsediyorsunuz? Ha'nı şu kızları piyano çalan Turkimlerden mi?

Onun için söylenebileceklerin hepsi işte bu kadar.

Ya Turkinler? İvan Petrovic ihtiyarlamadı, hiç değişmedi, gene eskisi gibi nükteli konuşuyor, fıkralar anlatıyor. Vera İyosifovna romanlarını misafirlere eskisi gibi severek, açık yüreklilikle okuyor. Kotik de her gün

¹ Bir cins kırmızı şarap.

dört saat piyano çalıyor. Göze batacak kadar ihtiyarlardı, sık sık hastalanıyor. her güz annesiyle Kırma gidiyorlar. İvan Petroviç istasyonda onları uğurlarken, tren kalkacağı sırada, gözyaşlarını silerek bağılıyor:

— Lûtfen güle güle!

Mendil sallıyor.

1898

NIŞANLI KIZ

Akşamın saat onu olmuştu, bahçenin üzerindeki dolunay ortalığı aydınlatıyordu. Şuminlerin evinde büyük anne Marfa Mihailovnanın okuttuğu akşam duası bitmişti. Şimdi Nadya — bir dakika dışarı çıkmıştı — salonda çerez için masanın hazırlandığını, büyük annenin parlak ipek elbiseleriyle telâşlı telâşlı dolandığını görüyordu. Katedral baş papazı peder Andrey, Nadyanın annesi Nina İvanova ile bir şeyler konuşuyorlardı. Annesi lâmba ışığında şimdi nedense çok genç görünüyordu, yanında peder Andrey'in oğlu Andrey Andreiç ayakta duruyor, dikkatle dinliyordu.

Bahçe sessizdi, serindi. Yerde hareketsiz, koyu gölgeler yatıyordu. Uzaktan, çok uzaktan, ihtimal şehrin ötesinden kurbağa sesleri geliyordu. Mayıs kendini duyuruyordu, sevgili mayıs! Hava ciğerleri dolduruyor, insan burada değil, göğün altında bir yerde, ağaçların üzerinde, şehirden uzakta, kırlarda, ormanlarda, zayıf ve günahkâr bir insanın kavrayamayacağı esrarlı, güzel, zengin, kutsal bir hayatın, bahar hayatının başladığını düşünmek istiyordu ve nedense insan ağlamak istiyordu.

Nadya 23 yaşındaydı; 16 yaşından beri kocaya varmayı ihtirasla hayal etmişti. Şimdi artık Andrey Andre-

iç'in — şu pencerenin yanında duran Andrey'in — nişanlısıydı. Ondan hoşlanmıştı. Düğün temmuzun yedisine bırakılmıştı. Bununla beraber Nadyada bir sevinç yoktu, geceleri iyi uyumuyordu, neşesi kalmamıştı... Mutbağın bulunduğu bodrum katın açık penceresinden içerde nasıl acele edildiği, bıçakların tıkırdatıldığı, kapının blok üzerine çarpıldığı duyuluyordu. Kızarmış hindi, vişne turşusu kokuları geliyordu. İnsan, nedense, şimdi bütün hayat değişmeden, sonsuz olarak böyle sürüp gidecek sanıyordu.

İşte evden biri çıktı, taş merdivende durdu. Aleksandr Timofeiç, kısaca, Saşa'ydı bu. Misafirdi, Moskova'dan on gün önce gelmişti. Eskiden büyük anneye uzak akrabalarından, yoksul düşmüş dul bir asılzade olan Mariya Petrovna yardım karşılığında bakardı, ufak tefek, zayıf, hasta bir kadındı. Saşa onun oğluydu. Saşa için, nedense, çok iyi bir ressam derlerdi. Annesi ölünce büyük anne sevap kazanmak için, onu Moskovaya Komisarov okuluna yolladı, iki yıl sonra oradan resim okuluna geçti, burada hemen hemen onbeş yıl kaldı, mimarî şubesini güçbelâ bitirdi, ama mimarlıkla da uğraşmadı, Moskova litografyalarından birinde çalışıyordu. Hemen her yaz dinlenmek, toplanmak için, her zaman hasta olarak, büyük annenin yanına gelirdi.

Şimdi üzerinde ilikli bir redingot, yelken bezinden paçaları aşınmış bir pantolon vardı. Gömleği ütüsüzdü, Saşa bütününüle kartça görünüyordu. Çok zayıftı, büyük gözleri, uzun zayıf parmakları vardı, sakallıydı, esmerdi ve gene de güzeldi. Şuminlere öz akrabaları gibi alış-

mişti, onlarda kendini evinde hissederdi. Burada kaldığı odaya artık Saşa'nın odası deniyordu.

Taş merdivende ayakta dururken Nadya'yı gördü, ona doğru yürüdü.

— Sizin burası iyi — dedi.

— Elbette iyi. Güze kadar burada kalmalısınız.

— Evet, kalmalıyım, öyle gerekiyor. Her halde Eylül'e kadar burada sizdeyim.

Sebepsiz yere güldü, Nadyanın yanına oturdu.

— Burada oturup anneme bakıyorum, — dedi Nadya. — Öyle genç görünüyor ki buradan! Annemin zayıf tarafları var, tabii, — diye biraz sustuktan sonra ilâve etti, — ama gene de olağanüstü bir kadın.

— Evet, iyi kadın... — dedi Saşa. — anneniz, kendine göre şüphesiz hem çok iyi, hem sevimli bir kadın, ama... nasıl anlatınalı size? Bu sabah erkenden mutbağa girdim, ne göreyim, dört hizmetçi düpedüz yere yatmış uyuyorlar. karyola falan yok, döşek yerine çul çaput. Koku, tahta kuruları, hamam böcekleri... Yirmi yıl önce nasılsa öyle, hiç bir değişiklik yok. Eh, büyük anne bu, Allah iyiliğini versin, büyük anne demişler ona, ama anneniz, galiba, fransızca da bilir, temsillere katılıyor. Anlaması gerek, sanırım.

Saşa konuşurken uzun, ince iki parmağını dinleyicisine doğru uzatırdı.

— Alışmadığımdan burası hâlâ bana yabancı geliyor, — diye devam etti. — Anlamıyorum, kimse bir iş görmüyor, annenizin bütün gün bir düşes gibi gezmekten başka bir şey yaptığı yok, sizin de. Nişanlımız Andrey

de bir şey yapmıyor.

Nadya bunları geçen yıl da, galiba, evvelki yıl da dinlemişti, Saşa'nın başka türlü düşünemeyeceğini biliyordu. Önceleri ona gülünç gelen bu hal şimdi, nedense, can sıkıcı gelmeğe başladı.

— Bütün bunlar eski şeyler, çoktan bıkkınlık verdi, — diyerek ayağa kalktı. — Yeni bir şey bulsanız.

Andrey güldü, o da kalktı, ikisi de eve doğru yürüdüler. Uzun boylu, düzgün yapılı, güzel Nadya şimdi onun yanında çok sıhhatli, süslü görünüyordu. Nadya bunu hissetti, ona acıdı, nedense canı sıkıldı.

— Çok lüzumsuz şeyler söylüyorsunuz, — dedi. — İşte daha şimdi benim Andrey'in sözünü ettiniz. ama siz onu tanımazsınız.

— Benim Andrey'im... Allah iyiliğini versin sizin Andreyinizin! Gençliğinize acıyorum sizin.

Salona girdikleri zaman herkes yemeğe oturmuştu. Gür kaşları, ufacık bıyıkları olan çok şişman, çirkin büyük anne yahut evdeki adıyla Babulya yüksek sesle konuşuyor, sesinden, konuşma tarzından burada evin büyüğü olduğu anlaşıyordu. Panayırdaki sıra dükkânlar, sütunlu, bahçeli acayip ev onundu; ama yoksul düşmekten onu koruması için her sabah Tanrıya dua eder, dua ederken de ağlardı. Gelini, Nadya'nın annesi Nina İvanovna sarışın, çok şık bir kadındı, pince-nez¹ takıyordu, parmakları pırlantalarla doluydu. Peder Andrey zayıf, dişsiz bir ihtiyardı, çok gülünç bir şey anlatmaya hazır-

¹ Kelebek gözlük.

lanıyormuş gibi bir hali vardı; oğlu, Nadya'nın nişanlısı Andrey Andreiç şişmanca, yakışıklı, kıvrık saçlı bir gençti, artiste veya ressama benziyordu. Üçü de hipnotizma üzerine konuşuyorlardı.

Babulya Saşa'ya dönerek:

— Bende bir hafta içinde kendini toplarsın, — dedi, — Ama çok yiyeceksin. Neye benzemişsin! — içini çekti. — Korkunç bir şey oldun! Asi evlât, ne olacak.

Peder Andrey içi gülen gözlerle ve ağır ağır:

— Baba mirasını yok yere harcayıp günlerini boşuna geçirdi, melûn... — dedi.

Andrey Andreiç pederin omuzuna dokunarak:

— Babacığımı severim, — dedi. — Sevimli ihtiyar, iyi ihtiyar.

Hep susmuşlardı. Saşa birden gülmeğe başladı. Peçeteyi ağızına tuttu.

Peder Andrey:

— Demek siz hipnotizmaya inanıyorsunuz, öyle mi? — diye Nina İvanovna'ya sordu.

Nina İvanovna yüzüne çok ciddi, hattâ sert bir ifade vererek:

— İnanıyorum diyemem, tabii, — diye karşılık verdi, — ama kabul etmeliyim ki, tabiatta esrarlı, anlaşılmayan çok şeyler var.

— Sizinle tamamiyle aynı düşüncedeyim, şunu da kendimden eklemeliyim ki, iman esrar alanımızı büsbütün daraltıyor.

Sofraya büyük, yağlı bir hindi sunuldu. Peder Andreyle Nina İvanovna konuşmalarına devam ettiler. Ni-

na İvanovna'nın parmaklarındaki pırlantalar pırıldıyordu, sonra da gözlerinde yaşlar pırıldamaya başladı, heyecanlanmıştı.

— Sizinle tartışmak haddim değil, gerçi, — dedi, — ama kabul ediniz, hayatta çözülmemiş o kadar çok muamma var ki.

— Hiçbir tane yok, haddim olmayarak sizi temin ederim.

Yemekten sonra Andrey keman çaldı, Nina İvanovna ona piyano ile eşlik etti. Andrey Andreye'ye on yıl önce üniversitenin filoloji fakültesini bitirmişti, ama hiç bir yerde görev almamıştı. Belli bir işi yoktu, cık arasıra hayır işleri yararına verilen konserlere lır, şehirde artist diye anılırdı.

Andrey Andrei'ye çalışıyordu, hep susmuşlar, dinliyorlardı. Masanın üstünde semaver sessizce kaynıyor, yalnız Saşa çay içiyordu. Sonra, tam saat onkiyi çalarla birden kemanın teli koptu. Hep gülüştüler, telâş etmeğe, vedalaşmağa başladılar.

Nadya nişanlısını geçirdikten sonra annesiyle birlikte kaldığı yukarı kata odasına çıktı (alt katı büyük anne tutuyordu). Aşağıda salonda ışıklar söndürölmeğe başladı: Saşa hâlâ oturuyor, çay içiyordu. Çay içmesi her vakit, Moskova usulü uzun sürer, bir oturuşta yedi bardak içerdi. Nadya soyunup yatağa girdikten sonra aşağıda hizmetçi kızın ortalığı topladığını, Babulyanın birilerine çıkıştığını daha uzun zaman duydu. Niha yet, her yer sessizleşti; yalnız Saşa'nın aşağıda, odasında kaba kaba öksürdüğü duyuluyordu.

II

Nadya uyandığı zaman saat, her halde, iki vardı, şafak sökmeğe başlamıştı. Uzaktan bir yerden bekçi sopası duyuluyordu. Nadya'nın uykusu yoktu, yatak çok yumuşaktı, rahatsız ediciydi. Nadya, bütün geçmiş mayıs gecelerinde olduğu gibi, yatağın üstüne oturdu, düşünmeğe başladı. Düşünceleri hep o geçen geceki tek düzen, lüzumsuz, yılışik düşüncelerdi: Andrey Andreiç'in ona kur yapmaya başlaması, evlenme teklif etmesi, onun razı oluşu, sonra yavaş yavaş bu iyi yürekli, zeki adamı değerlendirmesiydi. Ama, nedense, şimdi düğüne ancak bir ay kalmışken, onu ağır, belirsiz bir şey bekliyormuş gibi, bir korku, bir kaygı duymaya başlamıştı.

«Tik-tok, tik-tok, — bekçi gevşek gevşek yere vuruyordu. — Tık-tok...»

Büyük pencereden bahçe, daha ilerde alabildiğine çiçek açmış uykulu, soğuktan uyuşmuş leylâk kümeleri görünüyordu. Beyaz, koyu bir sis leylâklara doğru akıyor, onları örtmek istiyordu. Uzaktaki ağaçlarda uykulu kara kargalar bağıırıyordu.

— Allahım, neden böyle sıkıntılıyım!

Düğünden önce her nişanlı kız belki aynı şeyi duyar. Kim bilir! Yoksa burada Saşa'nın tesiri mi var? Ama Saşa bir yıldır ezberlemiş gibi üst üste hep aynı şeyleri söylüyordu, söylerken de saf ve garip görünüyordu. Ama neden gene de çileden çıkmıyordu o? Neden?

Bekçi sopası çoktandır artık duyulmuyordu. Pen-

cerenin altında ve bahçede kuşlar hışırtı etmeğe başlamış, sis bahçeden çıkıp gitmiş, her yan bahar aydınlığıyla gülümsüyor gibiydi. Çok geçmeden bütün bahçe güneşle ısınarak, okşanarak canlandı, çiy damlaları yapraklar üzerinde elmaslar gibi pırıldamaya başladı; çoktandır kendi haline bırakılmış olan eski bahçe öyle yeni, öyle süslü görünüyordu ki.

Babulya uyanmıştı. Saşa kaba basosiyle öksürüyordu. Aşağıda semaverin masaya getirildiği, sandalyelerin gürültüsü duyuluyordu.

Saat yavaş ilerliyordu. Nadya çoktan kalkmıştı, çoktandır da bahçede geziyordu, ama sabah hâlâ uzamaktaydı.

İşte Nina İvanovna. Gözleri ağlamaktan kızarmıştı; elinde bir maden suyu bardağı vardı. Spiritizma ile, homeopati ile uğraşır, çok okur, şüphe ettiği şeyler üzerine konuşmayı severdi; bütün bunlar da Nadya'ya derin, esrarlı bir mâna taşıyorlar gibi gelirdi. Nadya annesini öptü, yanına geçti.

— Neden ağladın, anneciğim? — diye sordu.

— Dün gece bir ihtiyarla kızını anlatan bir hikâye okumaya başladım. İhtiyar bir yerde çalışıyor, âmiri kızına âşık oluyor. Hepsini okumadım, ama öyle bir yer var ki, orada göz yaşlarını tutmak zordu. — dedi Nina İvanovna ve bardaktan bir yudum aldı. — Bu sabah hatırladım, gene kendimi tutamadım.

Nadya biraz sustuktan sonra:

— Ben de bugünlerde öyle neşesizim ki, — dedi.

— Neden geceleri uyuyamıyorum ben?

— Bilmiyorum, canım. Ben geceleri uyuyamazsanı gözlerimi sıkıca kaparım, böylece, Anna Karenina'yı, nasıl yürüdüğünü, nasıl konuştuğunu gözümün önüne getiririm yahut tarihten, ilk çağdan bir şey düşünürüm...

Nadya annesinin kendisini anlamadığını, anlayamayacağını sezdi. Bunu ömründe ilk defa seziyordu, içine bir korku düştü; saklanmak istiyordu, odasına çekildi.

Saat ikide öğle yemeğine oturdular. Günlerden çarşambaydı, perhiz günüydü, onun için büyük anneye perhiz çorbasıyla kaşalı¹ çapak balığı vermişlerdi.

Saşa büyük anneyi kızdırmak için hem kendi ba-yağı çorbasından hem büyük annenin perhiz çorbasından yiyordu.. Yemek yerken her zaman şaka ederdi, ama şakaları ağır olurdu, mutlaka ahlâkî bir sonuç çıkarma amacı güder, hiç te gülünç olmazdı; espiyi yapacağı zaman çok uzun, zayıf, tıpkı cansız gibi olan parmaklarını yukarı kaldırırdu. Çok hasta olduğu, bu dünyada, belki de, daha uzun zaman kalmayacağı akla geldikçe insan ağlayacak derecede ona acıyordu.

Yemekten sonra büyük anne odasına dinlenmeğe çekildi. Nina İvanovna biraz piyano çaldı, sonra o da gitti.

— Ah, sevgili Nadya, — diye Saşa öğle yemeklerinden sonra yaptığı her zamanki konuşmasına başladı, — eğer beni dinleseniz! Dinleseniz!

Nadya eski bir koltuğa gömülmüş, gözlerini kapa-

¹ Kaşa: Bir cins bulgur.

mişti. Saşa sessizce odada köşeden köşeye gidip geliyordu.

— Ah bir okumaya gitseniz! — dedi. — İlgi çekici yalnız öğrenim ve kutsal insanlardır; lüzumlu olanlar da onlar. Bu gibi insanlar ne kadar çok olursa yeryüzünde Tanrının saltanatı o kadar çabuk kurulur. O zaman şehrinizden git gide taş üstüne taş kalmaz. Her şeyin altı üstüne gelir, her şey değişir, tılsımlı bir el değmiş gibi. O zaman burada kocaman, muhteşem binalar, şaşılacak bahçeler, görülmemiş fiskiyeler, mükemmel insanlar olacak... Ama asıl mesele bu değil. Asıl mesele, bizim şimdi anladığımız mânada, bu kötülük yığını o zaman olmayacak, çünkü insan inanacak, herkes niçin yaşadığını bilecek, hiç kimse yığında bir destek aramayacak. Canım, kuzum, gidin! Bu durgun, mânasız, günahlı hayatın size bıkkınlık verdiğini herkese gösterin. Hiç olmazsa kendinize gösterin bunu!

— Olmaz, Saşa. Evleneceğim.

— E, yeter! Evleneceksin de ne olacak?

Bahçeye çıktılar, biraz dolaştılar.

— Orada ne olursa olsun, canım, iyi düşünmek lâzımı, bu âvâre hayatınızın ne kadar kirli, ne kadar ah-lâka aykırı olduğunu anlamak lâzım, — diye Saşa devam ediyordu. — Anlayınız artık, eğer, meselâ, siz, anneniz, Babulyanız bir şey yapmıyorsanız sizin için başka birisi çalışıyor, siz başka birinin hayatını kemiriyorsunuz demek; bu temiz bir şey mi sanki, kirli değil mi bu?

Nadya «evet, bu doğru» demek istedi; onu anladı-

ğını anlatmak istedi, ama gözlerinden yaşlar boşandı, sonra birden sakinleşti, bütün vücudu kasıldı, odasına gitti.

Akşama doğru Andrey Andreiç geldi, her zaman olduğu gibi keman çaldı. O daima az konuşurdu, kemani, ihtimal çalarken konuşulamıyacağı için severdi. Saat on birde eve giderken paltosu sırtında Nadya'yı kucakladı, yüzünü, omuzlarını, ellerini hırsla öpmeğe başladı.

— Canımı, ciğerim, güzelim! — diye mırıldandı. — Ah, ne kadar mesudum! Sevincimden çıldırıyorum!

Nadyaya bunları çoktan, ta eskiden dinlemiş veya bir yerde eski, yırtık, çoktan kenara atılmış bir romanda okumuştı gibi geliyordu.

Salonda Saşa masada oturuyor, fincan tabağını uzun beş parmağının üstüne koymuş çay içiyordu. Babulya iskambil falı açıyordu. Nina İvanovna okuyordu. Kandilin alevi çıtırdıyordu, her şey sessiz, yerli yerinde görünüyordu. Nadya iyi geceler diliyerek yukarıya odasına gitti, yattı, hemen uyudu. Ama, gene dün gece olduğu gibi gün ağarmaya başlar başlamaz uyandı. Uykusu kaçmıştı, içinde bir kaygı, bir sıkıntı vardı; başını dizine dayanmış oturuyor, nişanlısını, düğünü düşünüyordu... Nedense annesinin ölmüş kocasını sevmediği, şimdi hiç bir şeyi olmadığı, tamamiyle kaynanasına, Babulya'ya bağlı bulunduğu aklına geldi. Nadya neden annesini şimdiye kadar bambaşka, olağanüstü bir insan olarak gördüğünü, basbayağı, olağan talihsiz bir kadın olduğunu neden farketmediğini ne kadar düşünse anlayamıyordu.

Saşa da aşağıda uyumuyordu, öksürdüğü duyuluyordu. Garip, saf bir adam bu, diyordu Nadya içinden; onun hülyalarında, bütün o güzel bahçelerde, görülmemiş fısıkiyelerde mânasız bir şeyler seziliyordu, ama nedense onun saflığında, hattâ bu mânasızlıkta o kadar iyi şeyler vardı ki, okumaya gidip gitmemeyi düşünür düşünmez bütün kalbini, bütün göğsünü hoş bir serinlik kaplamış, bir sevinç duygusuyla, heyecanla doldurmuştu.

— Ama düşünmemek daha iyi, düşünmemek daha iyi, — diye mırıldandı. — Bunu düşünmemek gerek.

— Tik-tok... — uzak bir yerden bekçi sopasının sesi geliyordu. — Tik-tok... Tik-tok...

III

Haziran ortalarında Şaşa birden sıkılmaya, Moskova'ya gitmek için hazırlanmaya başladı. Tasalı bir davranışla:

— Bu şehirde ben yaşayamam, — dedi. — Ne su tesisleri, ne kanalizasyon var. Sofrada yemek yemeğe iğreniyorum: mutbağın pisliği olur şey değil...

— Hele bekle biraz, âsi evlât! — diye büyük anne nedense yavaş sesle onu kandırmaya çalıştı. — ayın yedisinde düğün var!

— İstemem.

— Eylûle kadar kalacaktın, hani!

— Şimdi de istemiyorum işte. Çalışmam lâzım!

Yaz rutubetli, soğuk geçiyordu, ağaçlar ıslaktı, bahçede her şey neşesiz, hüzünlü görünüyor, gerçekten de

insan çalışmak istiyordu. Odalardan, aşağıdan ve yukarıdan yabancı kadın sesleri geliyor, büyük annenin odasında bir dikiş makinası tıkrıyordu: çeyizin hazırlanması için acele ediliyordu. Nadya'ya verilen sadece kürklerin sayısı altıyı buluyordu. Bunların en ucuzu, büyük annenin söylediğine göre, üçyüz ruble değerindeydi! Telâş Saşa'yı sinirlendiriyordu; odasında oturuyor kızıyor, ama gene de kalması için onu kandırdılar, bir temmuzden önce gitmeyeceğine söz verdi.

Zaman çabuk geçti. Piotr gününde¹ öğle yemeğinden sonra Andrey Andreiç Nadya ile birlikte, kendileri için kiralanıp çoktandır hazırlanan evi bir daha görmek üzere Moskova caddesine gitmişlerdi. Ev iki katlıydı, ama şimdilik ancak üst kat donatılmıştı. Salonda parke taklidli parlak bir döşeme, Viyana sandalyeleri, piyano, bir keman sehпасı vardı. İçerisi boya kokuyordu. Duvarlarda yaldızlı bir çerçeve içinde büyük bir yağlı boya tablo asılıydı: çıplak bir bayan, yanında sapı kopmuş mor bir vazo.

— Harika bir tablo, — dedi Andrey Andreiç ve saygıyla içini çekti. — Ressam Şişmaçevski'nin bu.

Daha ileride misafir salonu, içinde yuvarlak bir masa, açık mavi kumaşla kaplı bir kanape, koltuklar vardı. Kanapenin üzerinde Andrey'in babasının takkeli, göğsü nişanlarla dolu büyük bir fotoğrafı asılıydı. Sonra büfeli yemek odasına, sonra yatak odasına gittiler. Burada, odanın loşluğu içinde yan yana iki karyola duru-

yordu ve öyle görünüyordu ki, yatak odası düzenlenirken göz önünde tutulan şey burada her zaman her şeyin iyi gideceği, başka türlü de olamayacağı idi. Andrey Andreiç Nadya'ya odaları gezdiriyor, hep de belinden tutuyordu. Nadya kendini zayıf, suçlu hissediyordu; bu odalardan, karyolalardan, koltuklardan iğreniyordu, çıplak bayan içini bulandırmıştı. Andrey Andreiç'ten soğuduğu yahut belki de onu hiç bir zaman sevmediği onun için artık açıktı. Ama bunu nasıl söyleyecek, kime söyleyecek, niçin söyleyecekti; bütün günler, bütün geceler düşündüğü halde bunu anlamıyor, anlayamıyordu... Andrey onu belinden tutuyor, evi dolaşırken öyle okşayıcı bir eda ile, öyle alçaktan konuşuyordu, öyle mesuttu ki. Nadya ise her şeyde ancak bir bayağılık, budalaca, safça, dayanılmaz bir bayağılık görüyordu; belini kavrayan kolu ona bir çember gibi sert ve soğuk geliyordu. Her an kaçmaya, hüngür hüngür ağlamaya, kendini pencereden atmaya hazırdı. Andrey Andreiç onu banyo odasına götürdü, orada duvardaki musluğa dokununca birden su akmağa başladı.

— Nasıl? — dedi, gülmeğe başladı. — Tavan arasında yüz kovalık bir depo yaptırdım, işte şimdi suyumuz da olacak.

Avluyu dolaştılar, sonra sokağa çıktılar, bir arabaya bindiler. Toz koyu bulutlar halinde yükseliyordu, sanki nerdeyse yağmur yağacaktı.

Andrey Andreiç tozdan gözlerini kırıştıtarak:

— Üşüyor musun? — diye sordu.

Nadya karşılık vermedi.

Andrey Andreiç biraz sustuktan sonra:

— Dün akşam, hatırlıyor musun, Saşa beni hiç bir iş yapmıyorum diye kınadıydı, - dedi. E, haklı! Yerden göğe kadar haklı! Bir iş yapmıyorum. Yapamam da. Canımın içi, neden bu? Neden, bir gün alınma bir kokart takıp askerlik hizmetine gideceğimi düşünmek bile bana tiksinti veriyor? Bir avukat, lâtın dili öğretmeni yahut bir şehir idare kurulu üyesi gördüm mü neden bir fena oluyorum? Hey, Rusya ana! Hey, Rusya ana, üstünde daha nice avâreler, hayırsızlar taşıyorsun! Üstünde benim gibi nice ıstırap çekenler var!

Hiç bir iş yapmamasını genelleştiriyor, bunu zamanın bir belirtisi olarak görüyordu.

— Evlenince, — diye devam etti, — birlikte köye gidelim, sevgilim, orada çalışalım! Bahçesi, ırmağı olan küçük bir toprak parçası satın alalım, çalışalım, hayatı görelim... Ah, ne kadar iyi olur!

Şapkasını çıkardı, saçları rüzgârla dalgalandı. Nadya onu dinliyor, düşünüyordu: «Allahım, bir eve gitsem, yarabbil!»

Evin hemen yanında peder Andrey'e yetişip geçtiler. Andrey Andreiç sevinçle:

— İşte babam da gidiyor! — dedi, şapkasını salladı. — Babacığımı severim, doğrusu, — arabacının parasını vererek ilâve etti. — Sevimli ihtiyar, iyi ihtiyar.

Nadya, — bütün gece misafirler geleceğini, onları oyalayıp eğlendirmek, gülümsemek, keman dinlemek, türlü türlü saçmalar dinlemek ve yalnız düğünden konuşmak gerektiğini düşünerek — eve öfkeli, rahatsız gir-

di. Büyük anne ipek elbiseleri içinde ağırbaşlı, haşmetli, misafirlerin yanında her zaman olduğu gibi, kurumluydu, semaverin yanında oturuyordu. Peder Andrey kurnazca gülümsemesiyle içeri girdi. Büyük anneye:

— Sizi iyi bir sağlık durumunda görmekten memnurluk ve büyük bir zevk duyuyorum, — dedi. Şaka mı ediyor, ciddi mi söylüyordu, bunu anlamak zordu.

IV

Rüzgâr pencereleri, çatıyı zangırdatıyordu. Bir ısıklık duyuluyor, şarkısını şöminede hüznle acıklı acıklı söylüyordu. Gecenin saat biriydi. Evde herkes yatmıştı, ama kimse uyumamıştı. Nadya'nın kulağına hep aşağıda keman çalınıyormuş gibi sesler geliyordu. Ansızın şiddetli bir gürültü duyuldu, her halde pancur kopmuştu. Bir dakika sonra Nina İvanovna sırtında bir tek gömlek, elinde mumla içeri girdi.

— Neydi o gürültü, Nadya? — diye sordu. Annesi, tek örgü haline getirilmiş saçları, ürkek gülümsemesiyle bu fırtınalı gece ona yaşlı, çirkin, kısa boylu görünüyordu. Nadya, daha geçende annesini olağanüstü bir kadın saydığını, söylediği sözleri gururla dinlediğini hatırladı. Şimdi bu sözleri bir türlü hatırlıyamıyordu, hatırladıkları öyle zayıf, lüzumsuz şeylerdi ki.

Şömineden çeşitli basolarda şarkılar çıkıyordu, hatâ şöyle bir ses duyuluyordu: «A-maa-n, al-la-hım!» Nadya yatağın üstüne oturdu, birden saçlarını kuvvetle kavradı, ağlamaya başladı.

— Anne, anne, — dedi, — canımı anneciğim, ne halde olduğumu bilsen! Rica ederim, yalvarırım sana, izin ver gideyim, yalvarırım!

Nina İvanovna bir şey anlamıyarak:

— Nereye? — diye sordu, karyolaya oturdu. — Nereye gideceksin?

Nadya uzun uzun ağladı, bir tek söz söylemedi.

— Şehirden çıkıp gitmeme izin ver! — dedi nihayet. — Dügün olmamalıdır, olmayacak da! beni anla! Bu adamı sevmiyorum... Onun sözünü bile edemiyorum.

Fena halde ürkmüş olan Nina İvanovna:

— Hayır, yavrum, hayır, — diye çabuk çabuk söylemeye başladı. — Sakin ol. Keyfin yerinde değil de ondan. Geçer o. Bunlar olur. İhtimal Andre'yle biraz atıştınız, ama sevişenlerin çekişmesi de sevişmektir¹.

— Hadi, git, anne, git — diyerek Nadya hüngür hüngür ağlamaya başladı.

Nina İvanovna biraz sustuktan sonra:

— Evet, — dedi. — Daha dün sen bir çocuktun, küçük bir kızdın, şimdi de nişanlısın; tabiatta daimî bir metabolizma var. Kendin de farkına varmadan ana olursun, ihtiyarlarsın, senin de benimki gibi hırçın bir kızmı olursun.

— Canımın içi, iyi yürekli anneciğim, sen akıllı bir kadındın, ama talihsizsin, — dedi Nadya, — çok talihsizsin, neden böyle yavan şeyler söylüyorsun? Allah aşkına, neden?

¹ Bir Rus atasözü.

Nina İvanovna bir şey söylemek istedi, ama bir tek kelime söyleyemedi, hıçkırarak odasına gitti. Şöminede basolar gene uğuldamaya başladı, birden korkunçlaştı. Nadya yataktan fırladı, hızla annesinin yanına koştu. Nina İvanovna, gözleri yaşlı, gök mavisi bir yorganla örtülü yatağa uzanmıştı, elinde bir kitap vardı.

— Anne, dinle beni! — dedi Nadya. — Yalvarırım sana, biraz düşün, hayatımızın ne derece bayağı, ne aşağılık olduğunu anla! Gözlerim açıldı, artık her şeyi görüyorum. Senin Andrey Andreiç'in ne sanki? O akılsızın biri anne! Aman yarabbi! Anla anneciğim, aptal o!

Nina İvanovna hızla doğruldu.

— Sen, büyük annen beni bitirdiniz! — diyerek hıçkırıklarla boşandı. — Ben yaşamak istiyorum! Yaşamak! — diye tekrarladı, yumruğuyla göğsüne iki defa vurdu. — Beni serbest bırakın artık! Daha gencim, yaşamak istiyorum, siz beni ihtiyarlattınız!..

Acı göz yaşları dökerek ağlamaya başladı, yattı, yorgana sarılıp altında tostop oldu; küçücük, zavallı görünüyordu. Nadya odasına gitti, giyindi, pencerenin önüne oturup sabahı beklemeğe başladı. Bütün gece oturdu, düşündü. Dışarda birisi durmadan pancura vuruyor, ılık çalıyordu.

Sabahleyin büyük anne gece rüzgârın bahçede bütün elmaları yere döktüğünü, eski bir erik ağacını devirdiğini yakınlardan haber verdi. Hava kapalı, donuk, tatsızdı, ateş yakılsa yeri ydi; herkes soğuktan şikâyet ediyor, yağmur pencerelere vuruyordu. Çaydan sonra Nad-

ya Saşa'nın odasına girdi, bir söz söylemeden koltuğun yanındaki köşeye diz çöktü, elleriyle yüzünü kapadı.

— Ne o? — diye Saşa sordu.

— Artık yapamam... — dedi Nadya. — evvelce burada nasıl yaşadım anlamıyorum, akıl erdiremiyorum! Nişanlımı hor görüyorum, kendimi hor görüyorum, bütün bu âvâre, mânasız hayatı hor görüyorum.

Saşa ne oluyor anlamamıştı daha:

— E, peki... — dedi. — Zararı yok, iyi bu.

— Bu hayat canıma tak dedi, — diye Nadya devam ediyordu, — burada bir gün daha dayanamam. Yarın buradan gideceğim. Beni de götürün, Allahaşkına!

Saşa bir an hayretle ona baktı, nihayet işi anladı, çocuk gibi sevindi. Ellerini salladı, sevincinden dans eder gibi pabuçlarını yere vurmaya başladı. Ellerini ovuşturarak:

— Mükemmel! — dedi. — Hey, Allahım, ne kadar iyi!

Nadya ona göz kırpmadan iri, sevdalı gözlerle, büyülenmiş gibi bakıyor, hemen o anda kendisine büyük, önemi bakımından sınırsız bir şey söyleyecek diye bekliyordu. Saşa ona daha bir şey söylememişti. Ama Nadya'ya, daha şimdiden, önünde eskiden bilmediği yeni, engin bir şey açılıyor gibi geliyordu; ona sabırsızlıkla, her şeye, ölüme bile hazır gibi bakıyordu.

Saşa biraz düşünerek:

— Yarın ben gidiyorum, — dedi. — Siz de istasyona beni geçirmeğe gelirsiniz... Eşyanızı kendi bavulu-
ma alırım, bilet te alırım size. Üçüncü kampana çalar-

ken vagona girersiniz, basar gideriz. Beni Moskova'ya kadar geçirirsiniz, oradan da yalnızca Petersburg'a gidersiniz. Nüfus kâğıdınız var mı?

— Var.

Saşa heyecanla:

— Size yemin ederim, yerinmeyeceksiniz, pişman olmayacaksınız, — dedi. — Gider okursunuz, orada var-sın kader neyse o olsun. Hayatınıza yeni bir yön verince her şey değişir. Asıl iş hayata yeni bir yön vermekte, gerisi boş. E, demek yarın gidiyoruz!

— Ah, evet! Allahaşkına!

Nadya'ya öyle geliyordu ki, çok heyecanlıydı, içinde her zamankinden daha büyük bir sıkıntı vardı, yola çıkıncaya kadar azap çekmek, acı acı düşünmek gerekiyordu. Ama yukarıya odasına çıkıp yatağa yatar yatmaz hemen uykuya daldı, yaşlı yüzüyle ve yüzünde bir gülümsemeyle akşama kadar derin bir uyku uyudu.

V

Araba getirmek için adam gönderildi. Şapkasını, paltosunu giyen Nadya annesini, her şeyini bir daha görmek için yukarı çıktı. Odasında daha sıcak olan yatağının yanında biraz durdu, bakındı, sonra yavaşça annesinin odasına gitti. Nina İvanovna uyuyordu, oda sessizdi. Nadya annesini öptü, saçlarını düzeltti, iki dakika ayakta durdu... Sonra ağır ağır aşağıya indi.

Dışarıda şiddetli bir yağmur yağıyordu. Üstü kapalı araba sırsıklam avlu kapısında duruyordu.

Hizmetçi kız bavulları yerleştiriyordu. Büyük anne:

— İkinizi almaz, Nadya. — dedi. — Bu havada yolcu geçirmek hevesini anlamam! Sen kalsan. Aman ne yağmur!

Nadya bir şey söylemek istedi, söyleyemedi. İşte Saşa Nadya'yı arabaya bindirdi, ayaklarını battaniye ile örttü. Kendisi de yanına oturdu.

— Uğurlar olsun! Allah yolunuzu açık etsin! — diye büyük anne taş merdivenden bağırdı. — Moskova'dan mektup yaz bize, Saşa!

— Olur. Allahairsmarladık, Babulya!

— Tanrı seni korusun!

— Şu havaya bak! — dedi Saşa.

Nadya şimdi ağlıyordu. Onun için şimdi artık açıktı, muhakkak gidiyordu, büyük anneyle vedalaşırken, annesine bakarken buna gene de inanmıyordu. Elveda şehir! Birdenbire her şeyi hatırladı: Andreyi de, babasını da, yeni evi de, vazolu çıplak kadını da. Bütün bunlar artık korku, sıkıntı vermiyordu; önemsiz, küçük şeylerdi, gittikçe geriye doğru uzaklaşıyorlardı. Onlar vagona binip de tren yollarınca, o kadar büyük ve ciddi olan o geçmiş bir yere sıkışıp tostop olmuş, şimdiye değin o kadar çok az fark edilen kocaman bir gelecek açılmıştı. Yağmur vagonun pencerelerine vuruyordu, yalnız yeşil kır görünüyor, telgraf direkleri, telgraf tellerindeki kuşlar hızla gelip geçiyordu. Bir sevinç Nadya'nın soluğunu birden kesti: hürriyete kavuştuğunu, okumaya gittiğini hatırladı. Bir zamanlar, çok eskiden

kazak olmaya çıkmak dedikleri işte buydu. Nadya hem gülüyor, hem ağlıyor, hem dua ediyordu.

Saşa gülerek:

— Al-dırma! — dedi, — Bir-şey değil, aldırma!

VI

Güz geçti, arkasından kış da geçti. Nadya çok özlemişti, her gün annesini, büyük annesini düşünüyordu, Saşa'yı düşünüyordu. Evden sakın, iyi mektuplar geliyordu, her şey bağışlanmış, unutulmuş görünüyordu. Mayısta sınavlardan sonra Nadya sıhhatli, neşeli olarak eve, ailesinin yanına yollandı, yolda Saşa ile görüşmek için Moskova'ya uğradı. Saşa hep eskisi gibiydi, geçen yaz nasılsa ölyeydi: saç sakalına karışmıştı. Aynı re-dingotu, aynı yelken bezinden pantolonu giyyordu. göz-leri aynı iri ve güzel gözlerdi, ama hasta, bitkin bir hali vardı; itiyarlamış, zayıfılamıştı, hâlâ öksürüyordu; nede-nse Nadya'ya basit bir taşralı gibi göründü.

— Allahım, Nadya geldi! — dedi, neşeli neşeli gül-dü. — İki gözüm, yavrum!

Sigara dumanıyla dolu, acı, boğucu bir çini mürek-kebi ve boya kokan litografya atelyesinde oturdular, sonra Saşa'nın sigara dumanıyla dolu, tükürük içindeki odasına gittiler. Soğumuş semaverin yanındaki masada kırık bir tabak duruyordu, içinde koyu renk bir kâğıt parçası vardı. Masanın üstünde, yerlerde bir sürü ölmüş sinek yatıyordu. Saşa'nın kendi özel hayatında kirli pa-saklı olduğu, gelişi güzel yaşadığı, konforu tamamiyle

hor gördüğü burada her şeyden belli oluyordu. Eğer biri onun saadetinden, hayatından, ona olan aşkıdan söz açsa bir şey anlamayacak, gülecekti.

— Eh, bir şey olmadı, işler yolunda gitti, — diye Nadya çabuk çabuk anlatıyordu. — Güzün annem Petersburg'a yanıma geldi, büyük annenin kızmadığını, ama hep benim odama gidip divarlara haç çıkardığını söyledi.

Saşa neşeyle bakıyor, ama öksürüyor, titrek sesle konuşuyordu. Nadya gözlerini dikmiş ona bakıyordu, gerçekten de ciddi bir hasta mı olduğunu, yoksa ona mı öyle geldiğini anlayamıyordu.

— Saşa, kuzum, — dedi, — siz hastasınız!

— Hayır, bir şey değil. Hastayım, ama çok değil...

— Ah, yarabbi, — diye Nadya telâşlandı. — Neden kendinizi tedavi ettirmiyorsunuz, neden sağlığınıza korumuyorsunuz? Kuzum, canım, Saşa, — dedi, gözlerinden yaşlar fışkırdı; nedense Andrey Andreiç, vazolu çıplak kadın, şimdi ona çocukluğu kadar uzak görünen bütün geçmişi gözlerinin önüne geldi. Artık Saşa ona, geçen yıl olduğu gibi, yeni, aydın, ilgi çekici görünmediği için ağlıyordu. — Canım Saşa, siz çok hastasınız. Sizin böyle solgun, zayıf olmamanız için ne yapmazdım, bilmiyorum. Size o kadar borçluyum ki! Benim için ne kadar çok şeyler yaptığınızı tasavvur bile edemezsiniz, benim iyi yürekli Şaşam! Gerçekte benim için siz şimdi en yakın, en candan bir insansınız.

Biraz oturup konuştular. Şimdi, Nadya, Petersburg'da bir kış geçirdikten sonra, Saşa'dan, onun sözlerinden,

gülümsemesinden, bütün halinden, vakti, modası geçmiş, işi çoktan bitmiş, belki de mezara girmiş bir şeyin havası esiyordu.

— Öbürgün Volga'ya gidiyorum. — dedi Saşa, — eh, sonra da kızıma. Biraz kırmızı içmek istiyorum. Bir dostum da karısıyla birlikte benimle geliyor. Karısı hayret edilecek bir insan. Onu hep yolundan çevirmeğe, okumaya gıtmesi için kandırınaya çalışıyorum. Hayatına yeni bir yön vermesini istiyorum.

Biraz konuştuktan sonra gara gittiler. Saşa çay, elma ikram etti. Tren hareket ettiği, Saşa gülümseyerek mendil salladığı sırada onun çok hasta olduğu uzun zaman zor yaşayacağı bacaklarından bile belli oluyordu.

Nadya memleketine öğle vakti geldi. Gardan eve giderken sokaklar ona çok geniş, evler küçük, basık göründü. Kimsecikler yoktu; yalnız koyu sarı paltolu akortçu almana rastladı. Bütün evler sanki tozla örtülüydü. Artık büsbütün ihtiyarlayan, eskisi gibi şişman, çirkin olan büyük anne Nadya'yı kollarıyla kavradı, yüzünü onun omuzuna bastırıp uzun zaman ağladı; ondan ayrılamıyordu. Nina İvanovna da çok ihtiyarlamış, bozulmuş, avurtları çökmüştü, ama hâlâ eskisi gibi süslüydü, parmaklarında pırlantalar pırıldıyordu.

— Canım! — dedi, bütün vücudu titriyordu. — Canım!

Sonra oturdular, sessizce ağladılar. Geçmişin sonsuz olarak, bir daha geri gelmemek üzere elden gittiğini büyük annenin de, annenin de hissettikleri belliydi: artık ne sosyete de bir mevki, ne eski itibar, ne misafir davet

etmek hakkı vardı. Gamsız, kaygısız bir hayat sürerken geceleyin polis birden baskın verip araştırmaya yapınca ve ev sahibinin para yediği, sahtekârlık ettiği meydana çıkınca tıpkı böyle olur: gamsız, kaygısız hayata o zaman artık elveda!

Nadya yukarı çıktı, aynı yatağı, aynı beyaz, sade perdeli pencereleri, pencerelerden, güneşle yıkanan aynı neşeli, gürültülü bahçeyi gördü. Masasına dokundu, oturdu, düşündü. Öğle yemeğini iyi yedi, nefis, yağlı bir kaymakla çay içti. Ama eksik bir şey vardı, odalarda bir boşluk hissediliyordu, tavanlar alçaktı. Akşam yatı, örtündü, bu sıcak, çok yumuşak yatakta yatmak, nedense, ona gülünç geliyordu.

Nina İvanova bir dakika için geldi, suçlular gibi, ürkekçe, çekinerek oturdu.

— E. nasıl, Nadya? — diye biraz sustuktan sonra sordu. — Memnun musun? Çok mu memnunsun?

— Memnunum, anne.

Nina İvanovna kalktı, Nadya'ya, pencerelere haç çıkardı.

— Ben de, görüyorsun, dindar oldum, — dedi. — Biliyor musun, şimdi ben felsefeyle uğraşıyorum, hep düşünüyorum, düşünüyorum... Çok şeyler şimdi benim için açık. Bana kalırsa, her şeyden önce, bütün hayatın bir biçmeden geçer gibi geçmesi lâzım.

— Söylesene, anne, büyük annenin sağlık durumu nasıl?

— Fena değil gibi. Saşa ile gittiğin zaman büyük anne senden gelen telgrafı okur okumaz düşüp bayıldı,

üç gün hareketsiz yattı. Sonra hep tanrıya dua etti, ağladı. Şimdi fena değil.

Kalktı, odada birkaç adım attı.

«Tik-tok... — bekçi vuruyordu. — Tik-tok, tik-tok...»

— Her şeyden önce bütün hayatın bir biçmeden geçer gibi geçmesi lâzım, — dedi, — yani başka bir deyişle, hayatın şuurda, yedi ana renge ayrılır gibi, en basit elemanlara ayrılması, her elemanın ayrı ayrı incelenmesi lâzım.

Nina İvanovna'nın daha ne söylediğini ve ne zaman gittiğini Nadya duymadı, çünkü çok geçmeden uyumuştı.

Mayıs geçti, haziran geldi. Nadya artık eve alışmıştı. Büyük anne semaverle uğraşüyor, derin derin içini çekiyordu. Nina İvanovna akşamları kendi felsefesini anlatırdı. Eskisi gibi, o gene evde bir sığıntı gibi yaşıyordu, her kuruş için büyük anneye baş vurmak zorundaydı. Evde çok sinek vardı, odaların tavanları gittikçe alçalmış gibiydiler. Babulya ile Nina İvanovna پدر Andrey ve Andrey Andreiç'le karşılaşmak korkusuyla sokağa çıkamıyorlardı. Nadya bahçede, sokakta geziyor, evlere, kül rengi tahta perdelere bakıyordu. Ona öyle geliyordu ki, şehirde her şey çoktan eskimiş, ömrünü bitirinişti, herkes sadece ya bir şeyin sonunu ya yeni bir şeyin başlamasını bekliyordu. Ah, insanın kendi kaderine doğrudan doğruya, cesaretle hükmedebileceği, kendini haklı bileceği, neşeli, hür olabileceği bu yeni ıslıklı hayat çabuk gelse! Böyle bir hayat ergeç gelecek! Büyük annenin evinden — her şeyi dört hiz-

metçisini bodrum katta tek bir odada pislik içinde yaşamaya mahkûm edecek şekilde kurulmuş olan bu evden — bir iz kalmayacağı, unutulacağı, onu kimsenin hatırlamayacağı zaman elbet gelecekti. Nadya'yı ancak bitişik avlıdaki erkek çocuklar oyahıyordu; o bahçede gezerken tahta perdeye vurarak gülüşür, ona takılırlardı:

— Nişanlı kız! Nişanlı kız!

Saratof'tan Saşa'nın mektubu geldi. Kıvrak, dans eden elyazısıyla Volga gezisinin başarılı geçtiğini, Saratof'ta biraz rahatsızlandığını, sesi kısıldığını, iki haftadır hastahanede yattığını yazıyordu. Nadya bunun ne demek olduğunu anlamıştı, onu inanca benzer bir önsezi kavradı. Saşa hakkındaki bu önsezinin ve düşüncelerin onu eskisi gibi telâşlandırmamasına canı sıkıldı. Yaşamayı ihtirasla istiyordu, Petersburg'u istiyordu. Saşa ile ahabplığı ona aziz, ama artık uzak, çok uzak bir geçmiş gibi görünüyordu! Bütün gece uyumadı, sabahleyin pencerenin önüne oturdu, kulak kabartmaya başladı. Gerçekten de aşağıdan sesler geliyordu. Büyük anne heyecan ve telâş içinde çabuk çabuk bir şeyler soruyordu. Sonra birisi ağlamaya başladı... Nadya aşağıya indiği zaman büyük anne köşede dua ediyordu, gözleri yaşlıydı, masanın üstünde bir telgraf vardı. Nadya uzun zaman odada dolaşarak büyük annenin ağlamasını dinledi, sonra telgrafı aldı, okudu. Dün sabah Saratof'ta Aleksandr Timofeiç'in, kısaca, Saşa'nın veremden öldüğü bildiriliyordu.

Büyük anne ile Nina İvanovna ölü duası okutmak

için kiliseye gittiler, Nadya daha uzun zaman odada dolaşıp düşündü. Saşa'nın istediği gibi hayatının tamamıyla değiştiğini, burada yalnız, yabancı ve lüzumsuz olduğunu, buradaki hiç bir şeyin ona lüzumunu olmadığını, bütün geçmişin ondan kopup gittiğini, yok olduğunu, sanki yanıp küllerinin havaya uçtuğunu açıkça anladı. Saşa'nın odasına gitti, orada bir zaman durdu.

İçinden:

«Elveda, aziz Saşa» — dedi; yeni, geniş, alabildiğine bir hayat gözlerinin önüne geldi; bu belirsiz, esrar dolu hayat onu kendine doğru çekiyordu.

Yukarıya odasına eşyalarını yerleştirmeye, yatmaya çıktı, ertesi sabah evdekilerle vedalaştı, canlı, neş'eli olarak şehirden ayrıldı, düşündüğü gibi, bir daha dönmemek üzere ayrıldı.

1903

BUKALEMUN

Polis komiseri Oçumelov sırtında yeni bir kaput, elinde bir çıkınla pazar meydanından geçiyor. Elkonmuş frenküzümü ile ağzına kadar dolu bir elek taşıyan kızıl saçlı bir polis arkasından gidiyor. Her yanda sessizlik... Meydanda in yok, cin yok... Dükkânların, meyhanelerin açık duran kapıları, aç hayvanların ağızları gibi, dünyaya hüzünlü hüzünlü bakıyorlar. Yanlarında dilenci bile yok.

Oçumelov birdenbire bir ses duyuyor:

— Demek, ısırıyorsun ha, melùn! Çocuklar, onu bırakmayın! Isırınak yok şimdi! Tut! A...a!

Bir köpek çığlığı duyuluyor. Oçumelov yana bakıyor, bir köpeğin tüccar Piçugin'in odun deposundan çıkıp üç ayak üstünde zıplayarak, geriye dönüp bakarak kaçtığını görüyor. Kolalı basma bir gömlek giyen, yeleşinin düğmeleri çözükle bir adam köpeği kovalıyor. Peşinden koşuyor, gövdesini ileri vererek yere düşüyor, köpeği arka ayaklarından yakalıyor. İkinci defa köpek çığlığı ve bir haykırış duyuluyor: «Bırakma!» Dükkân-

dan uykulu yüzler uzanıyor, odun deposunun yanında hemen, yerden bitmiş gibi, bir kalabalık toplanıyor.

— Bir vukuat var galiba, bay komiser! — diyor polis.

Oçumelov yanını sola çark ederek kalabalığa doğru yürüyor. Deponun kapısında, yukarda tarif edilen yeleğinin düğümleri çözülmüş adamın ayakta durduğunu, sağ elini yukarı kaldırıp kanlı parmağını kalabalığa gösterdiğini görüyor. Yarı sarhoş yüzünde şu ifade var: «Dur hele, sana gösteririm, alçak!» Parmağında bir zafer bayrağı hali var. Oçumelov bu adamın kuyumcu Hrükün olduğunu görüyor. Kalabalığın ortasında skandalın suçlusu sivri yüzlü, sarı benekli beyaz bir tazi yavrusu ön ayaklarını açarak, titreyerek yerde oturuyor. Yaşaran gözlerinde hüznün ve korku ifadesi var.

Oçumelov kalabalığı yaparak:

— Ne diye toplandınız buraya? — diye soruyor. — Niçin toplandınız? Senin parmağına ne oldu? Bağırın kimdi?

Hrükün avucunun içine öksürerek:

— Gidiyordum, bay komiser, kimseye dokunmuyordum... — diye söze başlıyor. — Mitriy Mitroviç'le odun işini konuşacaktık, bir de şu alçak, durup dururken parmağımı kapmaz mı... Affedersiniz, ben işçi bir adamım... İşim ince iş. Bana tazminat versinler, çünkü ben bu parmağı belki de bir hafta kımlıdatmam... Hayvanlar yüzünden acı çekilmesi gerektiği kanunda da yok, bay komiser... Her önüne gelen ısıracaksa bu dünyada yaşamamalı daha iyi...

Oçumelov öksürüp kaşlarını oynatarak sert sert:

— Hım!.. Peki... — diyor. — Peki... Kimin bu köpek? Ben bu işi böyle bırakmam! Köpeği başı boş salıvermenin ne demek olduğunu size göstereceğim! Emirlerle boyun eğmek istemeyen bu gibi baylara dikkat etmenin zamanı gelmiştir! Bu keratayı bir cezaya çarptırırsam köpeğin ve başka serseri hayvanların ne demek olduğunu öğrenir! Ben ona hanya ile konyayı gösterim!

Komiser polise dönerek:

— Yeldirin, — diyor, — bu köpeğin kimin olduğunu öğren de bir zabıt tut! Köpeği yok etmek lâzım. Hemen! Belki de kuduzdur... Kimindir bu köpek, soruyorum?

Kalabalığın içinden biri:

— Galiba general jugalov'un! — diyor.

— General Jigalov'un mu? Hım!.. Yeldirin, şu palтому sırtımdan çıkarsana... Korkunç şey, ne sıcak var! Sonu yağmur, herhalde... Yalnız bir şeyi anlayamıyorum: — Hrükın'e dönerek soruyor. — Seni nasıl ısırabilirdi o? Senin parmağına yetiše bilir mi? O ufacık bir şey, sen nah, dev gibi adamsın! Besbelli bir çiviye kurcalayıp parmağına batırdın, sonra da aklına bir yalan uydurmak geldi. Ah sen... Ne milletsiniz bilirim sizi! Ne malın gözüsünüz!

— Bay komiser, o gülmek için sigarasını hayvanın suratına dokundurdu, o da aptal değil, ısırıldı... ters bir adam, bay komiser!

— Yalan söylüyorsun, tekgöz! Gözünle görmedin

de ne diye yalan söylüyorsun? Bay komiser akıllı bir zattır, yalan söyleyen de, Tanrı huzurundaymış gibi doğru konuşanı da anlar... Yalan söylüyorsam varsın işi sulh hâkimi temizlesin. Onun kitabında yazar... Şimdi herkes eşittir. Benim kardeşim de jandarmadır... bilmiş olun...

— Lâf istemez!

Polis büyük bir anlayışla:

— Hayır, bu köpek generalin köpeği değil... — diye fikir yürütüyor. — Generalde böyle köpekler yok. Onunkiler daha çok av köpeği...

— İyi biliyor musun?

— İyi biliyorum, bay komiser...

— Ben de biliyorum ya. Generalin köpekleri değerli, cins köpekler, şuna bak bir de, köpek mi bu da, sanki! Ne tüyü tüy, ne biçimi biçim... Bayağılığından başka bir şeyi yok... Böyle bir köpeği ne diye tutarlar? Ne akıl var sizde? Böyle bir köpek Petersburg'a veya Moskova'ya düşse ne olurdu bilir misiniz? Kanuna manuna bakmazlar, hemen gebertirlerdi. Hrükin, sen zarar gördün, bu işi böyle bırakma... Ağızlarının payını vermeli! Zamanı geldi...

Polis memuru yüksek sesle düşünüyor:

— Ama belki de generalindir... Suratında yazılı değil ki... Avlısında demin böyle bir köpek görmüştüm.

Kalabalıktan bir ses:

— Elbette, generalin köpeği! — diyor.

— Hım!.. Yeldirin, kuzum şu paltomu giydirsene... Rüzgâr esti gibi... Üşütüyor... Onu generale götürür so-

rarsın, benim bulup gönderdiğimi söylersin... Sokağa da bırakmasınlar, dersin... Belki değerli bir köpektir, eğer her önüne gelen ayı sigarasını burnuna tıkarsa çok geçmez bozulur. Köpek nazik mahlûktur... Sen de, odun herif, indir elini! O mânasız parmağını ne gösterip duruyorsun! Kabahat kendinde!..

— Generalin aşçısı geliyor, ona soralım... Hey, Prohor! Biraz gelsene kuzum buraya! Bak şu köpeğe... Sizin mi?

— Amma da yaptın ha! Bizde böyle köpek olur mu hiç?

— Canım, uzun uzun sormağa ne lüzum var, — diyor Oçumelov. — Serseri bir köpek bu! Lâfı uzatmanın mânası yok... Ben serseridir diyorsam, demek, serseridir... Yoketmeli, işte o kadar.

Prohor devamla:

— Bu bizim değil, — diyor. — Generalin geçen gün gelen kardeşinin köpeği bu. Bizimki tazi meraklısı değil. Kardeşi çok meraklı...

Oçumelov:

— Ya, generalin kardeşi teşrif buyurdular, öyle mi? Vladimir İvaniç, ha? — diye soruyor, yüzünü rikkatli bir gülümseme kaplıyor. — Bak hele! Hiç haberim yoktu! Misafir olarak mı geldiler?

— Misafir olarak.

— Bak hele... Kardeşini özlemiş, demek... Hiç haberim yoktu. Demek bu onların köpeği, ha? Çok memnun oldum... Al onu, al. Fena köpecik değil... Ne de çevik şey... Herifin parmağını hart diye ısırvermiş! Ha-

ha-ha... E, ne titriyorsun? Hırr... hır... Kızıyor, çapkın... Seni gidi yaramaz seni...

Prohor köpeği çağırıyor, hayvanla birlikte odun deposundan çıkıp gidiyor... Kalabalık Hrükin'e kahkaha-
larla gülüyor.

Oçumelov ona:

— Seninle gene görüşeceğim! — diyerek gözdağı veriyor, kaputuna bürünerek pazar meydanında yoluna devam ediyor.

1884

İ Ç İ N D E K İ L E R

1 — Köylüler (Mujikler)	5 — 52
2 — Evde	53 — 56
3 — Frenküzümü	67 — 79
4 — Sürgünde	80 — 95
5 — İomç	96 — 123
6 — Nişanlı Kız	124 — 151
7 — Bukalemun	152 — 157

Yayınevimizin üçüncü kitabı

**Türk okuyucusunun dilimize çevrilmesini
dört gözle beklediği eser:**

Hacı Murat

**Bu eser büyük Rus yazarı L. Tolstoy'un
ölümsüz kalemiiyle canlandırılan yaşanmış
hayat sahneleriyle doludur; ayrıca renkli
tablolarla, canlı resimlerle de süslüdür.**

Basılıyor.

Yenigün yayınlarının ilk kitabı:

ÇEHOV'un Hayat ve Sanat hikâyesi.

Kültür dünyasının yüzüncü doğum yılını kutladığı büyük Rus yazarı Anton Çehov'u anlatan bu kitap, edebiyatla ilgili herkesin, yeni yaratmak, yeni kalmak isteyen her sanatçının arayacağı kitaptır.

Fiyatı 4 Lira